

บทที่ 4

ผลวิจัย

บทนี้มีเนื้อหา 4 ส่วน ส่วนแรกเกี่ยวกับพัฒนาการของหมู่บ้านโรรา ส่วนที่ 2 เป็น การพิสูจน์สมมุติฐาน ส่วนที่ 3 กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษา ในการพัฒนาหมู่บ้านโรรา และส่วนที่ 4 เป็น การอภิปรายสรุปผลดังกล่าวในรายละเอียดต่อไป

ก. พัฒนาการหมู่บ้านโรรา

การศึกษาบทบาทของสถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษาในการพัฒนาชุมชน ผู้วิจัยได้จำแนกการพัฒนาดังกล่าวออกเป็น 3 ด้านคือ การพัฒนา ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม ซึ่งการพัฒนาแต่ละด้านผู้วิจัยได้จำแนกเป็นส่วนย่อย และคัดเลือกกรณีตัวอย่างขึ้นมาศึกษา

การพัฒนาทางด้านการศึกษา ได้แก่ การมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น ศึกษาเฉพาะการทำนา และการมีความรู้และการจัดการเพิ่มขึ้น ศึกษาเฉพาะการทำนา

การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การมีรายได้เพิ่มขึ้น ศึกษาเฉพาะกิจกรรมสหกรณ์ร้านค้า และการมีเครื่องมือทางการผลิตเพิ่มขึ้น ศึกษาเฉพาะรถไถนาเดินตามและกิจกรรมสหกรณ์โรงสีข้าว

การพัฒนาทางด้านสังคม ได้แก่ การมีกลุ่มทางสังคมเพิ่มขึ้น ศึกษาเฉพาะกลุ่มเยาวชน และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และการมีปัจจัยอนามัยและสาธารณสุขเพิ่มขึ้น ศึกษาเฉพาะหอกระจายข่าว และโครงการบัตรสุขภาพ

การพัฒนาตามแนวคิดการวิจัยสามารถแสดงเป็นไดอะแกรมได้ดังนี้คือ

การศึกษาสภาพการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของชุมชนหมู่บ้านโหรา พบว่า มีการพัฒนาด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การพัฒนาทางการศึกษา

การพัฒนาทางการศึกษา ได้แก่ การมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น และการมีความรู้และการจัดการเพิ่มขึ้น ผู้วิจัยได้คัดเลือกอาชีพสามัญที่สุดของชาวบ้านขึ้นมาศึกษา 1 อาชีพ ได้แก่ การทำนา ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป จากนั้นผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง บทบาทของสถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษา เข้ามามีส่วนในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะอาชีพทำนา และเพิ่มพูนความรู้และการจัดการอาชีพทำนาอย่างไร

(ก) การมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น

1. การทำนา

การทำนาเป็นอาชีพหลักของชุมชนหมู่บ้านโหรา ซึ่งมีขั้นตอนในการประกอบกรหลายขั้นตอน แต่ในการท้าววิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกส่วนสำคัญที่ผู้วิจัยเห็นว่าชาวบ้านมีความจำเป็นต้องมีความรู้และต้องมีทักษะในการประกอบกร ได้แก่ การเตรียมการทำนา การคัดเลือกพันธุ์ การเพิ่มผลผลิต และการจำหน่ายผลผลิต

1.1 ความรู้และทักษะในการจัดเตรียมการทำนา

การทำนาเป็นการประกอบธุรกิจทางการเกษตรประเภทหนึ่ง ซึ่งมีความจำเป็นต้องจัดเตรียมปัจจัยต่าง ๆ ในการประกอบกรหลายประการแต่การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกปัจจัยสำคัญที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญจำเป็นในการเตรียมการคือ เงินทุน เมล็ดพันธุ์ แรงงาน และปุ๋ย

การจัดเตรียมการทำนาชาวบ้านเรียกว่า "การลงนา" ชาวบ้านเล่าว่า

ไม่จำเป็นต้องมีการเตรียมการใดๆเลย หากไปคิดว่าจะทำอย่างไรไม่ได้กินข้าวหροก เมื่อฝนมาพอสมควรก็นำพันธุ์ข้าวที่เก็บเตรียมไว้ก่อน (ชาวบ้านเรียกว่า ข้าวปลูก) ไปแช่น้ำสัก 2-3 วันก็จะนำไปหว่านในแปลงที่เตรียมไว้ พอต้นกล้าโตก็นำไปปักดำ ใส่ปุ๋ย จากนั้นก็รอการเก็บเกี่ยว ขึ้นลาน นวดและขึ้นยุ้งฉาง เป็นวัฏจักรเช่นนี้เรื่อยไป"

ในทางปฏิบัติชาวบ้านมีการเตรียมการต่างๆ หลายด้าน ได้แก่

1) ความรู้และทักษะในการจัดเตรียมเงินทุน ชาวบ้านเล่าว่า ไม่มีความจำเป็นต้องเตรียมการด้านเงินทุนที่จะใช้จ่ายในการทำนาเลย สาเหตุมาจากหลายประการ ได้แก่

ประการที่หนึ่ง เป็นการทำตามแบบอย่างที่ทำแม่ปู่ย่าตายายเคยทำมา

ชาวบ้านผูกพันอยู่กับอาชีพการทำนามานาน เรียนรู้วิธีการทำนาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นการทำ "ตามบุญตามกรรม" ชาวบ้านเล่าว่า "การทำนาในสมัยพ่อแม่ ปู่ย่าตายายนั้น ไม่จำเป็นต้องใช้เงินทุนเลย แต่ก็มีข้าวกินเลี้ยงลูกหลานจนใหญ่โต"

ประการที่สอง เป็นการผลิตที่ใช้แรงงานในครัวเรือน และไม่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีที่ต้องใช้เงินทุนเท่าคนนอก

การทำนาของชาวบ้านยังเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนหากเหลือจากการบริโภคชาวบ้านจึงจะนำไปขาย แรงงานส่วนใหญ่จึงใช้แรงงานภายในครัวเรือน ส่วนเทคโนโลยีในการผลิตส่วนใหญ่ยังใช้แรงงานจากคนและสัตว์เลี้ยงได้แก่ แรงงานจากควายในการไถนา แรงงานคนเก็บเกี่ยวผลผลิต (เกี่ยวข้าว นวดข้าว) การใช้เครื่องทุ่นแรงอย่างง่าย ๆ เช่น ไร่ไม้ ไม้นวดข้าว (ชาวบ้านเรียกว่า ไม้ตีข้าว) ฯลฯ ซึ่งเกือบจะไม่ต้องใช้เงินทุนเลย ปัจจุบันเริ่มมีการนำรถไถนาเดินตามเข้ามาใช้ในการไถและคราด การใช้เครื่องนวดข้าวแทนการใช้แรงงานคน

ประการที่สาม การทำนาที่ใช้เงินทุนมาก ผลผลิตที่ได้จะไม่คุ้มกับการลงทุน การจ้างแรงงานเพิ่มเติมเข้าไปในกระบวนการผลิต เพื่อทดแทนการขาดแคลนแรงงานในกระบวนการผลิต เช่น ช่วงปักดำ ช่วงเก็บเกี่ยว ช่วงนวดข้าว หรือการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าไปใช้ในกระบวนการผลิตขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การนำรถไถเดินตามเข้าไปใช้ไถและคราด การใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ในการเพิ่มผลผลิต การใช้รถนวดข้าว ฯลฯ จะทำให้มีรายจ่ายเพิ่มขึ้น (ต้นทุนในการผลิตสูง) ในขณะที่ราคาข้าวค่อนข้างถูก นับเป็นการผลิตที่ไม่คุ้มกับการลงทุน ชาวบ้านจึงมักเลือกที่จะทำนาแบบตามบุญตามกรรมมากกว่า

ประการที่สี่ หากจำเป็นต้องใช้เงินก็สามารถไปขอจากลูกหรือไปประกอบอาชีพหาบเร่หลังฤดูการผลิต ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมส่งบุตรหลานไปทำงานที่

กรุงเทพฯซึ่งจะทำให้ขาดแคลนแรงงานในอุตสาหกรรม เช่น ช่วงปักผ้า ช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต ชาวบ้านจะแก้ปัญหาโดยการเขียนจดหมายแจ้งไปยังบุตรหลานที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯให้ส่งเงินมาให้ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงาน หรือบางครั้งแม่บ้านอาจลงไปประกอบอาชีพหาบเร่ เป็นการชั่วคราวหลังฤดูกาลผลิต

ประการที่ห้า เป็นการผลิตที่เกี่ยวข้องกับญาติพี่น้องตาม ประเพณี

ภายในชุมชนชาวบ้านจะมีความผูกพันกันแน่นแฟ้น ญาติพี่น้อง หากเห็นว่าญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านครอบครัวใดที่ทนายยังไม่เสร็จในกระบวนการผลิตช่วง ใด ชาวบ้านจะเข้าไปช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งอาจจะโดยการบอกกล่าวหรือไม่บอกกล่าว เช่น ประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าว ประเพณีการหลอนข้าว เป็นต้น

ประการที่หก เงินลงมาจากธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ชาวบ้านบางส่วน (ร้อยละ 36.57=40 ครอบครัว) กู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ในช่วงที่ ธ.ก.ส.ปล่อยเงินกู้ประเภทที่เรียกว่า "เงินกู้เพื่อการลงนา" แต่การกู้เงินประเภทดังกล่าวชาวบ้านไม่ได้นำเงินมาใช้จ่ายในการลงนาอย่างจริงจังเท่าใดนัก เงินที่ได้มาส่วนมากจะนำไปใช้ประโยชน์ทางด้านอื่น เช่น นำไปใช้หนี้สินเดิม ทานุญตามประเพณี เป็นต้น จะมีบ้างบางคนนำไปซื้อควายเตรียมสำหรับการไถนา ซื้อปุ๋ยสำหรับใส่ข้าวและเก็บไว้เพื่อการจ้างไถ

สรุปได้ว่า ในความเป็นจริง ชาวบ้านมีการคิดเตรียม การด้านเงินทุนสำหรับการทำนา แต่กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำนา ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวบ้านไป กิจกรรมต่าง ๆ จึงดำเนินไปโดยอัตโนมัติ และทำให้ชาวบ้านไม่มีความรู้สึกว่ามีจำเป็นต้องมีการเตรียมการแต่อย่างใด

การเตรียมการด้านเงินทุนที่นับได้ว่าเป็นความรู้ใหม่ ของชาวบ้าน คือการขอกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ประเภทเงินกู้ที่เรียกว่า "เงินกู้เพื่อการลงนา"

2) ความรู้และทักษะในการจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ การจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวที่จะใช้เพาะปลูกในปีถัดไป ชาวบ้านจะมีการดำเนินการดังต่อไปนี้คือ

- การคัดเลือกพันธุ์ในแปลงนา ส่วนมากชาวบ้านมักจะพิจารณาคัดเลือกพันธุ์ข้าวสำหรับเพาะปลูกปีถัดไปในช่วงที่ข้าวแตกรวงเต็มที่ ชาวบ้านจะ

สังเกตดูข้าวในแปลงนาของตนเอง ว่าบริเวณที่ต้นข้าวมีความเจริญงอกงามดี (รวงข้าวแตกใหญ่ เมล็ดเต็ม) ชาวบ้านจะสงวนไว้สำหรับเป็นเมล็ดพันธุ์เพื่อใช้ปลูกในปีต่อไป

- ติดต่อขอแลกพันธุ์จากเกษตรกร ชาวบ้านบางครัวเรือนที่ต้องการข้าวพันธุ์ใหม่ เช่น ข้าวเหนียวพันธุ์ กข.6 หรือ กข.8 ชาวบ้านจะนำข้าวของตนเองที่มีอยู่ (ซึ่งจะเป็นพันธุ์ใดก็ได้) ไปแลกที่สำนักงานเกษตรอำเภอ โดยอัตราแลกเปลี่ยน 1 ถึงต่อ 1 ถึง หรือใช้กระสอบป่านบรรจุและแลกเปลี่ยนในอัตราที่เท่ากัน

สรุปได้ว่า ความรู้ใหม่ที่ชาวบ้านรู้จักในการจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ คือการติดต่อขอแลกเมล็ดพันธุ์จากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ

3) ความรู้และทักษะในการจัดเตรียมแรงงาน ปัจจุบันการทำงานของชาวบ้านยังเป็นลักษณะการทำงานที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี กล่าวคือ มีการช่วยเหลือแรงงานกันตามประเพณี เช่น ประเพณีลงแขกในขั้นตอนต่าง ๆ นอกจากนั้นลักษณะของการผลิตยังเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก แรงงานที่จะใช้ในการทำงานจึงเป็นแรงงานในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ การจัดเตรียมแรงงานชาวบ้านจะดำเนินการดังต่อไปนี้คือ

ไม่อนุญาตให้บุตรสาวหรือบุตรชายของตนเองไม่ให้ลงไ้ไปทำงานที่กรุงเทพฯ ชาวบ้านนิยมส่งบุตรหลานไปทำงานที่กรุงเทพฯ ชาวบ้านอาจจะกำหนดให้บุตรหลานคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนอยู่บ้าน เพื่อช่วยตนเองทำงาน

เรียกบุตรสาวบุตรชายที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ ให้ขึ้นมาช่วย ปกติชาวบ้านจะอนุญาตให้บุตรหลานลงไปทำงานที่กรุงเทพฯ แต่หากมีขั้นตอนการผลิตช่วงใดช่วงหนึ่งที่ชาวบ้านเกรงว่าการทำงานจะไม่แล้วเสร็จทัน เช่น ช่วงปักดำ จะต้องปักดำให้ทันต่อน้ำที่กำลังท่วมขัง หรือช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต จะต้องเก็บเกี่ยวให้ทันต่อเมล็ดข้าวร่วง กรณีดังกล่าวชาวบ้านจะบอกให้บุตรหลานที่ลงไปทำงานที่กรุงเทพฯ ให้รีบกลับขึ้นมาช่วยงาน

แรงงานช่วยเหลือตามประเพณี ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชาวบ้านช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกระบวนการผลิต เช่น ประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าว ประเพณีการหลอนข้าว เป็นต้น ชาวบ้านจะไปช่วยเหลือกันโดยไม่คิดค่าจ้างรางวัลแต่อย่างใด หรือบางครั้ง ในกรณีที่ตนเองเสร็จสิ้นในแต่ละกระบวนการผลิตแล้ว หากยังมีครอบครัวอื่นที่ยังไม่เสร็จ ชาวบ้านก็จะไปช่วยเหลือกันโดยไม่จำเป็นต้องบอกกล่าว การคิดเพื่อเตรียมการในประเด็นนี้จึงไม่จำเป็นแต่อย่างใด

จ้างแรงงาน ในบางครั้งชาวบ้านอาจจำเป็นต้องจ้างแรงงานเพิ่มเติมเข้ามาช่วยทำงานในช่วงใดช่วงหนึ่งของขั้นตอนการผลิต เช่น ช่วงปักดำ ช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งแรงงานดังกล่าวอาจจ้างภายในชุมชน หรือการไปว่าจ้างจากชุมชนอื่นที่ประสบกับภาวะฝนแล้ง

จ้างรถไถหว่าน ในกรณีที่ชาวบ้านเห็นว่า แรงงานที่จะช่วยทำงานเป็นนั้น ๆ มีไม่เพียงพอในขั้นตอนการผลิตขั้นตอนต่างๆ ชาวบ้านจะไม่เลือกใช้วิธีการทำงานแบบปักดำ แต่จะเลือกการทำงานโดยวิธีไถหว่าน (การพรวนดิน) โดยจะไปจ้างชาวบ้านที่มีรถไถนา เดินทางมาให้มาช่วยดำเนินการให้ ในสนนราคาประมาณ 80 บาทต่อไร่

สรุปได้ว่า การจัดเตรียมแรงงานที่ถือว่าเป็นวิธีการใหม่คือ การว่าจ้างรถไถหว่าน

4) ความรู้และทักษะในการจัดเตรียมปุ๋ย ปุ๋ยที่ชาวบ้านใช้ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นขององค์การตลาดร่วมเพื่อการเกษตร (อ.ต.ก.) ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเลือกใช้ปุ๋ยสูตร 16-16-8, 16-20-0 และ 15-15-15 การจัดเตรียมปุ๋ยชาวบ้านมีการดำเนินการดังนี้คือ

ติดต่อกับเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเลือกติดต่อซื้อปุ๋ยด้วยเงินสดผ่านเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอผ่านเกษตรตำบล ซึ่งเชื่อว่าจะได้ปุ๋ยที่ไม้ชั่งของปลอมและได้น้ำหนักมาตรฐานคือกระสอบละ 50 กิโลกรัม เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลจะเป็นตัวแทนในการติดต่อประสานงานกับองค์การการค้าเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (อ.ต.ก.) นำมาให้ชาวบ้านที่หมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะเสียค่าบริการเพิ่มเติมจากราคาปกติเพียงกระสอบละ 5 บาท (รวมเป็นราคากระสอบละ 205 บาท)

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ช.ก.ส.) ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ช.ก.ส.) บางคนจะใช้บริการ ช.ก.ส. ซึ่งทาง ช.ก.ส. จะจัดบริการปุ๋ยขององค์การค้าเพื่อการเกษตรให้แก่สมาชิกในรูปของ "สินเชื่อ" แต่ชาวบ้านจะต้องจัดหาพาหนะไปขนปุ๋ยมายังหมู่บ้านเอง

สหกรณ์เพื่อการเกษตร ชาวบ้านน้อยรายเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรฯ กล่าวคือ มีเพียง 8 ราย และไม่ค่อยนิยมเลือกใช้บริการปุ๋ยจากสหกรณ์ฯ

พ่อค้าในเมือง (ในอำเภออาจสามารถ) ชาวบ้านจะไม่นิยมเลือกซื้อปุ๋ยจากพ่อค้าในเมือง เนื่องจากมีราคาค่อนข้างแพงกว่า ซึ่งอาจมีราคาสูงถึง

กระสอบละ 260 บาท นอกจากนั้นการซื้อจากพ่อค้าอาจมีน้ำหนักไม่มาตรฐานคือ ต่ำกว่า 50 กิโลกรัม และอาจเป็นนุ้ยปลอมได้ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านบางคนจะเลือกใช้บริการจากพ่อค้าในเมือง หากเป็นการขายแบบ "เงินเชื่อ" โดยพ่อค้าจะเก็บเงินช่วงที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวผลผลิต จนข้าวขึ้นยุ้งฉางเสร็จแล้ว

สินเชื่อจากคนในหมู่บ้าน ชาวบ้านบางคนจะซื้อนุ้ย อ.ต.ก. จากแหล่งที่สามารถซื้อได้ แล้วนำมาให้สินเชื่อแก่ชาวบ้าน โดยจะเก็บเงินหลังจากที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวผลผลิตหรือจนข้าวขึ้นยุ้งฉางแล้ว สนนราคาแล้วแต่จะสามารถตกลงกันได้

สรุปได้ว่า ความรู้ใหม่ในการจัดเตรียมนุ้ยของชาวบ้าน คือการให้บริการจากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรฯ บริการจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ช.ก.ส.) จากสหกรณ์การเกษตรฯ จากพ่อค้าในเมืองและจากคนในหมู่บ้าน ซึ่งแล้วแต่กรณี

1.2 ความรู้และทักษะในการคัดเลือกพันธุ์ข้าว

พันธุ์ข้าวเหนียวที่ชาวบ้านซื้อขายในปัจจุบัน ส่วนใหญ่คือพันธุ์ กข.6 และพันธุ์ กข.8 ชาวบ้านเชื่อว่าทั้งสองพันธุ์ทนทานต่อความแห้งแล้งสูง สามารถเจริญเติบโตได้ดีในดินที่มีลักษณะ เป็นดินปนทราย (ซึ่งเป็นดินชนิดที่เดียวกับที่มีริดยทั่วไปในหมู่บ้าน) มีความต้านทานต่อโรคสูง และน้ำหนักดี ส่วนข้าวเหนียวพันธุ์พื้นบ้านที่ยังได้รับความนิยมกันอยู่ได้แก่ ข้าวเหนียวดอกหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "ข้าวป้องแอ้ว" ซึ่งชาวบ้านจะนิยมปลูกในบริเวณที่ดอน น้ำไม่ค่อยมามากนัก

1) พันธุ์ กข.6 ชาวบ้านส่วนใหญ่จะนิยมเลือกซื้อข้าวเหนียวพันธุ์ กข.6 เนื่องจากเห็นว่าหากบารุงดินในอัตราที่เหมาะสม ข้าวจะแตกกอมากกว่า รวงมาก เมล็ดมาก เวลานวดเมล็ดจะหลุดจากรวงได้ง่ายกว่า อย่างไรก็ตาม การที่เมล็ดหลุดร่วงง่ายก็ทำให้เกิดปัญหา เวลาเก็บเกี่ยวและการขนย้ายได้

2) พันธุ์ กข.8 ชาวบ้านบางส่วนยังนิยมเลือกซื้อข้าวเหนียวพันธุ์ กข.8 เนื่องจากเห็นว่าเมล็ดใหญ่แม้รวงไม่มากนัก แต่รวงก็ใหญ่และหนัก เวลาเก็บเกี่ยวหรือช่วงขนขึ้นลานนวด เมล็ดข้าวก็ไม่ค่อยหล่นได้ง่ายนัก แต่จะมีปัญหา เวลานวดต้องใช้เวลา นานหน่อยข้าวถึงจะหลุดจากรวง

3) ข้าวเหนียวดอก หรือข้าวป้องแอ้ว คุณสมบัติสำคัญที่ทำให้ข้าวเหนียวดอกได้รับความนิยมคือ สามารถเจริญเติบโต ตกรวงและเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ในเวลาที่

ไม่นานมากนัก ส่วนมากชาวบ้านจะปลูกในที่ดอน มีน้ำท่วมขังไม่นาน หรือแปลงนาที่ชาวบ้านใช้เป็นที่ตกกล้า ซึ่งจะเป็นส่วนที่ชาวบ้านปักดำหลังสุด อย่างไรก็ตามข้าวเหนียวคอกก็มีปัญหาคือ มักจะไม่ค่อยแตกกอ รวงไม่มาก ชาวบ้านเล่าว่า "ปักดำที่ต้นก็แตกรวงจนวนเท่านั้น" หากเทียบผลผลิตในพื้นที่เท่ากันจะได้รับในปริมาณที่น้อยกว่าข้าวพันธุ์ กข.6 และ กข.8

ส่วนพันธุ์ข้าวเจ้าที่ชาวบ้านปลูกไว้เพื่อขายและบางส่วนเพื่อบริโภค ได้แก่ พันธุ์ "กข.13" พันธุ์ "กข.15" และ "ข้าวเจ้าเหลือง 11"

1) พันธุ์ กข.13 (ข้าวหอมมะลิ) เป็นพันธุ์ข้าวเจ้าที่ได้รับคามนิยมสูงมาก เนื่องจากมีราคาดีและเป็นที่ต้องการของตลาด หากมีการบำรุงดินที่ดี มีน้ำท่วมขังพอสมควร จะทำให้ข้าวสูงใหญ่ แตกกอ รวงมาก ผลผลิตสูง

2) พันธุ์ กข.15 ชาวบ้านนิยมเรียกว่า "ข้าวหอมมะลิต่อ" หรือ "ข้าวหอมมะลิพันธุ์เกษตร" หรือ "มะลิเตี้ย" จะมีคุณลักษณะคล้ายๆกับข้าวเหนียวคอกคือสามารถเจริญเติบโต ตกรวงและเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ในเวลาที่ไม่ยาวนานนัก (เป็นข้าวอายุสั้น) แต่มีข้อเสียคือน้ำหนักไม่ค่อยดี ราคาไม่ค่อยดี ชาวบ้านมักจะปลูกในที่ที่มีน้ำท่วมขังไม่นาน

3) ข้าวเจ้าเหลือง 11 เป็นข้าวพันธุ์พื้นบ้านที่นิยมปลูกกันสำหรับทำขนมจีนลักษณะเป็นข้าวเม็ดใหญ่ น้ำหนักดี แต่ราคาไม่ค่อยดีมากนัก

สรุปได้ว่า ข้าวพันธุ์ใหม่ที่ชาวบ้านนิยมเลือกใช้นับปัจจุบัน ส่วนใหญ่ข้าวเหนียวได้แก่ พันธุ์ กข.6 ข้าวเจ้าได้แก่ พันธุ์ กข.13 (ข้าวหอมมะลิ) การได้มาโดยวิธีขอแลกพันธุ์กับเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรอำเภอ

1.3 ความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิต

ผืนดินบริเวณชุมชนหมู่บ้านโหราในสมัยก่อนนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ผสมผสานกับวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับวัวและควาย เมื่อถึงฤดูแล้งชาวบ้านจะนำวัวควายไปเลี้ยงตามทุ่งนา วัว-ควายจะขบถ้ำมูลและกลายเป็นปุ๋ยอย่างดีบำรุงดินในทุ่งนา ชาวบ้านจึงไม่มีความจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยในการบำรุงดินแต่อย่างใด ครั้นต่อมาผืนดินมีความอุดมสมบูรณ์น้อยลง ชาวบ้านรู้จักการสะสมมูลวัวมูลควายไว้ในคอกใต้ถุนบ้าน นำไปโรยพินนาเพื่อรองพังก่อนไถตะ และปัจจุบันซึ่งถือว่าเป็นความรู้ใหม่สุด คือ ชาวบ้านรู้จักการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์บำรุงดินให้ต้นข้าวเจริญงอกงามหลังปักดำ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิตของชาวบ้านปัจจุบันคือการใช้ปุ๋ยบำรุงดิน ปุ๋ยที่ชาวบ้านนิยมใช้มี 2 ประเภทคือ ปุ๋ยคอกและปุ๋ยวิทยาศาสตร์

1) ปุ๋ยคอก ชาวบ้านจะสร้างคอกให้เป็นที่อยู่อาศัยหลักบนของวัวควายบริเวณใต้ถุนบ้านช่วงเวลาตอนกลางคืน ซึ่งบริเวณดังกล่าวจะกลายเป็นที่สะสมมูลวัวมูลควายของชาวบ้านได้อย่างดี ชาวบ้านรู้จักการนำเศษพางมาไว้ในคอกสัตว์ โยนเศษอาหารเศษใบไม้ใบหญ้าเข้าไปบนบริเวณดังกล่าวเพื่อให้อา้งกลายเป็นปุ๋ยหมัก บางคนจะใช้รถเข็นคอยเก็บมูลวัวมูลควายที่ตกกระจายเรียกราดตามถนนหนทางช่วงเวลาเช้า-เย็น นำมาเก็บกองรวมกันไว้ใต้ถุนบ้านเพื่อเพิ่มปริมาณจากการขับถ่ายของวัวควายตนเองให้มากขึ้น

ปัจจุบันปุ๋ยคอกเป็นปุ๋ยที่มีความจำเป็นอย่างมากต่อการทำนาของชาวบ้านบางคนไม่มีวัวควายเป็นของตนเองก็จำเป็นต้องซื้อจากพ่อค้าเร่ที่นำมาขายช่วงก่อนฤดูการทำนาในสนนราคาประมาณผลละ (รถบรรทุก 6 ล้อขนาดกลาง) 1,000-3,000 บาท ซึ่งแล้วแต่ปริมาณที่บรรทุก ชาวบ้านจะนำไปขายแปลงนาก่อนที่ชาวบ้านจะลงไถตะ ชาวบ้านเล่าว่า หากไม่ใช้ปุ๋ยคอกทรายจะทำให้ดินอัดตัวแน่น ข้าวจะไม่เจริญงอกงามดี

2) ปุ๋ยวิทยาศาสตร์

ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ที่ชาวบ้านนิยมใช้ในปัจจุบันส่วนมากเป็นปุ๋ยขององค์การตลาดร่วมเพื่อการเกษตร(อ.ต.ก.) ตราพระพิรุณ และตราพระยานาค ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเลือกใช้ปุ๋ยสูตร 16-16-8, 16-20-0 และ 15-15-15

(1) สูตร 16-16-8 เป็นสูตรที่ได้รับความนิยมจากชาวบ้านมากที่สุด ชาวบ้านไม่สามารถบอกได้ว่าตัวเลขดังกล่าวหมายถึงอะไร เพียงบอกว่าเมื่อใส่แล้วข้าวจะเจริญงอกงามดีกอใหญ่ ต้นใหญ่ แตกรวงดี เมล็ดมาก

(2) สูตร 16-20-0 เป็นสูตรที่ได้รับความนิยมรองลงมา ชาวบ้านไม่สามารถให้เหตุผลชัดเจนว่า มีความแตกต่างจากสูตร 16-16-8 ได้อย่างไร เพียงบอกว่าชอบสูตรนี้ และเคยใช้สูตรนี้มานานหลายปี เห็นว่าได้ผลผลิตดีจึงใช้มาตลอด

(3) สูตร 15-15-15 ชาวบ้านบอกว่า หากจะใช้ปุ๋ยสูตรนี้จะใช้เฉพาะในช่วงบำรุงต้นกล้าให้เจริญงอกงาม หากนำมาใช้ใน ช่วงหลังปักดำจะทำให้ต้นข้าวเจริญงอกงามดีมากเกินไป ข้าวจะลีบ (ชาวบ้านเรียกว่า "ข้าวพะ") ผลผลิตจะได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ดังนั้นปุ๋ยสูตรนี้ชาวบ้านจึงไม่ค่อยนิยมใช้กัน

สรุปได้ว่า ความรู้ใหม่ในการเพิ่มผลผลิตของชาวบ้าน คือ การขบู่ยวิทยาศาสตร์ แต่ไม่สามารถบอกได้ว่า ตัวเลขข้างกระสอบหมายถึงอัตราส่วนสารอาหารของพืชซึ่งประกอบไปด้วย ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโปแตสเซียม ในอัตราส่วนที่แตกต่างกันไปของแต่ละสูตร และไม่สามารถบอกได้ว่าไนโตรเจน เป็นสารอาหารที่ช่วยบำรุงลำต้นพืชให้เจริญเติบโต ฟอสฟอรัส ช่วยบำรุงดอก ผล เมล็ด และโปแตสเซียม ช่วยบำรุงราก

1.4 ความรู้และทักษะในการจำหน่ายผลผลิต

ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะมีขบู่ยข้าวไว้สำหรับเก็บผลผลิตเป็นของตนเอง ดังนั้นชาวบ้านจึงสามารถเลือกขายผลผลิตของตนเองในช่วงใดก็ได้ การขายผลผลิตของชาวบ้านมี 2 วิธีคือ

1) จำหน่ายให้พ่อค้าเร่ เป็นวิธีการที่ชาวบ้านนิยมเลือกใช้มากที่สุด เนื่องจากเป็นวิธีการที่สะดวกและสามารถต่อรองราคากับพ่อค้าได้ กล่าวคือ หากชาวบ้านตกลงราคากับพ่อค้าเร่เป็นที่พอใจชาวบ้านก็จะขาย และในทางตรงกันข้าม หากไม่พอใจชาวบ้านก็จะไม่ขาย

วิธีการก็คือ บกดีจะมีพ่อค้าเร่เดินขึ้นจับรถบรรทุก 6 ล้อขนาดกลางเที่ยวตระเวนรับซื้อข้าวจากชาวบ้านเกือบแทบทุกฤดู โดยพ่อค้าเร่จะติดต่อกับคนในหมู่บ้านให้ช่วยเป็นนายหน้าทาบทามกับชาวบ้านที่ต้องการขายข้าว จากนั้นพ่อค้าเร่ก็จะมาขอตรวจสอบดูข้าวในขบู่ยของชาวบ้านและตกลงกันว่าจะสามารถซื้อขายกันในราคาใดและวิธีใด ซึ่งอาจจะซื้อขายกันแบบเงินสด หรือแบบขายเหมาทั้งขบู่ยฉาง

- การซื้อขายแบบดัง ชาวบ้านจะเสนอขายกับพ่อค้าเร่ว่าต้องการขายราคาถึงละเท่าใดหากได้ราคาตามที่ตั้งใจชาวบ้านก็จะขาย แต่หากไม่ได้ ชาวบ้านก็จะเก็บไว้ขายช่วงเดือน 8-9 (ส่วนมากชาวบ้านจะขายข้าวช่วงประมาณเดือน 8-9 ซึ่งช่วงเดือนดังกล่าวเป็นช่วงที่ชาวบ้านจะเกิดความมั่นใจว่า ภาชนะน้ำฝนปีนั้นจะเพียงพอต่อการทาน หากฝนไม่ตกชาวบ้านอาจไม่ได้อาหาร ดังนั้นจึงต้องเหลือข้าวไว้กิน แต่ถ้าฝนดี การทานจะได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย ชาวบ้านก็จะขายข้าว)

- การซื้อขายแบบเหมาขบู่ย การซื้อขายแบบนี้เกิดขึ้นภายหลังเมื่อพ่อค้าเร่ต่างถิ่นเข้าเล่นให้เลี่ยมคดโรงการซื้อข้าวจากชาวบ้านโดยเงินสด ซึ่งอาจจะซื้อถึงที่มีความจุมากกว่า 20 ลิตร ซื้อข้าวจากชาวบ้านในราคาท้องตลาด หรืออาศัยความหลงลืมที่

เกิดจากการนับจำนวนถึงก็ได้ ชาวบ้านจึงมีวิธีการเตรียมการสำหรับข้าวที่จะขาย โดยชาวบ้านจะตวงข้าวในช่วงก่อนนำข้าวขึ้นเก็บในยุ้งฉาง เมื่อจะขายก็จะคำนวณราคาข้าวต่อถังตามราคาในท้องตลาดขณะนั้น ส่วนพ่อค้าจะคำนวณราคาข้าวโดยอาศัยหลักการคิดคำนวณปริมาตร บวกกับความชำนาญในการคิดคำนวณกะประมาณ จากนั้นก็จะตกลงราคากัน

2) จำหน่ายให้แก่พ่อค้าในตลาด ชาวบ้านจะเลือกใช้วิธีนี้เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เงินอย่างเร่งด่วนเช่น กรณีต้องนำเงินไปจ่ายค่าปุ๋ยที่ชาวบ้านซื้อเงินซื้อจากพ่อค้า โดยชาวบ้านจะบรรจุข้าวใส่กระสอบนำขึ้นรถโดยสารประจำทางไปขายที่ตลาดในตัวเมืองร้อยเอ็ด วิธีนี้ชาวบ้านไม่ค่อยมีอำนาจต่อรอง หากผู้ซื้อกำหนดราคาซื้อเท่าใดก็จำเป็นต้องขายตามราคาดังนั้น (ชาวบ้านเปรียบเทียบเหมือนการนำศพไปเผาที่ป่า ดั่งสำนวนของชาวบ้านเรียกว่า "ผีตกป่า" เมื่อนำไปแล้วก็ต้องเผา จะนำกลับมาไว้ที่บ้านอีกไม่ได้) ดังนั้นหากชาวบ้านไม่จำเป็นต้องใช้เงินจริง ๆ ชาวบ้านจะไม่เลือกใช้วิธีนี้

สรุปได้ว่า ความรู้และทักษะใหม่ในการจำหน่ายผลผลิตของชาวบ้านคือ การจำหน่ายผลผลิตโดย "การต่อรองราคา" และซื้อขายกันแบบ "เหมาถัง" กับพ่อค้าเร่

(ข) การมีความรู้และการจัดการเพิ่มขึ้น

1. การทำงานมัธยมศึกษา

การทำงานเป็นการประกอบธุรกิจทางการเกษตรประเภทหนึ่ง ซึ่งผู้ประกอบการมีความจำเป็นต้องมีความรู้และวิธีการจัดการการผลิตขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินธุรกิจประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกขั้นตอนที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญจำเป็นในการจัดการคือ การวางแผนการผลิต การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การเพิ่มผลผลิต และการจำหน่ายผลผลิต

1.1 การวางแผนการผลิต

การวางแผนในการผลิต ผู้วิจัยได้คัดเลือกกิจกรรมในการผลิตที่เห็นว่ามีมีความสำคัญขึ้นเ้าศึกษาเพียง 4 ขั้นตอน คือ การวางแผนเกี่ยวกับเงินทุน การวางแผนเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ การวางแผนเกี่ยวกับแรงงาน และการวางแผนเกี่ยวกับปุ๋ย

ชาวบ้านมักจะทำให้สัมภาษณ์ว่าการทำงานไม่มีความจำเป็นต้องวางแผนใด ๆ เมื่อฝนมาก็เริ่มต้นแต่เข้าจูงควายแบกไถไปไถนา หากมีรถไถนาเดินตามเป็นของ

ตนเองก็ซบรูดไปไปเอง ถ้าไม่มีก็ไปว่าจ้างชาวบ้านที่มีวิชาความรู้มาให้ ไม่มีเงินจ่ายก็ค้างชำระไว้ก่อน เมื่อได้เงินจากธนาคารมาได้แล้วหรือลูกส่งเงินมาให้จึงค่อยจ่ายไม่มีเมล็ดพันธุ์ก็นำข้าวที่ตนมีอยู่ไปแลกที่สำนักงานเกษตรอำเภอ หากไม่มีปุ๋ยชาวบ้านจะไปติดต่อธนาคาร, ไปติดต่อพ่อค้าในตลาดหรือพ่อค้าในหมู่บ้าน แล้วแต่กรณี หากแรงงานไม่เพียงพอก็ไปว่าจ้างคนมาช่วย หากทำเสร็จไม่ทันฤดูกาลจริง ๆ ญาติพี่น้องก็จะมาช่วย ต้องการขายผลผลิตก็สามารถขายให้แก่พ่อค้าเร่ที่มาติดต่อซื้อแทบทุกฤดู เป็นต้น แต่ในทางปฏิบัติชาวบ้านมีการคิดวางแผนในการจัดการการผลิตแต่ละขั้นตอนตั้งแต่จะเริ่มทำจนกระทั่งสิ้นสุดกิจกรรม

- การวางแผนเกี่ยวกับเงินทุน

การวางแผนเกี่ยวกับเงินทุนที่ชาวบ้านจะนำมาใช้ในการผลิต ชาวบ้านมีความรู้สึกที่ไม่มีเวลาจำเป็นต้องวางแผนแต่อย่างใด ชาวบ้านให้เหตุผลว่า (1) การทำนาเป็นกิจกรรมการผลิตที่ส่วนใหญ่เพียงเพื่อการบริโภคในครัวเรือน มีลักษณะเป็นการทำตามยถากรรมที่ปู่ย่าตายายเคยทำมา ซึ่งได้ผลผลิตเลี้ยงลูกหลานจนโตใหญ่ (2) เป็นกิจกรรมการผลิตที่ชาวบ้านหาจนเกิดความเคยชินชาวบ้านรู้ว่าควรจะทำกิจกรรมอะไร และอย่างไร เมื่อถึงแต่ละช่วงของขั้นตอนการผลิตการกระทำจะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ (3) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี หากทำเสร็จไม่ทันตามฤดูกาล ญาติพี่น้องก็จะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลืออาจจะโดยการบอกกล่าวและไม่บอกกล่าว (4) หากลงทุนมากเป็นการสิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ ผลผลิตที่ได้จะไม่คุ้มกับการลงทุน เนื่องจากข้าวเป็นสินค้าที่ผู้ผลิตไม่สามารถกำหนดราคาขายได้หากข้าวมีปริมาณมากในตลาดข้าวอาจมีราคาต่ำได้ (5) เนื่องจากชาวบ้านมีแหล่งหาเงินทุนหรือแหล่งรายได้ไม่แน่นอน แม้จะวางแผนก็ไม่สามารถดำเนินการตามแผนที่กำหนดได้ (6) ชาวบ้านมีความผูกพันกับสถาบันการเงินในระบบธนาคาร กล่าวคือ ชาวบ้านผูกพันกับหนี้สินเดิมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ทั้งเงินประเภท เงินปีเงินประกันราคาข้าว และเงินลงนา ส่วนมากจะเป็นการกู้ยืมหมุนเวียนชำระหนี้ประเภทต่าง ๆ เป็นวัฏจักร ซึ่งทางธนาคารจะเป็นผู้กำหนดระยะเวลาการกู้ยืมหรือการชำระหนี้คืนประเภทต่าง ๆ ชาวบ้านเพียงทำตามที่ทางธนาคารกำหนดเท่านั้น จากสาเหตุหลายประการดังกล่าวจึงทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกว่าไม่มีเวลาจำเป็นต้องวางแผนด้านเงินทุนแต่อย่างใด

หากมีการวางแผนจะมีลักษณะเป็นการวางแผนในระยะสั้น ๆ เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้ามากกว่าจะเป็นการวางแผนในระยะยาวกล่าวคือ หากไม่มีเงินชาวบ้านจะบอกให้บุตรหลานที่อยู่กรุงเทพฯ ส่งเงินมาให้หรือแม่บ้านลงไปประกอบอาชีพหาบเร่ที่

กรุงเทพฯชั่วระยะเวลาหนึ่ง

จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีการคิดวางแผนแสวงหาแหล่งเงินทุนที่จะนำมาใช้จ่ายในการทำนา ซึ่งโดยปกติจะมีที่มาอยู่ 4 แหล่ง คือ จากบุตรหลานที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ การไปประกอบอาชีพหาบเร่ที่กรุงเทพฯ และกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ขณะที่ผู้วิจัยศึกษา ไม่ปรากฏข้อมูลการกู้ยืมเงินนอกระบบจากพ่อค้านายทุนเข้ามาใช้เลย

แหล่งที่หนึ่งชายชาวนาย่างฉาง ชาวบ้านมีย่างฉางสำหรับเก็บผลผลิตทุกครั้งเรือสามารถเก็บไว้ได้นานเท่าที่ต้องการ หากชาวบ้านมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อนำมาซื้อปุ๋ย หรือใช้จ่ายต่าง ๆ เพื่อการลงนา ชาวบ้านก็อาจนำชาวนาย่างฉางส่วนหนึ่งไปขายได้

แหล่งที่สองจากบุตรหลานที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ โดยปกติบุตรหลานที่ไปทำงานในกรุงเทพฯ จะส่งเงินมาให้บิดา-มารดาเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆในครัวเรือนอย่างไรก็ตาม เงินที่ชาวบ้านจะได้มาจากแหล่งนี้ชาวบ้านไม่ค่อยมุ่งหวังเท่าใดนัก ชาวบ้านรู้ว่าบุตรหลานที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ ได้เงินด้วยความยากลำบาก เงินที่ได้อยากให้เก็บไว้ใช้เป็นของตัวเอง สร้างหลักประกันให้แก่ตนเองในอนาคต ชาวบ้านหลายคนอนุญาตให้บุตรหลานไปทำงานที่กรุงเทพฯ เพื่อให้บุตรหลานหาประสบการณ์ชีวิต ให้รู้จักความยากลำบาก ให้รู้จักพึ่งพาตนเอง สามารถดูแลตนเองได้นอกจากนั้นส่วนใหญ่มุตรหลานที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ จะมีอายุอยู่ในช่วงของวัยรุ่น เมื่อมีเงินมักชอบเที่ยวเตร่ เก็บเงินส่งให้พ่อแม่ไม่ค่อยได้

แหล่งที่สามการไปประกอบอาชีพหาบเร่ที่กรุงเทพฯ เป็นอาชีพเสริมที่กำลังได้รับความนิยมอย่างสูงมากในปัจจุบัน ส่วนมากชาวบ้านจะไปช่วงหลังฤดูการทำนา และส่วนมากนิยมกันในกลุ่มของแม่บ้าน ชาวบ้านเล่าว่า ผู้ที่ไปทำกิจการดังกล่าวเพียง 15 วัน สามารถหาเงินได้ถึง 5,000-6,000 บาท ดังนั้น แหล่งเงินทุนที่จะนำมาใช้จ่ายในการทำนาชาวบ้านจึงคาดหวังจากการไปประกอบอาชีพหาบเร่ที่สูงมาก

แหล่งที่สี่ กู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ชาวบ้านที่เป็นสมาชิก ธ.ก.ส. มักจะขอกู้เงินประเภทต่าง ๆ จากธนาคารเป็นวงจรรี้อย่างกล่าวคือ ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะกู้เงินประเภท "เงินปี" มาใช้จ่าย เมื่อถึงกำหนดชำระชาวบ้านไม่มีเงินต้นชำระชาวบ้านจะกู้ "เงินลงนา" ไปชำระ และกู้ "เงินประกันราคาข้าว" ไปชำระ "เงินลงนา" เป็นวงจรรีเช่นนี้เรื่อยไป

-----> เงินลงนา -----> เงินปี -----> เงินประกันราคาข้าว ----->

สรุปได้ว่า ช่องทางการวางแผนเกี่ยวกับแหล่งเงินทุนที่ชาวบ้านรู้จักเพิ่มเติม ได้แก่ การไปประกอบอาชีพหารแ่และการขอกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.)

(1) อาชีพหารแ่ ชาวบ้านสามารถวางแผนไปดำเนินการได้และยืนยันว่าสามารถหารายได้เพื่อนำมาใช้จ่ายในการลงนาได้ แต่ไม่เปิดเผยตัวเลขที่แน่นอน

(2) การขอกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) เป็นแหล่งเงินทุนที่ชาวบ้านมีความมั่นใจในการได้มาสูงมาก แหล่งเงินทุนแห่งนี้อาจกล่าวได้ว่าชาวบ้านไม่มีความจำเป็นต้องวางแผนเนื่องจากชาวบ้านมีความผูกพันหนี้สินเงินประเภทต่าง ๆ กับธนาคารอยู่แล้ว ชาวบ้านมีความจำเป็นต้องติดต่อกับธนาคาร ชาวบ้านเพียงไปติดต่อกับทางธนาคารตามเวลาที่ทางธนาคารกำหนด

- การวางแผนเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์

ชาวบ้านรู้จักการจัดการจัดหาเมล็ดพันธุ์ 2 วิธีคือ จัดเก็บจากแปลงนาของตนเอง และการขอแลกพันธุ์จากสำนักงานเกษตรอำเภอ ซึ่งการขอแลกเมล็ดพันธุ์จากสำนักงานเกษตรอำเภอเป็นวิธีการจัดหาเมล็ดพันธุ์วิธีใหม่ที่ชาวบ้านรู้จัก หากชาวบ้านวางแผนจะเลือกใช้วิธีนี้ ก็สามารถติดต่อขอแลกพันธุ์ได้ เมื่อถึงช่วงเวลาทางราชการกำหนด

- การวางแผนเกี่ยวกับแรงงาน

ชาวบ้านมีการจัดการเกี่ยวกับแรงงานในการผลิต 4 วิธีคือ แรงงานในครัวเรือน แรงงานตามประเพณี การจ้างแรงงานเสริม และแรงงานทานาหวาน ในกรณีที่จะเกิดการขาดแคลนแรงงานในการผลิต (บุตรหลานไปทำงานที่กรุงเทพฯ) ชาวบ้านจะเลือกใช้วิธีการจ้างแรงงานเสริม หรือจ้างแรงงานทานาหวาน ซึ่งส่วนมากชาวบ้านจะเลือกใช้วิธีจ้างแรงงานทานาหวานมากกว่า การจ้างแรงงานทานาหวานชาวบ้านสามารถดำเนินการโดยติดต่อกับชาวบ้าน (ในหมู่บ้านเดียวกัน) ที่มีรถไถเดินตามไ้ทันทีโดยไม่ต้องมีการวางแผนแต่อย่างใด (ส่วนมากจะเลือกติดต่อกับ เครือญาติ...ผู้วิจัย) หากเงินไม่มีก็สามารถค้างชำระไว้ก่อนได้

- การวางแผนเกี่ยวกับปุ๋ย

ปุ๋ยที่ชาวบ้านใช้อยู่ในปัจจุบันมี 2 ประเภท คือ ปุ๋ยคอก และปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ปุ๋ยคอกได้จากสัตว์เลี้ยงในครัวเรือน ส่วนปุ๋ยวิทยาศาสตร์มีที่มา 5 แหล่งคือ ได้จากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ สืบเชื้อจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ช.ก.ส.) สืบเชื้อจากสหกรณ์เพื่อการเกษตร พ่อค้าในเมือง และสืบเชื้อจากคนในหมู่บ้าน

ชาวบ้านแต่ละคนจะมีการวางแผนเพื่อจัดหาปุ๋ยแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับเงินของของแต่ละคน แต่ส่วนใหญ่จะเลือกติดต่อซื้อปุ๋ยด้วยเงินสดจากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ และการติดต่อขอใช้บริการสืบเชื้อจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ช.ก.ส.) ซึ่งทั้งสองวิธีไม่มีความจำเป็นต้องวางแผนแต่อย่างใด กรณีเลือกติดต่อกับเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอเมื่อถึงช่วงให้บริการ ผู้ใหญ่บ้านจะให้คนประกาศทางหอกระจายข่าวเพื่อให้ชาวบ้านไปลงชื่อแสดงความจำนงขอใช้บริการ ส่วนกรณีใช้บริการสืบเชื้อจาก ช.ก.ส. ทาง ช.ก.ส. ก็จะส่งเจ้าหน้าที่ออกมาแจ้งแก่ชาวบ้านให้ไปติดต่อขอใช้บริการ ซึ่งนั่นก็คือ ชาวบ้านไม่มีความจำเป็นต้องวางแผนแต่อย่างใด

1.2 ความรู้และการจัดการในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์

เมล็ดพันธุ์ที่ชาวบ้านใช้อยู่ในปัจจุบัน สามารถจำแนกออกเป็น พันธุ์ข้าวเหนียว ได้แก่ กข.6, กข.8 และข้าวเหนียวดอก ส่วนพันธุ์ข้าวเจ้า ได้แก่ กข.13, กข.15 และข้าวเจ้าเหลือง 11 การคัดเลือกพันธุ์มีการดำเนินการ 2 วิธีคือ คัดเลือกในแปลงนาและติดต่อขอแลกพันธุ์จากเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรอำเภอ

ข้าวพันธุ์ใหม่ที่ชาวบ้านรู้จักส่วนใหญ่ข้าวเหนียว ได้แก่ พันธุ์ กข.6 ข้าวเจ้า ได้แก่ พันธุ์ กข.13 (ข้าวหอมมะลิ) ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ทางราชการส่งเสริมในปัจจุบัน หากชาวบ้านต้องการ ชาวบ้านจะไปติดต่อขอแลกพันธุ์จากเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรอำเภอ ไม่มีความจำเป็นต้องคัดเลือกพันธุ์แต่อย่างใด

1.3 ความรู้และการจัดการในการเพิ่มผลผลิต

ปัจจุบันชาวบ้านรู้จักการเพิ่มผลผลิตโดยการใส่ปุ๋ยบำรุงดิน การสังเกตผลผลิตเพิ่มรายการตรวจข้าวก่อนนำข้าวขึ้นยุ้งฉางปุ๋ยที่ชาวบ้านใช้มี 2 ประเภทคือ ปุ๋ยคอก และปุ๋ยวิทยาศาสตร์

บวบคอก ใต้จากสัตว์เลี้ยงในครัวเรือน ชาวบ้านรู้จักการสร้างคอกให้เป็นที่อยู่ของสัตว์เลี้ยงบริเวณใต้ถุนบ้าน ชาวบ้านรู้จักการนำเศษพวงมาไว้ในคอกสัตว์ วิทยนเศษอาหาร เศษใบไม้ใบหญ้าเข้าไปในบริเวณดังกล่าว เพื่อให้กลายเป็นปุ๋ยหมัก บางคนใช้รดขึ้นคอกเก็บมูลวัวมูลควายที่ตกกระจายเรียกราดตามถนนหนทางช่วงเวลาเช้า-เย็น นามาก็เก็บกองรวมกันไว้ใต้ถุนบ้านเพื่อเพิ่มปริมาณจากการจับถ่ายของวัวควายตนเองให้มากขึ้น

ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ชาวบ้านรู้จักการเพิ่มผลผลิตโดยการนำปุ๋ยวิทยาศาสตร์ รู้ว่าอัตราส่วนที่เหมาะสมคือปุ๋ย 1 กระสอบต่อพื้นที่ 2 ไร่ (ไม่ใช่อัตราส่วนที่เหมาะสมตามหลักวิชาการ...ผู้วิจัย) โดยทิ้งช่วงห่างประมาณ 1 เดือน ส่วนมากชาวบ้านจะเลือกใช้ปุ๋ยขององค์การตลาดร่วมเพื่อการเกษตร (อ.ต.ก.) ตราพระพิรุณและตราพระยานาค สูตรที่ใช้คือ 16-16-8, 16-20-0 และ 15-15-15 ชาวบ้านไม่รู้จักความหมายของตัวเลขข้างกระสอบว่าคืออัตราส่วนผสมของสารอาหารของพืช ได้แก่ ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโพแทสเซียม บำรุงดิน บำรุงดอก ผล เมล็ด ใบ ราก และเนื้อเยื่อ อัตราร้อยละตามจำนวนตัวเลข ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่สามารถเลือกปุ๋ยที่เหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศแต่ละสูตรมาใช้ได้ด้วยตนเอง แต่จะเลือกใช้ปุ๋ยที่เหมาะสมตามคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรอำเภอ หรือพนักงานของ ธ.ก.ส.

1.4 ความรู้และการจัดการในการจำหน่ายผลผลิต

ปัจจุบันชาวบ้านมีการจำหน่ายผลผลิต 2 วิธีคือ จำหน่ายให้พ่อค้าในตลาดและจำหน่ายให้พ่อค้าเร่ ความรู้และเทคนิคการจัดการจำหน่ายผลผลิตวิธีใหม่ที่ชาวบ้านรู้จัก ได้แก่ การจำหน่ายผลผลิตโดยวิธี "ต่อรองราคา" และซื้อขายแบบ "เหมายุ้ง" กับ "พ่อค้าเร่" วิธีการคือ ชาวบ้านจะมีวิธีการเตรียมการสำหรับข้าวที่จะขายโดยชาวบ้านจะตวงข้าวในช่วงก่อนนำข้าวขึ้นเก็บในยุ้งฉาง เมื่อจะขายก็จะคำนวณราคาข้าวต่อถังตามราคาในท้องตลาดขณะนั้น ส่วนพ่อค้าเร่ที่เข้ามาติดต่อซื้อข้าว และคำนวณราคาข้าวโดยอาศัยหลักการคิดคำนวณเชิงปริมาณ บวกกับความชำนาญในการคิดคำนวณกะประมาณ จากนั้นก็จะมีการต่อรองราคากัน หากชาวบ้านได้ราคาตามที่ต้องการก็จะขาย และหากตกลงราคากันไม่ได้ ชาวบ้านก็จะเก็บไว้ขายช่วงเดือน 8-9

2. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจผู้วิจัยพิจารณา 2 ประเด็น คือ

การมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยศึกษาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจปัจจุบันของชาวบ้านที่เป็นกิจกรรมใหม่ 1 กิจกรรม ได้แก่ การค้าขายในรูปแบบของสหกรณ์

การมีเครื่องมือทางการผลิตเพิ่มขึ้น โดยศึกษาจากกรณีการณ์การนำรถไถนาเดินตาม และสหกรณ์โรงสีข้าว

(ก) การมีรายได้เพิ่มขึ้น

กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้ในชุมชนมีหลายกิจกรรม ได้แก่ การทำนาปลูกยาเตอร์จีตปลูกผักขายตลาด ปลูกข้าวโพด ปลูกแตงโม เลี้ยงวัว เลี้ยงไก่ส่งตรุษจีน เลี้ยงไก่ชน เลี้ยงเบ็ด หาบแร่ที่กรุงเทพฯ เปิดร้านขายของชำ เปิดร้านขายอาหารและก๋วยเตี๋ยว เลี้ยงปลาอุกอ่างซีเมนต์สหกรณ์ร้านค้าช่างปลูกบ้านช่างตัดผม ช่างซ่อมรถจักรยานยนต์ ช่างเชื่อม ทอผ้ามัดหมี่กิจการโรงสีแม่ค้าขายอาหารตามหมู่บ้าน บริการรถสามล้อเครื่อง ข้าราชการ ไปทำงานที่ฟาร์มไก่ ไปทำงานที่กรุงเทพฯ นายหน้าซื้อข้าว การรับจ้างทั่วไป และรายได้นอกกระบบรูปแบบอื่นเช่นได้รับเงินเป็นของกำนัล ชนไก่ เล่นการพนัน เล่นหวย เป็นต้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ดังกล่าวก่อให้เกิดชาวบ้านมีรายได้ และชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างให้สัมภาษณ์ว่ามีรายได้เพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันส่วนใหญ่ต่างให้สัมภาษณ์ว่ามีหนี้สินมากขึ้น และมีรายจ่ายมากขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่พอใจกับการมีหนี้สิน ชาวบ้านเห็นว่าการมีหนี้สินทำให้เกิดการตื่นรามีความกระตือรือร้นหาเงินมาชำระหนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถบอกรายได้ที่แท้จริงในแต่ละเดือนได้ หากให้ประมาณ ชาวบ้านจะประมาณน้อยกว่าความเป็นจริงมาก ดังนั้น ข้อมูลทางสถิติจึงไม่สามารถใช้อ้างอิงได้

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาทางมานุษยวิทยา มีเหตุผลเชื่อได้ว่า ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น กล่าวคือ

- ชาวบ้านให้สัมภาษณ์ (ในลักษณะเชิงบ่น) ว่า มีรายจ่ายเพิ่มมากขึ้น ซึ่งหากพิจารณาในมุมกลับก็คือ ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นนั่นเอง
- ชาวบ้านให้สัมภาษณ์ว่ามีหนี้สินมากขึ้น ย่อมหมายถึงชาวบ้านมีการนำเงินมาใช้จ่ายหมุนเวียนกระแสรายวันในชุมชนมากขึ้น เมื่อมีเงินเปลี่ยนมือย่อมหมายถึงการมีรายได้เพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันชาวบ้านก็พอใจกับการมีหนี้สิน ซึ่งทำให้มีความกระตือรือร้นทำงานหา

เงินมากขึ้นการมีทำงานมากขึ้นย่อมหมายถึงการมีรายได้เพิ่มมากขึ้นนั่นเอง

- ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้ไม่แน่นอน ขณะเดียวกันชาวบ้านจะมีการใช้จ่ายเป็นประจำ ชาวบ้านไม่สนใจทำบัญชีรายรับรายจ่ายส่วนตัว และไม่ค่อยสนใจจาวาใช้จ่ายอะไรไปบ้าง เมื่อผู้วิจัยสอบถามถึงรายได้ต่อเดือน ชาวบ้านจึงไม่สามารถให้ข้อมูลที่แท้จริงได้เมื่อผู้วิจัยให้ประมาณ ชาวบ้านมักให้ข้อมูลน้อยกว่าความเป็นจริงมากเกินไปเพราะหวังได้รับความช่วยเหลือจากผู้วิจัย ดังนั้นข้อมูลทางสถิติรายได้ของชาวบ้าน จึงไม่เป็นหลักฐานสำคัญในการอ้างอิง

การพิจารณากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ผู้วิจัยได้คัดเลือกกิจกรรมสหกรณ์ร้านค้า (กองทุน) ซึ่งเป็นกิจกรรมใหม่ที่ทำให้ชาวบ้านมีรายได้นอกเหนือจากรายได้จากปกติ คือรายได้จากการทำนา ขึ้นมาเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

1. กิจกรรมสหกรณ์ร้านค้า

กิจกรรมสหกรณ์ร้านค้า หรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกกันทั่วไปว่า "กองทุน" ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 โดยการผลักดันของทางราชการขณะนั้น ระยะเวลาตั้งอยู่ในบริเวณวัดสว่างโหรา ต่อมาชาวบ้านคงจะเห็นว่าอาจเป็นการรบกวนสมาธิในการวิปัสณากรรมมัตฐานของสงฆ์ได้ จึงย้ายมาตั้งอยู่ที่ดินของนายเพชร วัจนะริก เป็นเวลาประมาณ 2 ปี และย้ายมาเช่าที่ส่วนของนางสิงห์ พันธุ์มะวงศ์ ประมาณ 4 ปี จึงย้ายมาตั้งในบริเวณที่ดินของโรงเรียนบ้านโหราในปัจจุบัน สหกรณ์ร้านค้ามีสมาชิกร่วมหุ้นทั้งหมด 61 หุ้น ๆ ละ 50 บาท คนละ 10 หุ้น รวมเงินหุ้น 30,500 บาท มีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 300,000 บาท

1.1 การก่อตั้ง มีลักษณะเป็นการระดมหุ้นของชาวบ้านด้วยความสมัครใจ หุ้นละ 50 บาท คนละ 10 หุ้น เพื่อนำเงินจำนวนดังกล่าวไปซื้อสินค้าที่จำเป็นมาจากหน้าขายให้แก่สมาชิกและประชาชนทั่วไป

1.2 การดำเนินการ เป็นการนำสินค้าประเภทต่างๆมาจากหน้าขายให้แก่ชาวบ้านและสมาชิกในราคาตามท้องตลาดและบางประเภทถูกกว่าราคาตลาด มีคณะกรรมการบริหารกิจการ มีสมาชิกผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาทำการขายสินค้า มีกรรมการจัดซื้อกรรมการตรวจสอบสินค้าและบัญชีเพื่อป้องกันการทุจริต

1.3 การปันผลกำไรและเจดีย์คืน จะกระทำเมื่อดำเนินการไป แล้ว 6 เดือน โดยนำผลกำไรจากกิจการทั้งหมดมารวมกัน (รวมทั้งโรงสีและโรงสีฟัก) เมื่อหักเงินส่วนหนึ่งไว้เป็นทุนดำเนินการแล้ว ที่เหลือจึงค่อยนำมาแบ่งเจดีย์ตามหุ้น ครั้งล่าสุดปันผลให้หุ้นละ 50 บาท เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2536

(ข) การมีเครื่องมือทางการผลิตเพิ่มขึ้น

ปัจจุบันอาชีพทำนาจะไม่ค่อยได้รับความสนใจจากคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่มากนัก ส่วนใหญ่เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับ และไม่ได้เรียนต่อ คนหนุ่มสาวจะเข้าไปหางานทำในกรุงเทพฯ ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการผลิตจึงเป็นปัญหาสำคัญ ชาวบ้านแก้ปัญหาโดยการนำเครื่องมือทางการผลิตสมัยใหม่เข้ามาใช้ในขั้นตอนการผลิตบางขั้นตอน เช่น การนารถไถนา เดินตามมาใช้ในการไถ คราด ไถหว่าน ขนข้าวขึ้นยุ้งฉาง การใช้รถนวดข้าวแทนแรงงานคน การใช้โรงสีข้าว เพื่ออำนวยความสะดวกแทนแรงงานคน เป็นต้น การศึกษาในครั้งนี้นำผู้วิจัยได้คัดเลือกศึกษาเฉพาะ กรณีรถไถนาเดินตามและสหกรณ์โรงสีข้าว ซึ่งเป็นเครื่องทางการผลิตที่กำลังได้รับความนิยมอย่างสูงอยู่ในปัจจุบัน

ก) รถไถนาเดินตาม

เครื่องมือทางการผลิตสมัยใหม่ที่กำลังได้รับความนิยมอย่างมากปัจจุบัน ได้แก่ รถไถนาเดินตามซึ่งมีในหมู่บ้านทั้งหมดจำนวน 45 คัน (ร้อยละ 26.0) ชาวบ้านสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการ ไถ คราด หยอดเมล็ด ขนข้าวขึ้นลาน ขนข้าวขึ้นยุ้งฉาง บรรทุกสิ่งของ สูบน้ำเข้านา ฯลฯ จึงนับว่าเป็นเทคโนโลยีใหม่ที่สอดคล้องกับกิจกรรมทำนาข้าวของชาวบ้านพอสมควร

1. การได้มา ชาวบ้านที่มีรถไถนาเดินตามส่วนใหญ่ (ร้อยละ 77.8=35 คน) ใช้เงินส่วนตัวซื้อเอง ซึ่งอาจจะได้จากเงินเก็บสะสม เงินขายข้าว ขายวัวควาย รวมกับเงินที่ลูกส่งมาให้ หากยังไม่พอก็อาจร่วมหุ้นกับญาติพี่น้อง ชาวบ้านบางส่วน (ร้อยละ 22.2=10 คน) ซื้อรถไถโดยการไปขอกู้เงินจาก ธ.ก.ส. ซึ่ง ธ.ก.ส. จะให้บริการเงินกู้ประเภท "เงินปี" แก่ลูกค้าเพื่อนำไปซื้อรถไถนาเดินตาม แต่ลูกค้าจะต้องมีเงินสมทบกับ ธ.ก.ส. จำนวนครึ่งหนึ่งของราคาารถไถทั้งหมด การชำระเงินคืน ธ.ก.ส. จะกำหนดให้ชำระเป็นรายปี (ประมาณวันที่ 31 มีนาคม ของทุกปี) จำนวนเงินเท่าใดแล้วแต่ทาง ธ.ก.ส. จะกำหนด

2. การดำเนินการ ชาวบ้านที่มีรถไถนาเดินตามเป็นของตนเอง สามารถทำการไถตะ ไถแปร คราด ฯลฯ สามารถทำนาได้ทันกับฤดูกาล เมื่อเสร็จจากที่นาของตนเองชาวบ้านก็จะไปหารายได้โดยบริการรับเหมาไถนาให้แก่ชาวบ้านทั่วไปในราคาไร่ละ 60 บาท แต่หากเป็นการไถหว่านจะตกไร่ละประมาณ 80 บาท

ข) สหกรณ์โรงสีข้าว

กิจการสหกรณ์โรงสีข้าวเป็นกิจการที่ชาวบ้านดำเนินการต่อเนื่องจากกิจการสหกรณ์ร้านค้าโดยนำผลกำไรที่ได้จากกิจการสหกรณ์ร้านค้ามาเป็นต้นทุนดำเนินการ

1. การก่อตั้ง หลังจากที่บ้านดำเนินการกองทุน (สหกรณ์ร้านค้า) มาแล้วประมาณ 1 ปี ปรากฏว่ามีผลกำไรเป็นที่น่าพอใจ ชาวบ้านจึงได้ปรึกษากันถึงการขยายกิจการ โดยพิจารณาผนวกกองทุนโรงสีข้าวเพิ่มเติมเข้าไป ที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นด้วยและต่างมีมติไม่ปันผลกำไรคืนสมาชิก โดยนำผลกำไรจากการดำเนินการกองทุนไปเป็นเงินคาวน้โรงสี จำนวน 15,000 บาท จากนั้นก็จะนำผลกำไรที่ได้จากการดำเนินการร่วมกับผลกำไรของกิจการกองทุนนำไปจ่ายแก่ทางร้านจำนวน 3 งวด ก็สามารถชำระเงินต้นทุนค่าโรงสีได้ทั้งหมด กิจการโรงสีเริ่มดำเนินการ ตั้งแต่วันที่ 17 เมษายน 2528 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

2. การดำเนินการ เป็นการให้บริการสีข้าว "ฟรี" แก่สมาชิก และผู้มาขอใช้บริการแต่ทางคณะกรรมการจะนำ "รา" ไปขายเพื่อเป็นค่าบริการ (ถังละ 10 บาท) กลุ่มสมาชิกจะจัดตั้งเวรในการให้บริการเวรละ 1 คน/วัน มีจำนวนทั้งสิ้น 18 เวิร์ดเปลี่ยนหมุนเวียนให้บริการแก่ผู้ต้องการ เมื่อได้เงินแล้วเวรประจำวันจะนำเงินส่งเหรียญกองทุนโรงสีและเหรียญกองทุนโรงสีจะนำไปมอบให้แก่เหรียญกองทุนร้านค้าอีกต่อหนึ่ง ปัจจุบันกองทุนโรงสีมีรายได้ประมาณ 4,500 บาทต่อเดือน

3. การปันผลกำไรและเฉลี่ยคืน การปันผลกำไรจะปันผลให้แก่สมาชิกเมื่อสิ้นปี โดยนำกำไรทั้งหมดไปรวมกับกิจการกองทุน หักไว้ส่วนหนึ่งเป็นค่าบำรุงรักษาแล้วจึงนำมาเฉลี่ยตามหุ้นกองทุน

3. การพัฒนาด้านสังคม

(ก) มีกลุ่มทางสังคมเพิ่มขึ้น

กลุ่มทางสังคมในชุมชนหมู่บ้านโหรามีหลายกลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงเป็ด กลุ่มเลี้ยงโคขุน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มทอผ้า กลุ่มสตรี

กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มเยาวชน ฌาปนกิจสงเคราะห์ กองทุนโรงสี กองทุนประปา กลุ่มเลี้ยงปลา สหกรณ์ร้านค้า (กองทุน) กองทุนประปาหมู่บ้าน ชมรมคุ้มครองผู้บริโภค กองทุนบัตรสุขภาพ กองทุนยา กองทุนสุขภาพ ฯลฯ บางกลุ่มมีลักษณะเป็นกลุ่มเฉพาะกิจ รวมตัวกันแบบหลวม ๆ มีการดำเนินกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการต่อรองปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่ม เช่นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มทอผ้า กลุ่มสตรี เป็นต้น ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มทางสังคมขึ้นมาศึกษาจำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเยาวชน และกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณาแล้วว่าเป็นกลุ่มที่ดำรงอยู่และมีกิจกรรมต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

1. กลุ่มเยาวชน

โดยปกติเมื่อมีงานเทศกาลหรืองานตามประเพณีต่างๆภายในชุมชน เจ้าภาพมักไปไหว้วานหนุ่มสาวให้มาช่วยในงาน เช่น ประเพณีงานบวช ประเพณีงานทอดกฐิน ประเพณีงานแต่งงาน ฯลฯ เจ้าภาพจะไปไหว้วานหนุ่มสาวให้มาช่วย หั่นเนื้อ หั่นผัก ช่วยเสิร์ฟอาหารล้างถ้วยล้างชามเมื่อมีงานประเพณีสิบสองเดือน เช่น บุญสะเทวด พระสงฆ์ก็จะไหว้วานหนุ่มสาวให้มาช่วยทำดอกสรินว์ สานนก สานปลา ประดับตกแต่งศาลาการเปรียญ และประเพณีพิธีต่าง ๆ ต่อมาในปี พ.ศ.2527 เมื่อหมู่บ้านได้รับการเสนอชื่อส่งเข้าประกวดหมู่บ้านพัฒนาในระดับจังหวัด ซึ่งเงื่อนไขเกณฑ์ที่หนึ่งนั้น หมู่บ้านจะต้องมีการรวมตัวของคนในหมู่บ้านขึ้นเป็นองค์กรต่าง ๆ องค์กรของกลุ่มหนุ่มสาวจึงถูกจัดตั้งขึ้นเป็นรูปแบบ มีชื่อเรียกว่า "กลุ่มเยาวชน" ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาสมาชิกของกลุ่มเยาวชนคือหนุ่มสาวทุกคนในหมู่บ้าน ซึ่งจะมีจำนวนไม่แน่นอน เพราะมีการอพยพไปทำงานที่กรุงเทพฯอยู่เสมอ กลุ่มเยาวชนมีคณะกรรมการบริหารโดยการเลือกตั้ง มีวาระการดำรงตำแหน่งไม่แน่นอนหากประธานยังไม่แต่งงานมีครอบครัว ก็ให้ดำรงตำแหน่งไปเรื่อย ๆ แต่หากประธานแต่งงานต้องมีการเลือกตั้งประธานและคณะกรรมการบริหารชุดใหม่ ปัจจุบันมีนายอดุล สุมาลี เป็นประธาน

- การก่อตั้ง กลุ่มเยาวชนมีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรที่มีรูปแบบเมื่อปี พ.ศ.2527 เป้าหมายในระยะแรกเพื่อตอบสนองนโยบายการประกวดหมู่บ้านพัฒนาของทางราชการ ต่อมาพระอาจารย์บุญทัน เขมธัมมโร เจ้าอาวาสวัดสว่างโหรา ได้ชักนำกลุ่มเยาวชนเข้ามาช่วยเหลือกิจการต่างๆในงานตามประเพณี และงานพัฒนาด้านต่างๆ

- การดำเนินกิจกรรม กิจกรรมส่วนใหญ่ของกลุ่มเยาวชน เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ การช่วยเหลือเจ้าภาพในงานประเพณีต่าง ๆ การช่วยเหลือวัด ในการจัดงานตามเทศกาลเช่นการจัดงานทอดผ้าป่า การช่วยเหลือวัด

ในการพัฒนา เช่น การสร้างสวนหย่อมในบริเวณวัด การสร้างศูนย์ความรู้ในบริเวณวัด เป็นต้น

2. กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์

เป็นการรวมตัวของชาวบ้านจำนวน 168 ครอบครัว เพื่อรวบรวมเงิน ครอบครัวละ 20 บาท นำไปเป็นค่าใช้จ่ายช่วยเหลือญาติของผู้ตายในการทำฌาปนกิจศพ

- การก่อตั้ง ภัยทั่วไปเมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะหยุดภารกิจการทำงานของตนเองที่ไม่จำเป็นเอาไว้ก่อนชาวบ้านจะนำข้าวสารดอกไม้ธูปเทียนและเงินเท่าที่มีใส่จานหรือขัน แล้วไปที่บ้านของผู้ตาย เป้าหมายเพื่อแสดงความเห็นใจ บลอบประโลมบรรเทาความเศร้าโศกและช่วยเหลือญาติของผู้ตายเท่าที่จำเป็น ญาติของผู้ตายจะทำอาหารให้รับประทานตามมีตามเกิด ครั้นต่อมาค่าใช้จ่ายต่างๆแพงขึ้น ญาติของผู้ตายจัดเตรียมเงินค่าใช้จ่ายเพื่อการนี้ได้ไม่ทันกรอบกับเงินที่ชาวบ้านนำมาบริจาคมีจำนวนไม่แน่นอน ก่อให้เกิดปัญหาและเป็นภาระให้แก่ญาติของผู้ตาย

แนวคิดการจัดตั้งฌาปนกิจสงเคราะห์เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2534 โดยนายจอม ตราธิ ได้ไปเห็นรูปแบบการดำเนินงานที่หมู่บ้านอื่น (บ้านแคน และ บ้านฟ้า) แล้วนำมาเสนอที่ประชุมของชาวบ้านที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นด้วยจึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาร่างระเบียบการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารงาน และเริ่มดำเนินการเป็นสหแรก เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2534 เป็นต้นมาจนปัจจุบันมีญาติที่ได้รับเงินกองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์จำนวน 18 ราย รายละ 3,360 บาท

- การดำเนินงานกิจกรรม เป็นการรวบรวมเงินจากสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ครอบครัวละ 20 บาท เพื่อมอบเป็นเงินช่วยเหลือในการทำฌาปนกิจศพแก่ญาติของผู้ตาย ผู้ที่เป็นสมาชิกจะต้องนำเงินไปมอบให้แก่คณะกรรมการดำเนินงานที่บ้านของผู้ตาย หรือบริเวณกระท่อมฌาปนกิจศพ (บริเวณวัดสว่างโหรา) คณะกรรมการจะนำไปมอบให้แก่ญาติผู้ตายอีกทอดหนึ่งการเป็นสมาชิกจะผูกพันตลอดไป ส่วนสมาชิกที่เข้าใหม่ต้องเสียค่าฌาปนกิจศพย้อนหลัง

(ข) การมีปัจจัยอนามัยและสาธารณสุขเพิ่มขึ้น

งานด้านสาธารณสุขที่ดำเนินการอยู่ในชุมชนปัจจุบันเรียกว่า "งานสาธารณสุขมูลฐาน" เป็นงานนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขซึ่งประกาศในปี พ.ศ. 2527 จำนวนออกเป็น 14 งานย่อย ดังนี้คือ

งานสุขศึกษา ได้แก่ การให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันสุขภาพและสื่อในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ได้แก่ การจัดรายการกระจายข่าวจัดแสดง (บอร์ด) นิทรรศการจัดหาหนังสือเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ติดโปสเตอร์ ฯลฯ

งานจัดหายาที่จำเป็นไว้ใช้ในหมู่บ้าน จัดตั้งกองทุนยา

งานรักษาพยาบาลง่าย ๆ ผสม.อสม.ดำเนินโครงการบัตรสุขภาพ

สร้างภูมิคุ้มกันโรค โดยการฉีดวัคซีนให้เด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 12 ปี

งานควบคุมโรคประจำท้องถิ่น การให้ทรายอะเบทหยอดตามร่องน้ำกำจัดยุงลายควบคุมไข้เลือดออกการจัดทำหีมีส่วนที่ถูกต้องสุขลักษณะ (กองทุนสุขาภิบาล) การฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า

งานสุขาภิบาลและการจัดหาน้ำสะอาด สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ความสะอาดบนบ้าน/บริเวณบ้าน ตู้อาหารที่ถูกต้องสุขลักษณะ การกำจัดขยะ กำจัดน้ำโสโครก จัดหาที่เก็บน้ำดื่มสะอาดเพียงพอภายในครอบครัว (5ลิตร/คน/วัน) ได้แก่ การจัดหาเรื่อง ถังเก็บน้ำฝนประปาหมู่บ้าน การจัดหา/ใช้ส่วนที่ถูกต้องสุขลักษณะ (กองทุนสุขาภิบาล)

งานโภชนาการ อาหารที่ถูกต้องสุขลักษณะและมีคุณค่าทางโภชนาการ การระแวงระวังสุขภาพของเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปีทุก ๆ 3 เดือน การผลิตอาหารเสริม จัดอาหารเสริมประเภทนมให้แก่เด็กที่ขาดสารอาหาร ส่งเสริมการจัดอาหารกลางวันให้แก่เด็กนักเรียน

งานอนามัยแม่และเด็ก และการวางแผนครอบครัว ได้แก่ งานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของหญิงมีครรภ์ ตั้งแต่เมื่อเริ่มมีการตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอด ได้แก่ การฝากครรภ์ไม่ต่ำกว่า 4 ครั้ง การฉีดวัคซีน บริการท่าคลอด การดูแลสุขภาพของเด็กตั้งแต่เมื่อแรกเกิดจนถึงอายุ 12 ปี คำแนะนำในการเลี้ยงดูการวางแผนครอบครัวโดยวิธีต่างๆ เช่น การทำหมันชาย/หญิงใส่ห่วงอนามัย การใส่ยาคุมกำเนิด ฯลฯ การมีลูกไม่มากจนเกินไป (ไม่เกิน 2 คน)

งานทันตสุขภาพ คำแนะนำในการแปรงฟัน การรักษาสุขภาพอนามัยในช่องปากและฟัน งานทันตสุขภาพในโรงเรียน

สุขภาพจิต ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม/ฟังธรรมสร้างความรักภายในครอบครัว สร้างความสามัคคีในหมู่บ้านสนามกีฬา สนามเด็กเล่นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สถานพักฟื้นผู้ติดยาเสพติด

การควบคุมป้องกันโรคเอดส์ รณรงค์ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์ อันตรายที่เกิดและการป้องกัน

การป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุ อุบัติภัยและโรคไม่ติดต่อ ได้แก่ การตรวจร่างกายเพื่อค้นหาอาการของโรคเบื้องต้น เช่น การวัดความดันโลหิต การตรวจวัดระดับน้ำตาลในบัสสาวะ การตรวจวัดสายตา ความรู้เกี่ยวกับการดูแลป้องกันและรักษาโรคปวดข้อ ปวดเมื่อยอย่างง่าย ๆ การดูแลป้องกันการบาดเจ็บจากอุบัติเหตุ อุบัติภัยในครัวเรือน การจรรยาและภัยธรรมชาติต่าง ๆ ตลอดจนการดูแลสุขภาพเบื้องต้นผู้สูงอายุ

การคุ้มครองผู้บริโภค จัดอบรมให้ความรู้เบื้องต้น ให้ได้รับความปลอดภัยจากการบริโภคอาหาร ยา การใช้เครื่องสำอางและวัตถุพิษ จัดตั้งชมรมคุ้มครองผู้บริโภค

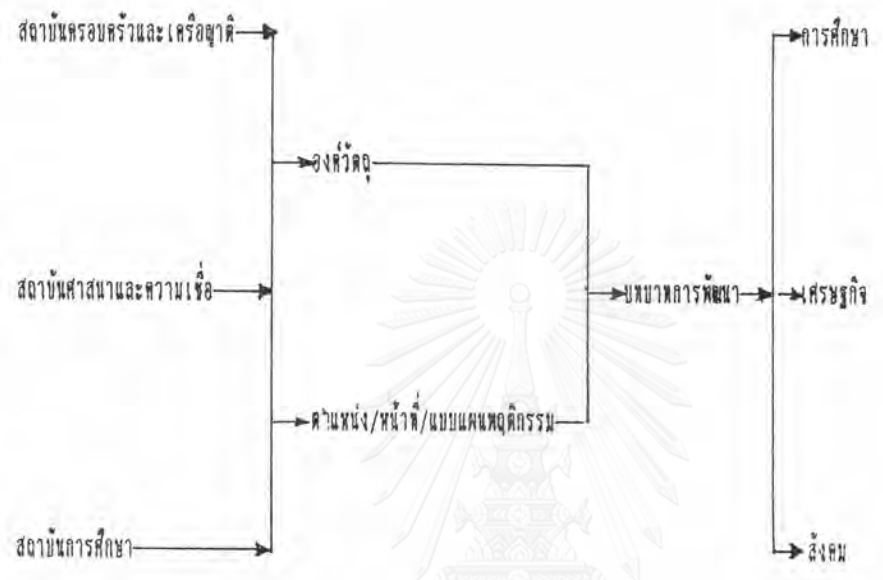
ข. การพิธีสมมติฐาน

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานหลักในการท้าววิจัยไว้ดังนี้ คือ สถาบันครอบครัวและ เครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ สถาบันการศึกษา มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน

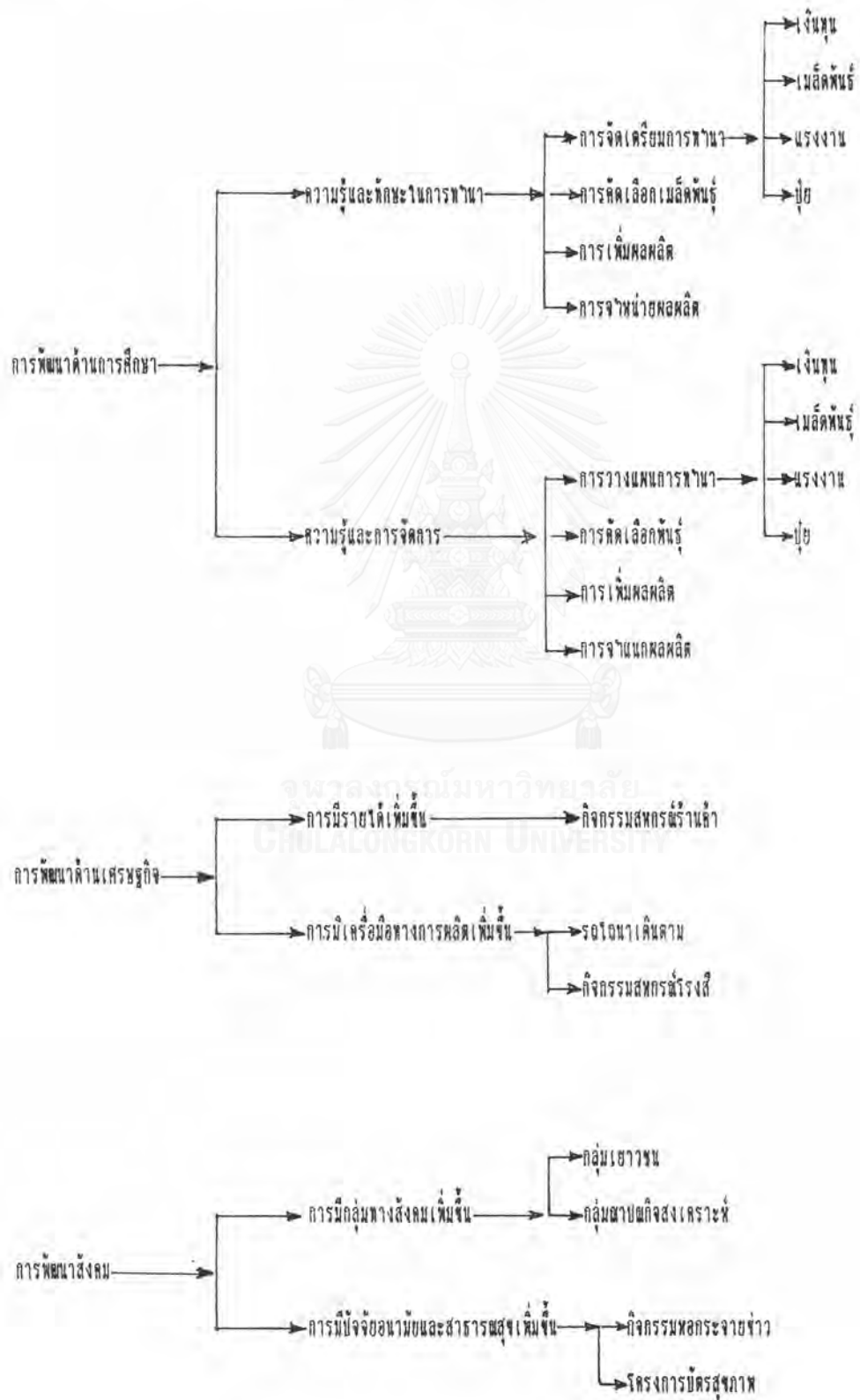
สมมติฐานรอง 9 ประเด็นดังนี้คือ

1. สถาบันครอบครัวและ เครือญาติ มีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษา
2. สถาบันศาสนาและความเชื่อ มีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษา
3. สถาบันการศึกษา มีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษา
4. สถาบันครอบครัวและ เครือญาติ มีบทบาทในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ
5. สถาบันศาสนาและความเชื่อ มีบทบาทในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ
6. สถาบันการศึกษา มีบทบาทในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ
7. สถาบันครอบครัวและ เครือญาติ มีบทบาทในการพัฒนาด้านสังคม
8. สถาบันศาสนาและความเชื่อ มีบทบาทในการพัฒนาด้านสังคม
9. สถาบันการศึกษา มีบทบาทในการพัฒนาด้านสังคม

การพิสูจน์สมมุติฐานผู้วิจัยได้คัดเลือกกิจกรรมการพัฒนาแต่ละด้านขึ้นมา แล้วศึกษาบทบาทในการพัฒนาขององค์ประกอบแต่ละสถาบัน ซึ่งสามารถสร้างเป็นโมเดลได้ดังนี้

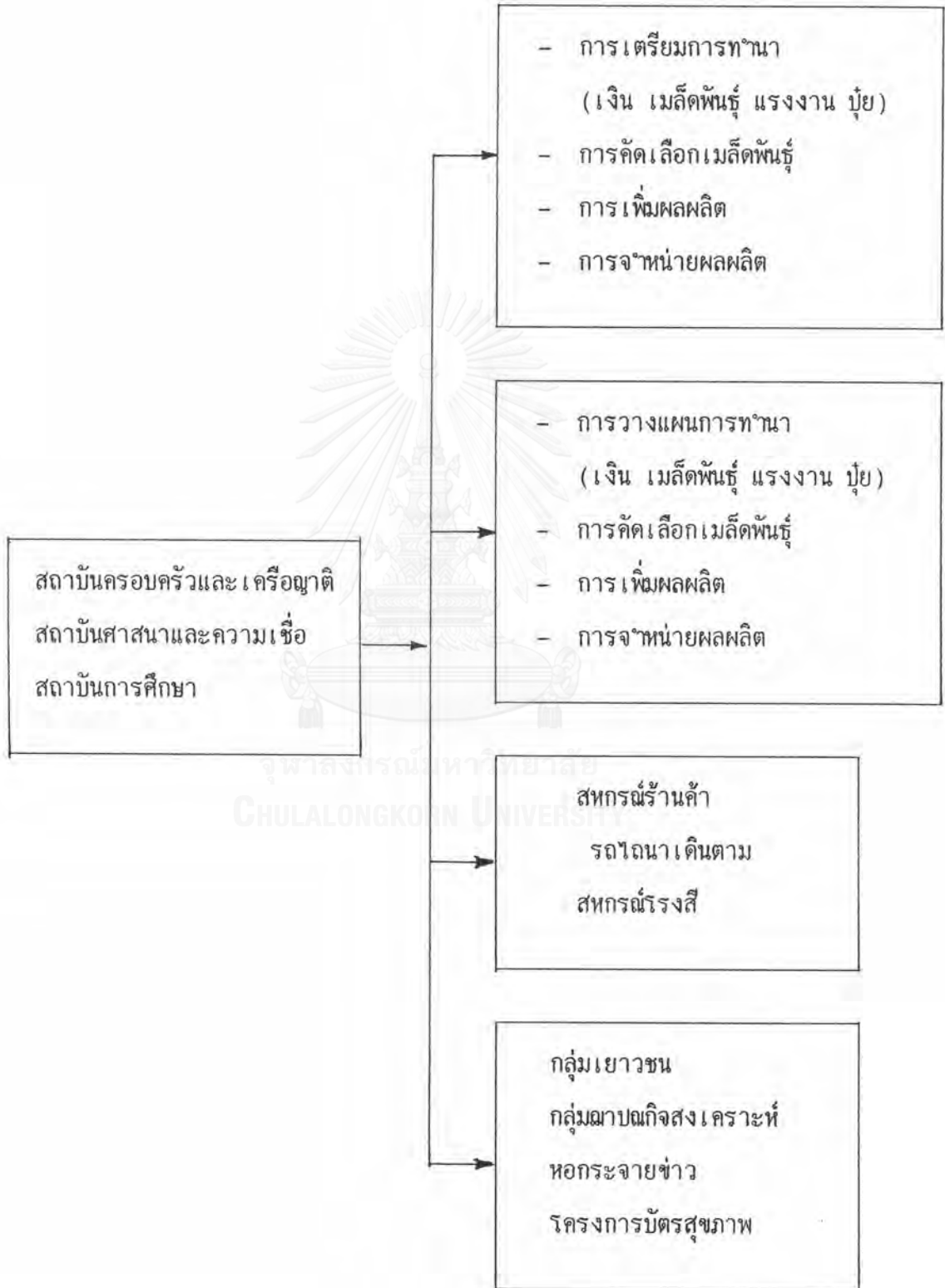

กิจกรรมการพัฒนาแต่ละด้านผู้วิจัยได้คัดเลือกกิจกรรมบางกิจกรรมขึ้นมาศึกษา และพิจารณาขั้นตอนบางส่วนของกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งสามารถสร้างเป็นโมเดลได้ดังนี้

“โครงการแสดงบทบาทของ "บวร" กับกิจกรรมการพัฒนา

สมมติฐานข้อที่ 1 สถาบันครอบครัวและเครือญาติมีบทบาทในการพัฒนาทางการศึกษา

บทบาทของสถาบันครอบครัวในการพัฒนาทางการศึกษา

1. บทบาทของสถาบันครอบครัวในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ การวิเคราะห์บทบาทของสถาบันครอบครัวในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพของชาวบ้านนั้น ผู้วิจัยได้คัดเลือกอาชีพหลักที่ชาวบ้านกำลังประกอบกรอยู่ จำนวน 1 อาชีพ ขึ้นมาทำการวิเคราะห์ ได้แก่ การทำนา

1.1 การทำนา

อาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเน้นทำการศึกษาค้นคว้าละเอียด โดยผู้วิจัยได้ศึกษา 4 ประเด็นคือ

- 1) การจัดเตรียมการทำนา ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้แยกศึกษาออกเป็น 4 ประเด็น คือเงินทุน การจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ การจัดเตรียมแรงงาน และการจัดเตรียมปุ๋ย
- 2) การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์
- 3) การเพิ่มผลผลิต
- 4) การจำหน่ายผลผลิต

โดยผู้วิจัยได้ศึกษาว่า องค์ประกอบต่างๆของแต่ละสถาบันทั้ง 4 องค์ประกอบ เข้ามามีบทบาทในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในอาชีพทำนาของชาวบ้านอย่างไร

องค์วัตถุ

1) บ้านเรือนยุงฉาง

ชาวอีสานทั่วไปในชนบทมีวัฒนธรรมในการออกเรือนใหม่ ควบคู่กับการสร้างยุงฉางสำหรับใส่ข้าว (เก็บผลผลิต) กล่าวคือคู่สามี-ภรรยาใหม่ของชาวอีสานที่ต้องการจะออกเรือนจากครอบครัวหลักไปสร้างครอบครัวใหม่เป็นเอกเทศของตนเองนั้นสิ่งแรกที่ครอบครัวใหม่จะต้องจัดเตรียมคือ การสร้าง "ยุงฉาง" สำหรับใส่ข้าว จากนั้นก็จะต่อชายคาออกไปสักเล็กน้อย สำหรับใช้เป็นพื้นที่เก็บสัมภาระต่าง ๆ และบริเวณที่ใช้สำหรับทำอาหารซึ่งชาวอีสานเรียกว่า "ตูปต่อเล่า" ต่อมาครอบครัวใหม่ก็จะสะสมเสาเรือน สะสมไม้สำหรับสร้างบ้าน สะสมวงกบประตูหน้าต่างไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งวัสดุเพียงพอสร้างบ้านครอบครัวใหม่จึงจะ

เริ่มต้นสร้างบ้านเป็นที่อยู่อาศัยวัฒนธรรมของชาวอีสานในชนบทดังกล่าว มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพทำนาข้าวและได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ชาวชนบทอีสานทุกครัวเรือนจึงต้องมีบ้านและยุ้งฉางอยู่ในบริเวณเดียวกัน หากกล่าวถึงบ้านเรือนจึงต้องกล่าวถึงยุ้งฉางควบคู่กันไป

2) บ้านเรือน/ยุ้งฉางกับความรู้และทักษะในการการจัดเตรียมการทำนา

- การจัดเตรียมเงินทุน บทบาทของบ้านเรือนที่เกี่ยวข้องกับการจัดเตรียมเงินทุนจะไม่เด่นชัดเท่าใดนัก ในสมัยอดีตชาวบ้านจะเก็บเงินไว้ที่บ้าน แต่ปัจจุบันชาวบ้านรู้จักการโอนเงินผ่านระบบธนาคาร เมื่อชาวบ้านได้รับอนุมัติเงินกู้จาก ธ.ก.ส.แล้ว ทาง ธ.ก.ส. ก็จะโอนเงินเข้าบัญชีเงินฝากที่ธนาคารให้ หากชาวบ้านต้องการใช้เงินจึงค่อยไปเบิกจากบัญชีมาอีกทีหนึ่ง

- การจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ ชาวบ้านจะใช้กระสอบป่านบรรจุเมล็ดพันธุ์นำไปเก็บไว้ในยุ้งฉาง เมื่อถึงฤดู"ตกกล้า" ชาวบ้านก็จะนำเมล็ดพันธุ์เหล่านั้นไปแช่น้ำไว้ในร่องมังกร วางไว้แถบชายคาบ้านหรือยุ้งฉาง

- การจัดเตรียมแรงงาน บ้านเรือนของชาวอีสานส่วนใหญ่จะมีลักษณะใต้ถุนสูงโปร่ง บนบ้านจะมีที่โรงบริเวณหนึ่งถัดจากห้องนอนก่อนจะถึงชานบันได บริเวณดังกล่าวชาวบ้านจะใช้ประโยชน์ในการจัดพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ และต้อนรับแขกหรือต่าง ๆ ที่มาเยี่ยมเยียนหากชาวบ้านไปจ้างแรงงานจากหมู่บ้านอื่น เข้ามาในกระบวนการผลิตบางขั้นตอนชาวบ้านก็จะใช้บริเวณดังกล่าวเป็นที่อยู่หลับนอนของแรงงานรับจ้างต่างถิ่นชั่วคราวนั้น แต่ในกรณีจ้างรถไถทำนาหว่านไม่จำเป็นต้องพักค้างคืน เพราะส่วนมากจะว่าจ้างคนในชุมชนหรือหากต่างชุมชนก็จะไม่ไกลเท่าใดนัก

- การจัดเตรียมปุ๋ย ชาวบ้านจะใช้บริเวณใต้ถุนบ้านเป็นที่เก็บปุ๋ยที่ชาวบ้านจัดนำมาใช้ในการเพิ่มผลผลิต

3) บ้านเรือน/ยุ้งฉางกับความรู้และทักษะในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์

ชาวบ้านรู้จักวิธีการสร้างยุ้งฉางสำหรับใส่ข้าว และต่อชายคายื่นออกไปด้านใดด้านหนึ่งสักเล็กน้อย เพื่อแยกส่วนข้าวที่ชาวบ้านจะใช้ทำพันธุ์ออกจากส่วนที่ชาวบ้านเก็บไว้บริโภค ชาวบ้านเรียกว่า "ซูปข้าวปลูก" ต่อมาชาวบ้านรู้จักการใช้กระสอบป่านซึ่งสามารถบรรจุเมล็ดพันธุ์ข้าวแล้วนำไปวางไว้ในยุ้งฉางบริเวณใดก็ได้ "ซูปข้าวปลูก" ของชาวบ้านจึงกลายเป็นที่เก็บข้าวจำวไป (ชาวบ้านเรียกว่า ท่อมข้าวเจ้า)

ปัจจุบันการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ข้าวกับเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรฯ ชาวบ้านสามารถแลกเปลี่ยนได้ในลักษณะของการใช้ถังและการบรรจุกระสอบป่าน อย่างไรก็ตาม หากชาวบ้านแลกเปลี่ยนเป็นถังก็ต้องนำมาบรรจุใส่กระสอบป่าน บรรจุทุกกลับบ้าน จนขึ้นไปเก็บใน ยุ้งฉาง ดังนั้นยุ้งฉางจึงเป็นสถานที่เก็บเมล็ดพันธุ์ที่ชาวบ้านคัดเลือกไว้แล้ว

4) บ้านเรือน/ยุ้งฉางกับความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิต

โดยปกติเมื่อชาวบ้านว่างเว้นจากภารกิจการงาน ชาวบ้านในแต่ละคุ้มชอบไปนั่งรวมกันที่เตียงไม้ไผ่ใต้ถุนบ้าน หรือบริเวณบ้านอันเป็นศูนย์รวมของแต่ละคุ้ม เช่น คุ้มหนองเรือ ได้แก่ บ้านของนายวันทา สามาธา, นายบุญหนา กุลสุวรรณ, นายสมาน มีโรตรกอง, นายบุญมา รักษากุล เป็นต้น ชาวบ้านจะใช้เป็นสถานที่ในการพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนพูดคุยปรับทุกข์เรื่องต่าง ๆ หากเป็นช่วงต้นฤดูการทนา ชาวบ้านก็จะคุยกันถึงเรื่องการลงนาในฤดูที่จะถึง พูดคุยแลกเปลี่ยนกันถึงปุ๋ยที่จะนำมาใช้ในการเพิ่มผลผลิต เป็นต้น

5) บ้านเรือน/ยุ้งฉางกับความรู้และทักษะในการจำหน่ายผลผลิต

ชาวบ้านจะใช้ยุ้งฉางเป็นที่เก็บผลผลิต ซึ่งสามารถเก็บไว้ได้นานเท่าที่ต้องการ เมื่อข้าวมีที่เก็บ และเก็บไว้ได้นาน ทำให้ชาวบ้านมีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าได้ กล่าวคือ เมื่อพ่อค้าเร่เข้ามาเจรจาติดต่อซื้อข้าว ชาวบ้านก็จะเสนอราคาที่ดินต้องการ หากไม่ได้ราคาตามที่ต้องการชาวบ้านก็จะไม่ขาย จนกว่าจะถึงเดือน 8-9 ซึ่งช่วงนั้นภาวะข้าวในตลาดค่อนข้างจะน้อยลงไปแล้ว ข้าวจะมีราคาค่อนข้างดี

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

การศึกษาตำแหน่งของสถาบันครอบครัวในการพัฒนาทางการศึกษา ผู้วิจัยได้คัดเลือกตำแหน่งที่เห็นว่ามีสำคัญและน่าจะบทบาทเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ขึ้นมา 4 ตำแหน่ง ได้แก่ (1)สามี/พ่อบ้าน (ซึ่งตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านจะยกย่องสามีให้เป็นผู้นำในครอบครัวหรือหัวหน้าครอบครัว) (2)แม่บ้านหรือภรรยา (3)ลูก และ(4)ญาติพี่น้อง

สามี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว

1) สามี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัวกับความรู้และทักษะในการจัดเตรียมการทำงาน

- การจัดเตรียมเงินทุน ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้าน ส่วนใหญ่ยังให้การยกย่องสามีเป็นผู้นำครอบครัว พ่อบ้านหรือหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดเตรียมเงินทุนเพื่อการลงนาช่องทางสำคัญคือการขอกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ช.ก.ส.) ประเภทที่เรียกว่า "เงินลงนา" เพราะฉะนั้นหัวหน้าครอบครัวจึงต้องเรียนรู้ระยะเวลาและวิธีการดำเนินการขอกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ช.ก.ส.) ประเภทดังกล่าว

- การจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ ปกติหัวหน้าครอบครัวจะต้องคอยสังเกตดูข้าวในแปลงนาของตนเอง เพื่อเก็บไว้เป็นเมล็ดพันธุ์ ต้องรู้ว่าเมล็ดข้าวมีขนาดและน้ำหนักเท่าใดจึงจะสามารถใช้ เป็นเมล็ดพันธุ์ได้ แต่ในกรณีที่ไม่ได้เก็บเมล็ดพันธุ์ในแปลงนาของตนเอง หัวหน้าครอบครัวจะหาพื้นที่คอยสืบเสาะหาเมล็ดพันธุ์และติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอเพื่อขอแลกเมล็ดพันธุ์

- การจัดเตรียมแรงงาน ส่วนมากชาวบ้านจะไม่มีการจัดเตรียมแรงงานในการทำนา แต่หากจำเป็นต้องใช้แรงงาน หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ทำหน้าที่สืบเสาะหาแรงงานภายในชุมชน หรือจากชุมชนอื่นเข้ามาในกระบวนการผลิต ส่วนในกรณีที่ชาวบ้านเห็นว่าไม่มีแรงงานเพียงพอที่จะใช้ ในกระบวนการผลิตระยะเริ่มต้น หากจ้างปักดำก็เกรงจะสูญเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไป "โหดหว่าน" โดยชาวบ้านจะไปจ้างชาวบ้านที่มีรถไถนาเดินตาม ให้ทำการไถคราดและหว่านให้เสร็จในตัว ด้วยสนนราคาประมาณ 80 บาทต่อไร่ ซึ่งหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการ

- การจัดเตรียมปุ๋ย หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญคอยติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการจัดหาปุ๋ย อ.ต.ก. ของเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ ซึ่งส่วนมากเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรอำเภอจะติดต่อประสานงานผ่านผู้นำบ้านให้ทำการสำรวจความต้องการ แล้วส่งรายชื่อไป

ส่วนแนวทางหนึ่ง หัวหน้าครอบครัวจะติดต่อขอกู้เงินจาก ช.ก.ส. เพื่อซื้อปุ๋ยเตรียมลงนา ซึ่งเฉพาะในการนี้ทาง ช.ก.ส. จะมีเงินให้กู้ยืมอยู่ 2 ประเภท ประเภทแรกให้เงินกู้ประเภทที่เรียกว่า "เงินลงนา" จากนั้นชาวบ้านก็จะนำเงินไปซื้อปุ๋ยอีกทอดหนึ่ง ส่วนอีกประเภทหนึ่งเป็นการให้สินเชื่อปุ๋ยผ่านสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ช.ก.ส. (สกต.ชกส.)

หัวหน้าครอบครัวครัวเรือนที่ไม่ได้เป็นลูกค้า ฐ.ก.ส. หากไม่ใช้บริการผ่านเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ ก็จำเป็นต้องเลือกใช้บริการจากพ่อค้าในตลาด และบางคนเลือกใช้บริการจากเพื่อนบ้านที่ปล่อย "บ่วยสินเชื่อ"

2) สามมี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัวกับความรู้อะกัษะในการคัดเลือกเมล็ดข้าว

หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าว (ข้าวปลูก) ซึ่งการพิจารณาคัดเลือกจะต้องคำนึงถึง 2 ประเด็นข้าวสำหรับที่จะใช้บริโภคเป็นประจำ ได้แก่ "ข้าวเหนียว" และข้าวที่ปลูกไว้เพื่อขายเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ "ข้าวเจ้า"

ในส่วนที่เป็นข้าวเหนียวต้องคำนึงถึงลักษณะภูมิประเทศของที่นาตนเองที่ทำการเพาะปลูก หากเป็นบริเวณที่ลุ่ม น้ำท่วมขังนานสามารถบารุงต้นข้าวให้เจริญเติบโตได้เต็มที่จะเลือกใช้พันธุ์ กข.6 แต่หากเป็นที่ดอน น้ำท่วมขังไม่นาน ระยะเวลาในการบารุงต้นข้าวน้อยจะเลือกใช้ข้าวพันธุ์ ข้าวเหนียวดอ

ส่วนที่เป็นข้าวเจ้า ชาวบ้านมักคำนึงถึงความต้องการของตลาดที่นิยมเป็นหลัก ไม่ค่อยคำนึงถึงภูมิประเทศที่จะทำการเพาะปลูกเท่าใดนัก ดังนั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านจึงเลือกปลูกข้าวหอมมะลิพันธุ์ กข. 13

สรุปได้ว่า ความรู้ในการคัดเลือกพันธุ์ ส่วนใหญ่หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญคอยสังเกตการเจริญเติบโตของข้าวในแปลงนาและผลผลิตที่ได้ ส่วนการติดต่อเพื่อขอแลกพันธุ์ข้าว ทางเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจะติดต่อประสานงานมายังผู้ใหญ่บ้าน และผู้ใหญ่บ้านจะแจ้งให้ชาวบ้านไปขอแลกพันธุ์อีกทีหนึ่ง ซึ่งหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการดังกล่าว

3) สามมี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัวกับความรู้อะกัษะในการเพิ่มผลผลิต
ชาวบ้านรู้จักการเพิ่มผลผลิตโดยการไ้บ่ย์ หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแสวงหาความรู้ ซึ่งอาจจะโดยการสอบถามจากเพื่อนบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้นำหมู่บ้านบางคนที่น่าเชื่อถือ จากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอหรือพนักงานของ ฐ.ก.ส. เมื่อไปติดต่อซื้อบ่ย์

4) สามมี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัวกับความรู้อะกัษะในการจำหน่ายผลผลิต

การจำหน่ายผลผลิตของชาวบ้านปัจจุบัน ส่วนมากนิยมเลือกขายให้แก่พ่อค้าเร่และขายแบบเหมาขู้ง โดยวิธีการต่อรองราคา ซึ่งเป็นผลมาจากปัญหาที่ชาวบ้านเคยขายแบบถั่ง และเคยถูกพ่อค้าเร่ใช้เล่ห์เหลี่ยมในการคดโกงด้วยวิธีการต่างๆ การจำหน่ายผลผลิตปกติชาวบ้านจะมีการเตรียมการตั้งแต่เมื่อชนข้าวขึ้นขู้งกลาง โดยอาจจะ เป็นหัวหน้าครอบครัว (สามี) หรือแม่บ้าน (ภรรยา) จะเป็นผู้บอกให้ใครสักคนเป็นผู้คอยนับปริมาณข้าวเป็นจำนวนถั่ง ในขณะที่กำลังช่วยกันชนข้าวขึ้นขู้งกลาง อย่างคร่าว ๆ ได้จำนวนเท่าใดชาวบ้านก็จะใช้ถั่งเขียนไว้ข้างขู้งกลาง

พอถึงช่วงที่พ่อค้าเร่เข้ามาติดต่อซื้อข้าวพ่อบ้านก็จะเสนอราคาขาย โดยคำนวณปริมาณข้าวในขู้งทั้งหมดกับราคาข้าวต่อถั่งที่ชาวบ้านต้องการขาย เช่น ชาวบ้านมีข้าวในขู้งกลางจำนวน 200 ถั่ง (ข้าวเจ้า) ต้องการขายราคาถั่งละ 50 บาท ก็จะเสนอขายเหมาราคา 10,000 บาท ข้างฝ่ายพ่อค้าจะประเมินราคาข้าวทั้งหมดโดยใช้หลักการคำนวณเชิงปริมาตร ได้แก่ การเกลี่ยข้าวในขู้งกลางให้เป็นรูปทรงปริมาตรอย่างคร่าว ๆ ที่พอจะสามารถวัดความกว้าง ความยาว และความสูงได้ จากนั้นก็ดูคุณภาพของข้าวว่ามีน้ำหนักดีพอที่จะนำไปขายให้แก่พ่อค้าส่งในเมืองได้กำไรดีหรือไม่ (เป็นความสามารถเฉพาะตัว พ่อค้าไม่เปิดเผย... ผู้วิจัย) จากนั้นการต่อรองราคาระหว่างพ่อบ้านกับพ่อค้าเร่ก็จะเกิดขึ้น

หากพ่อบ้านเห็นว่าราคาที่ต่อรองนั้นเหมาะสมแล้ว พ่อบ้านจะถามฝ่ายภรรยาว่าสมควรจะขายหรือไม่ หากภรรยาตอบว่าไม่ขาย การต่อรองราคาก็เป็นอันยกเลิก ชาวบ้านจะต่อรองราคาเช่นนี้กับพ่อค้าเร่เจ้าอื่น ๆ จนกว่าจะถึงช่วงเดือน 8-9 ซึ่งเป็นช่วงที่ราคาข้าวค่อนข้างจะดี

สรุปได้ว่า ชาวบ้านรู้จักการจำหน่ายผลผลิตโดยวิธี "ต่อรองราคา" และซื้อขายแบบ "เหมาขู้ง" กับพ่อค้าเร่ ซึ่งชาวบ้านเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาจากการที่เคยถูกพ่อค้าเร่คดโกงการเตรียมการเพื่อจำหน่ายผลผลิตเกิดขึ้นตั้งแต่ในช่วงที่มีการชนข้าวขึ้นขู้งผู้มีบทบาทสำคัญในการเตรียมการส่วนใหญ่เป็นพ่อบ้าน การต่อรองราคาส่วนมากเป็นพ่อบ้าน แต่การตัดสินใจขายผลผลิตเป็นของภรรยา

ภรรยา/แม่บ้าน

1) ภรรยา/แม่บ้านกับความรู้และทักษะในการจัดเตรียมการทานา

ชนมธรรมนิยมประเพณีของชาวบ้านส่วนใหญ่ยังให้การยกย่อง และให้ความสำคัญแก่สามีเป็นผู้นำหรือเป็นหัวหน้าครอบครัว การดำเนินกิจกรรมต่างๆในการทานา ส่วนใหญ่จึงเป็นหน้าที่ของสามี ภรรยาจะเป็นผู้กระตุ้น ผู้ตามผู้ให้การสนับสนุน และผู้ช่วยเหลือให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆได้ประสบความสำเร็จ

- การเตรียมการด้านเงินทุน ส่วนใหญ่แม่บ้านหรือภรรยาจะไม่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการติดต่อประสานงานเพื่อขอกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวเป็นของสามีหรือหัวหน้าครอบครัว ภรรยาจะทำหน้าที่เป็นผู้คอยกระตุ้นเตือนสามีเมื่อถึงฤดูกาลกู้ยืมเงินลงมา หรือจะคอยให้คำปรึกษา ช่วยสามีในการตัดสินใจว่าควรจะใช้เงินช่วงใดหากสามีจะไปทำนิติกรรมสัญญากู้เงินภรรายก็จะทำอาหารแห้งเช่น กล้วย ไข่ห่อข้าวให้สามีไปรับประทานในเมืองคอยดูแลบ้านช่องเลี้ยงดูบุตรหลานหรือวัวควายอยู่ที่บ้าน เมื่อได้เงินมาแล้วสามีจะมอบเงินให้ภรรยาเป็นผู้เก็บ หากต้องการนำเงินไปใช้จ่ายจึงค่อยขอเบิกกับภรรยาอีกทีหนึ่ง

- การจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ บทบาทโดยตรงเป็นของสามี ส่วนภรรยาจะคอยช่วยเหลือบ้างเล็กน้อย เช่น ช่วยขนขึ้นเก็บในยุ้งฉาง เป็นต้น

- การจัดเตรียมแรงงาน ในกรณีที่จำเป็นต้องจ้างแรงงานเข้ามาในขั้นตอนการผลิต หน้าที่หลักในการสืบเสาะและติดต่อประสานงานกับลูกจ้างเป็นของสามี ภรรยาจะทำหน้าที่แทนในบางครั้งเท่านั้น ส่วนใหญ่ภรรยาจะมีบทบาทในการจัดเตรียมหาอาหารเพื่อเลี้ยงลูกจ้างและเป็นผู้จ่ายเงินให้แก่ลูกจ้าง ส่วนการจ้างแรงงานในการทานาหวาน ส่วนใหญ่สามีจะเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ

- การจัดเตรียมปุ๋ย ผู้มีบทบาทสำคัญในการติดต่อซื้อปุ๋ยจากแหล่งต่างๆ ทั้งจาก ธ.ก.ส. จากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรฯ จากพ่อค้าในเมือง จากพ่อค้าในหมู่บ้าน เป็นหน้าที่ของสามี ส่วนภรรยาจะเป็นเพียงผู้คอยให้ความช่วยเหลือ เช่น จัดเตรียมห่อข้าวให้สามี เอาเงินที่เก็บไว้ให้สามีไปซื้อ เมื่อสามีนำปุ๋ยมาถึงเรือนแล้วก็จะช่วยบรรทุกใส่ล้อเลื่อนขนไปเก็บในที่อันสมควร

2) แม่บ้าน (ภรรยา) กับความรู้และทักษะในการคัดเลือกพันธุ์

ความรู้และทักษะในการคัดเลือกพันธุ์ในแปลงนาของตนเอง สามารถเรียนรู้ได้ทั้งสามีและภรรยาแต่บทบาทส่วนใหญ่เป็นของสามีหรือหัวหน้าครอบครัว ในกรณีการไปขอแลกเปลี่ยนที่ทางราชการส่งเสริม ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของสามี ภรรยาเพียงเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือที่จำเป็นเท่านั้น

3) แม่บ้าน (ภรรยา) กับความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิต

ความรู้ในการเพิ่มผลผลิตของชาวบ้านในปัจจุบันได้แก่ การใช้ปุ๋ยบำรุงดิน ปุ๋ยที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นขององค์การตลาตร่วมเพื่อการเกษตร (อ.ต.ก.) ตราพระพิรุณ และตราพระยานาค สูตร 16-16-8, 16-20-0 และ 15-15-15 ใช้ในอัตราส่วน 1 กระสอบต่อพื้นที่ 2 ไร่ โดยทิ้งช่วงห่างประมาณ 1 เดือน ผู้มีบทบาทสำคัญในการแสวงหาความรู้ส่วนใหญ่เป็น สามี หรือหัวหน้าครอบครัว ภรรยาจะเป็นเพียงผู้รับรู้ คล้อยตามและสนับสนุน

4) แม่บ้าน (ภรรยา) กับความรู้และทักษะในการจำหน่ายผลผลิต

ส่วนมากชาวบ้านมีการจำหน่ายผลผลิตโดยวิธีการ "ต่อรองราคา" และซื้อขายกันแบบ "เหมายุ้ง" กับพ่อค้าเร่ แม่บ้านจะมีบทบาทเด่นไม่ยิ่งหย่อนกว่าสามีในการสืบเสาะภาวะราคาข้าวในท้องตลาด ทั้งนี้โดยทั่วไปเพราะบุคลิกภาพของแม่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นคนช่างคุยมักจะพูดคุยสอบถามจากเพื่อนบ้านเสมอๆ เมื่อมีโอกาส โดยเฉพาะช่วงเวลาว่างที่ชาวบ้านไปนั่งเสวนากันที่บริเวณบ้านของชาวบ้านอันเป็นศูนย์รวม นอกจากนั้น หากมีรถพ่อค้าเร่เข้ามาในหมู่บ้าน แม่บ้านจะให้ความสนใจรีบเดินเข้าไปสอบถามทันที

อีกบทบาทหนึ่งที่เด่นชัดของแม่บ้านคือ ในช่วงหลังการต่อรองราคา แม่บ้านจะเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายว่าจะขายหรือไม่ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วหากแม่บ้านตัดสินใจว่าไม่ขายพ่อค้าจะเลือกไปติดต่อซื้อขายกับเจ้าอื่นมากกว่าที่จะพยายามโน้มน้าวจิตใจต่อไป

ลูก

1) ลูกกับความรู้และทักษะในการจัดเตรียมการทำงาน

- การเตรียมการด้านเงินทุนในอดีตชาวบ้านหวังพึ่งพาเงินใช้จ่ายในครัวเรือนจากบุตรหลานที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ สูงมาก แต่ปัจจุบันความคิดนั้นเปลี่ยนไป ปัจจุบันชาวบ้านรู้จักการจัดเตรียมด้านเงินทุนเพื่อการทำงาน โดยการขอกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ประเภทที่เรียกว่า "เงินลงนา" ซึ่งบทบาทเด่นชัดเป็นบทบาทของ

หัวหน้าครอบครัว ส่วนลูกๆมีบทบาทไม่ชัดเจน

- การจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ ชาวบ้านรู้จักใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ที่ทางราชการส่งเสริมโดยการติดต่อขอแลกพันธุ์กับเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรบทบาทส่วนใหญ่เป็นของหัวหน้าครอบครัวส่วนลูกๆจะเป็นเพียงผู้ช่วยในการขนย้ายเท่านั้น

- การจัดเตรียมแรงงาน ชาวบ้านแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานโดยจ้างแรงงานเพิ่มเติม เข้าเข้ามาในขั้นตอนการผลิตบางขั้นตอนและการจ้างแรงงานทำนาแบบ "ทำนาหว่าน" แทนการปักดำ สาเหตุเนื่องมาจากการที่ลูก ๆ ลงไปทำงานที่กรุงเทพฯ ดังนั้นลูกๆจึงไม่มีบทบาทในการจัดเตรียมแรงงาน ในกรณีลูกที่ไม่ได้ไปทำงานที่กรุงเทพฯ ลูกจะเป็นเพียงผู้ช่วยในการติดต่อประสานงานและช่วยในการจัดเตรียมอาหารให้แก่แรงงานที่จ้าง

- การจัดเตรียมปุ๋ย ผู้มีบทบาทหลักในการติดต่อซื้อปุ๋ยประเภทต่างๆ ทั้งจาก ธ.ก.ส., จากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรฯ และจากพ่อค้าในเมือง เป็นหน้าที่ของพ่อบ้านลูก ๆ เพียงช่วยบรรทุกใส่ล้อเลื่อนขนไปเก็บในที่อันสมควร

2) ลูกกับความรู้และทักษะในการคัดเลือกพันธุ์

บทบาทส่วนใหญ่ในการคัดเลือกพันธุ์จะเป็นของพ่อบ้านหรือหัวหน้าครอบครัว ลูกๆ ส่วนใหญ่จะอยู่ที่กรุงเทพฯ และไม่ค่อยสนใจที่จะเลือกประกอบอาชีพในการทำนา ดังนั้น การคัดเลือกพันธุ์ข้าว ๆ ลูก ๆ จึงไม่ค่อยสนใจ

3) ลูกกับความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิต

ส่วนใหญ่ลูกๆ ไม่ค่อยมีความสนใจที่จะเลือกการประกอบอาชีพทำนาจึงไม่ค่อยสนใจที่จะแสวงหาวิธีการเพิ่มผลผลิตในขณะที่มีพื้นที่ทำนาเดิม ลูก ๆ บางคนรู้ว่า ตัวเลขข้างกระสอบหมายถึงอัตราส่วนสารอาหารของพืช ซึ่งประกอบไปด้วย ไนโตรเจน ฟอสฟอรัสและโปแตสเซียม ในอัตราส่วนที่แตกต่างกันไปของแต่ละสูตรและรู้ว่าไนโตรเจน เป็นสารอาหารที่ช่วยบำรุงลำต้นพืชให้เจริญเติบโตฟอสฟอรัส ช่วยบำรุงดอก ผล เมล็ด และโปแตสเซียมช่วยบำรุงราก แต่การเลือกซื้อปุ๋ยสูตรต่างๆหรือยี่ห้อต่าง ๆ เป็นของพ่อบ้านหรือหัวหน้าครอบครัว

4) ลูกกับความรู้และทักษะในการจำหน่ายผลผลิต

การจำหน่ายผลผลิตของชาวบ้าน ส่วนมากจะเลือกใช้วิธีการ "ต่อรองราคา" และซื้อขายกันแบบ "เหมายุ่ง" กับพ่อค้าเร่ ซึ่งพ่อบ้านและแม่บ้านจะเป็นผู้มีบทบาทชัดเจน ส่วนลูก ๆ จะไม่ค่อยปรากฏชัดเจน ในช่วงที่มีการขายข้าวส่วนใหญ่ลูก ๆ ก็ลงไปทำงานที่กรุงเทพฯ

หรือหากอยู่ก็จะทำหน้าที่บริการน้ำดื่มด้วยอัยยาศรียาโมตรีแก้พ้อค้ำและอำนวยความสะดวกด้านอื่น ๆ มากกว่าที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรง

ญาติพี่น้อง

1) ญาติพี่น้องกับความรู้และทักษะในการจัดเตรียมการทานา

- การเตรียมการด้านเงินทุน ลักษณะของชุมชนหมู่บ้านโหรายังเป็นชุมชนชนบทซึ่งมีความสัมพันธ์กันแบบญาติพี่น้อง มีการปฏิสัมพันธ์ (social relationship) ตามขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดระยะเวลา 12 เดือน และช่วงเวลาว่างที่ชาวบ้านไปพบปะพูดคุยที่บ้านอันเป็นศูนย์รวม ญาติพี่น้องจะเป็นผู้มอบหมายสำคัญในการให้ข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งเงินทุน และเทคนิควิธีการต่าง ๆ ในการกู้ยืมเงินจาก ธ.ก.ส. ที่จะใช้ในการลงนา ลักษณะการจัดตั้งกลุ่ม ธ.ก.ส. ส่วนมากก็จะมีลักษณะเป็นการรวมกันในวงเครือญาติที่ใกล้เคียงซึ่งต่างก็จะเป็นผู้ค้าประกันซึ่งกันและกัน

- การจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ บทบาทของญาติพี่น้องจะเข้าไปเกี่ยวข้อง ในกรณีที่ไม่มีข้าวที่จะไปขอแลกเปลี่ยนกับเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ ญาติพี่น้องจะให้กู้ยืมเพื่อไปแลกเปลี่ยนชั่วคราว และใช้คืนเมื่อได้ผลผลิตแล้ว

- การจัดเตรียมแรงงานโดยปกติญาติพี่น้องจะเป็นแรงงานช่วยเหลือตามประเพณี แต่ในกรณีที่มีการจ้างแรงงานเข้ามาในขั้นตอนการผลิต ญาติพี่น้องมีบทบาทในการให้ข่าวสารเกี่ยวกับแรงงานที่ชาวบ้านต้องการในกรณีที่ทานาหว่าน ส่วนมากชาวบ้านก็จะเลือกใช้บริการรถไถจากญาติพี่น้องของตนเอง

- การจัดเตรียมปุ๋ยส่วนมากญาติพี่น้องจะมีบทบาทในการให้ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งบริการปุ๋ยแหล่งต่าง ๆ หากเป็นกรณีพ้อค้ำในตลาด ญาติพี่น้องก็จะแนะนำแหล่งที่ตนเองเคยไปใช้บริการซึ่งจะได้รับความเชื่อถือในการให้สินเชื่อ และหากเลือกใช้บริการสินเชื่อภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะเลือกใช้บริการกับคนที่เป็ญาติพี่น้องของตนเองมากกว่า

2) ญาติพี่น้องกับความรู้และทักษะในการคัดเลือกพันธุ์

ญาติพี่น้องมีบทบาทในการแลกเปลี่ยนความรู้และทักษะในการคัดเลือกพันธุ์และผลักดันให้เลือกใช้พันธุ์ที่เห็นว่าดี เช่น การชักชวนเลือกพันธุ์ที่ทางราชการส่งเสริมชักชวนไปติดต่อเพื่อขอแลกพันธุ์ข้าวจากเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรซึ่งตามปกติชาวบ้านมักทำอะไรตามๆกัน

3) ญาติพี่น้องกับความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิต

ญาติพี่น้องจะมีบทบาทในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารความรู้ใหม่ในการเพิ่มผลผลิตโดยการพูดคุย เรื่องการใช้วัสดุต่างๆเมื่อมีโรค

4) ญาติพี่น้องกับความรู้และทักษะในการจำหน่ายผลผลิต

การจำหน่ายผลผลิตชาวบ้านส่วนมากจะเลือกใช้วิธี "การต่อรองราคา" และซื้อขายกันแบบ "เหมายุ้ง" กับพ่อค้าเร่ โดยพ่อค้าเร่จะจ้างคนในหมู่บ้านให้ช่วยเป็นนายหน้าในการติดต่อ ส่วนมากนายหน้าก็จะไปติดต่อกับญาติพี่น้องของตน และส่วนมากชาวบ้านก็จะเลือกขายให้แก่พ่อค้าเร่ที่มีญาติพี่น้องของตนเอง เป็นนายหน้า หรือหากพ่อค้าเร่เจ้านั้นมีความเกี่ยวข้องกับสายเครือญาติห่าง ๆ ก็ยิ่งจะทำให้ชาวบ้านมีแนวโน้มจะเลือกขายให้มาก เพราะชาวบ้านเชื่อว่า ญาติพี่น้องจะไม่หักกัน จะไม่เกิดการคดโกงเอาไรต์เอาเปรียบซึ่งกันและกันระหว่างเครือญาติ

2. บทบาทของสถาบันครอบครัวในการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการ

การวิเคราะห์บทบาทของสถาบันครอบครัวในการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการประกอบอาชีพของชาวบ้านนั้นผู้วิจัยได้คัดเลือกอาชีพที่ชาวบ้านกำลังประกอบอยู่จำนวน 1 อาชีพ ขึ้นมาทำการวิเคราะห์ ได้แก่ อาชีพทำนา โดยพิจารณาในขั้นตอนการผลิต 4 ขั้นตอน ได้แก่

- การวางแผนการผลิต จำนวนออกเป็น เงินทุน เมล็ดพันธุ์ แรงงาน ปุ๋ย
- การคัดเลือกพันธุ์
- การเพิ่มผลผลิต
- การจำหน่ายผลผลิต

จากนั้นผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ถึงองค์ประกอบต่างๆของสถาบันครอบครัวว่ามีบทบาทในการในการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการให้แก่ชุมชนอย่างไร ทั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกองค์วัตถุประสงค์และตำแหน่งเฉพาะที่สำคัญของสถาบันขึ้นมาศึกษา ได้แก่ บ้านเรือนและยุ้งฉาง พ่อบ้านหรือหัวหน้าครอบครัว ภรรยาหรือแม่บ้าน ลูก และญาติพี่น้อง

องค์วัตถุ

บ้านเรือนและยุ้งฉาง

1) บ้านเรือน/ยุ้งฉางกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการวางแผนการผลิต

- เงินทุนการวางแผนการผลิตของชาวบ้านที่ถือว่าชาวบ้านมีความรู้เพิ่มเติม ได้แก่ การไปประกอบอาชีพหาบเร่ และการกู้เงินจาก ธ.ก.ส. บทบาทของบ้านเรือนและยุ้งฉางจึงไม่เด่นชัดนัก

- เมล็ดพันธุ์ บ้านเรือนและยุ้งฉางเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผน คือ ชาวบ้านใช้เป็นที่เก็บผลผลิตหรือเมล็ดพันธุ์

- แรงงาน ในกรณีที่ชาวบ้านวางแผนจะจ้างแรงงานเพิ่มเติมจากชุมชนอื่น บ้านเรือนจะใช้เป็นที่พักอาศัยของแรงงาน ส่วนในกรณีจ้างแรงงานไถหว่าน (ทานาหว่าน) ส่วนมากจะใช้บริการจากแรงงานในชุมชนหรือญาติพี่น้องที่มีรถไถเดินตาม บ้านเรือนจึงไม่จำเป็นต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนแต่อย่างใด

- ปุ๋ยบ้านเรือนและยุ้งฉางจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนในกรณีที่จะใช้เป็นสถานที่เก็บ

2) บ้านเรือน/ยุ้งฉางกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์

การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ชาวบ้านสามารถเลือกวางแผนได้ 2 วิธีคือ คัดเลือกในแปลงนาของตนเอง หรือเลือกใช้เมล็ดพันธุ์ที่ทางราชการส่งเสริม บ้านเรือนและยุ้งฉางจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรณีที่ใช้เป็นที่เก็บผลผลิตหรือเมล็ดพันธุ์

3) บ้านเรือน/ยุ้งฉางกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการเพิ่มผลผลิต ชาวบ้านรู้จักการเพิ่มผลผลิตโดยการใช้น้ำวิทยาศาสตร์ แต่ไม่รู้จักความหมายของสูตรหรือตัวเลขข้างกระสอบและไม่รู้จักประเภทสารอาหารที่เป็นส่วนผสมในปุ๋ย จึงไม่สามารถวางแผนการเพิ่มผลผลิตโดยการใช้น้ำได้ การเลือกใช้นิต ประเภท หรือสูตรของปุ๋ยส่วนมากเลือกใช้ตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ หรือพนักงานของธนาคาร บ้านเรือนและยุ้งฉางจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนในกรณีที่จะใช้เป็นสถานที่ในการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ในบรรดาเพื่อนบ้านหรือญาติสนิท ซึ่งชาวบ้านจะมีการรวมกันที่บ้านอันเป็นศูนย์รวมอยู่เสมอ

3) บ้านเรือน/ยุงฉางกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการจำหน่ายผลผลิต
 ชาวบ้านเลือกจำหน่ายผลผลิตให้แก่พ่อค้าเร่โดยวิธีต่อรองราคาส่วนมากจะ
 เลือกขายแบบเหมายุง การที่ชาวบ้านมียุงฉางเป็นของตัวเอง ชาวบ้านมีที่เก็บผลผลิตและเก็บไว้
 ได้นานเท่าที่ต้องการทำให้ชาวบ้านมีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าเร่หากชาวบ้านตกลงราคากับพ่อค้าเร่
 ไม่ได้ ชาวบ้านก็จะเก็บไว้ขายช่วงที่ข้าวมีราคาค่อนข้างดีได้(ประมาณช่วงเดือน 8-9)

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

การศึกษาตำแหน่งของสถาบันครอบครัวในการพัฒนาทางการศึกษา ผู้วิจัยได้
 คัดเลือกตำแหน่งที่เห็นว่ามีผลสำคัญและน่าจะกระทบเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ขึ้นมา 4 ตำแหน่ง ได้แก่
 (1)สามี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว (2)แม่บ้านหรือภรรยา (3)ลูก และ(4)ญาติพี่น้อง

สามี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว

1) สามี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัวกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการ
 วางแผน

- ด้านเงินทุน หัวหน้าครอบครัวซึ่งส่วนใหญ่เป็นสามี จะเป็นผู้มีบทบาท
 สำคัญในการวางแผนด้านเงินทุนในการทำนา หากเลือกใช้การไปประกอบอาชีพหาบเร่ สามีก็
 จะอนุญาตให้ภรรยาไปค้าขายในนาตนเองจะรับผิดชอบดูแลวัวควายและงานต่างๆภายในบ้าน
 หากเลือกใช้วิธีการกู้เงินจาก ธ.ก.ส.สามีก็จะเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการ

- การจัดหาเมล็ดพันธุ์ การวางแผนเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์สามีจะเป็นผู้มี
 บทบาทสำคัญในการดำเนินการ หากเลือกใช้วิธีจัดเก็บในแปลงนาของตนเอง สามีก็จะเป็นผู้สอด
 ส่องดูแล สังเกตบริเวณที่ข้าวมีความเจริญงอกงามดี ในกรณีที่จะเลือกใช้พันธุ์ข้าวที่ทางราชการ
 ส่งเสริม ซึ่งเป็นการคัดเลือกพันธุ์วิธีใหม่ สามีก็จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการติดตามข่าวคราว
 ความดีหน้าจากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ ติดต่อลงชื่อกับผู้นำหมู่บ้านและการนำข้าวไปขอ
 แลกพันธุ์กับเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ

- แรงงานการวางแผนเกี่ยวกับแรงงาน จะเกิดขึ้นในกรณีที่แรงงานใน
 ครัวเรือนขาดแคลน ส่วนมากชาวบ้านจะเลือกใช้การทำนาหว่าน ซึ่งสามารถเรียกใช้บริการจาก
 เพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้องในชุมชนได้ตลอดเวลา สามีจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการวางแผนและติด
 ต่อว่าจ้างแรงงานในการไถหว่าน

- บัญชี สมาชิกจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการวางแผนจัดหาปุ๋ยมาซึ่งซึ่งส่วนมากจะเลือกซื้อด้วยเงินสดจากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ หรือบริการสินเชื่อจาก ธ.ก.ส. แต่หากจะเลือกซื้อสินเชื่อจากพ่อค้าในเมือง หรือพ่อค้าภายในหมู่บ้าน สมาชิกหรือหัวหน้าครอบครัวก็จะเป็นผู้ดำเนินการ

2) สมาชิก/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัวกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการคัดเลือกพันธุ์ข้าว

ชาวบ้านรู้จักการคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศของชุมชน ได้โดยได้รับความแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของทางราชการ สมาชิกหรือหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแสวงหาความรู้และนำเมล็ดพันธุ์มาใช้ ซึ่งวิธีการก็คือการติดต่อขอแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์

3) สมาชิก/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัวกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการเพิ่มผลผลิต

ชาวบ้านรู้จักการเพิ่มผลผลิตโดยการใช้น้ำปุ๋ยวิทยาศาสตร์บำรุงดิน รู้ว่าอัตราส่วนที่เหมาะสมคือ 2 ไร่ต่อ 1 กระสอบ (ไม่ใช่อัตราส่วนที่เหมาะสมตามหลักวิชาการ...ผู้วิจัย) แต่ชาวบ้านไม่รู้จักความหมายของตัวเลขข้างกระสอบว่าคืออัตราส่วนผสมของสารอาหารของพืชได้แก่ ไนโตรเจน บำรุงลำต้นและใบ ฟอสฟอรัส บำรุงดอกผล เมล็ด โบรแตสเซียม บำรุงราก อัตราส่วนมากน้อยตามจำนวนตัวเลขดังนั้น ชาวบ้านจึงไม่สามารถเลือกน้ำปุ๋ยที่เหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศแต่ละสูตรมาใช้ได้ด้วยตนเอง แต่จะเลือกใช้น้ำปุ๋ยที่เหมาะสมตามคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรอำเภอ หรือ พนักงานของ ธ.ก.ส. สมาชิกหรือหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแสวงหาความรู้และจัดการน้ำปุ๋ยแต่ละสูตรมาใช้

3) สมาชิก/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัวกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการจำหน่ายผลผลิต

ชาวบ้านรู้จักการจำหน่ายผลผลิตโดยวิธีต่อรองราคา กับพ่อค้าเร่ และขายแบบเหมาขย่ง สมาชิกหรือหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้เล่ห์เหลี่ยมของพ่อค้าเร่จากการที่เคยซื้อขายแบบใช้ตั้ง การต่อรองราคาสมาชิกจะเป็นผู้ดำเนินการ แต่การตัดสินใจขายผลผลิตภรรยาจะเป็นผู้ตัดสินใจ (เป็นเทคนิคการขายวิธีหนึ่ง ซึ่งภรรยาจะเป็นผู้ถนัดการต่อรองครั้งสุดท้ายหากภรรยาบอกพ่อค้าเร่ว่าไม่ขาย พ่อค้าเร่จะเลือกการไปติดต่อที่อื่นเพราะราคารวมที่จะต่อแยกกับผู้หญิงหรือไม่ก็จะให้ราคาสูงขึ้นอีกเล็กน้อย...ผู้วิจัย)

ภรรยา/แม่บ้าน

- 1) ภรรยา/แม่บ้านกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการจัดการวางแผนทางการเงิน
 - ด้านเงินทุน อาชีพเสริมหลังฤดูกาลทำนาที่ทำรายได้ให้แก่ชาวบ้านอีกอาชีพหนึ่ง ได้แก่ การไปประกอบอาชีพหาแร่ที่กรุงเทพฯ ซึ่งส่วนใหญ่ภรรยาจะเป็นผู้ไปประกอบการ อาชีพนี้จะเป็นทางเลือกของชาวบ้านในกรณีที่พิจารณาแล้วว่าอาจไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้คืนธนาคารได้
 - การจัดหาเมล็ดพันธุ์ อาจกล่าวได้ว่าการจัดหาเมล็ดพันธุ์ไม่มีความจำเป็นต้องวางแผนแต่อย่างใด เพราะโดยปกติชาวบ้านจะคัดเลือกในแปลงนาของตนเอง หากต้องการเมล็ดพันธุ์ใหม่ก็สามารถไปติดต่อกับทางราชการตามเวลาที่กำหนดได้
 - แรงงาน ภรรยาจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนในฐานะ เป็นที่ปรึกษาของสามี เมื่อลูกๆ ไม่ยอมกลับมาช่วยทำนา ทางเลือกส่วนใหญ่ก็คือการจ้างแรงงานทำนา หว่านโดยการไปติดต่อกว่าจ้างชาวบ้านหรือญาติที่ท้องที่มีรถไถนา เดินทาง
 - ปุ๋ย ภรรยาจะเป็นที่ปรึกษาของสามีในการเลือกช่องทางเพื่อจะได้ปุ๋ยมาใช้
- 2) แม่บ้าน (ภรรยา) กับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการคัดเลือกพันธุ์
ชาวบ้านรู้จักการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์โดยใช้พันธุ์ที่ทางราชการส่งเสริม การจัดการโดยติดต่อขอแลกเมล็ดพันธุ์ บทบาทส่วนใหญ่เป็นของสามี
- 3) แม่บ้าน (ภรรยา) กับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการเพิ่มผลผลิต
ชาวบ้านรู้จักการใช้ปุ๋ยในการเพิ่มผลผลิต ความรู้ที่ได้ส่วนใหญ่พึ่งพาเจ้าหน้าที่ของทางราชการจากสำนักงานเกษตรอำเภอ การจัดการส่วนใหญ่สามีจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ภรรยาเป็นผู้รับรู้จากสามีและช่วยเหลือสามีเท่าที่จำเป็น
- 4) แม่บ้าน (ภรรยา) กับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการจำหน่ายผลผลิต
ชาวบ้านรู้จักการจำหน่ายผลผลิตโดยวิธีต่อรองราคา กับพ่อค้าเร่ และขายแบบเหมาขังการต่อรองราคาสามีจะเป็นผู้ดำเนินการ แต่การตัดสินใจขายผลผลิตเป็นของภรรยา ซึ่งเป็นเทคนิคการขายของชาวบ้านวิธีหนึ่ง โดยสามีจะมอบหมายให้ภรรยาเป็นผู้ลั่นกรองอีกครั้งหนึ่งหากภรรยาบอกพ่อค้าเร่ว่าไม่ขาย พ่อค้าเร่จะเลือกการไปติดต่อก่อน เพราะราคาราษฎ์ที่จะตอบแก่กับผู้หญิง หรือไม่ก็จะให้ราคาสูงขึ้นอีกเล็กน้อย

ลูก

- 1) ลูกกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการวางแผนทานา
 - ด้านเงินทุน ลูก ๆ ไปทำงานที่กรุงเทพฯหาเงินมาช่วยครอบครัวเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการทานา ซึ่งจะเป็นทางเลือกในการจัดการและวางแผนของพ่อ-แม่ หากได้เงินจากลูก ๆ มาช่วยก็ไม่จำเป็นต้องให้แม่ไปประกอบอาชีพหาบเร่ หรือกู้เงินจากธนาคาร
 - เมล็ดพันธุ์ ส่วนใหญ่พ่อจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการวางแผนเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ ซึ่งอาจจะเลือกจากแปลงนาหรือขอแลกเปลี่ยนจากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตร ลูก ๆ จะไม่ค่อยสนใจทำไถนั้ก
 - แรงงาน ส่วนใหญ่การทานาจะเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน แรงงานที่ใช้ในการผลิตจะเป็นแรงงานในครัวเรือน เมื่อลูก ๆ จะไปทำงานที่กรุงเทพฯทำให้เป็นตัวแปรในการวางแผนเพื่อหาแรงงานอื่นชดเชย
 - บัญชี บทบาทในการวางแผนส่วนใหญ่จะเป็นพ่อ ลูก ๆ จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีส่งเงินมาให้พ่อซื้อปุ๋ย
- 2) ลูกกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์

ส่วนใหญ่เด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจประกอบอาชีพทานา จึงไม่มีบทบาทในการวางแผนคัดเลือกพันธุ์แต่อย่างใด
- 3) ลูกกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการเพิ่มผลผลิต

ชาวบ้านรู้จักการเพิ่มผลผลิตโดยการใส่ปุ๋ย บทบาทในการแสวงหาความรู้และการจัดการส่วนใหญ่เป็นของหัวหน้าครอบครัว ลูก ๆ ไม่สนใจประกอบอาชีพทานาจึงไม่มีบทบาทใด ๆ
- 4) ลูกกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการจำหน่ายผลผลิต

ผู้ที่คลุกคลีอยู่กับการประกอบอาชีพทานาส่วนใหญ่จะเป็นพ่อ-แม่ ซึ่งจะมีอำนาจและเรียนรู้กลวิธีในการจัดการจำหน่ายผลผลิต ลูก ๆ ไม่มีบทบาทใดๆ

ญาติพี่น้อง

- 1) ญาติพี่น้องกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการจัดวางแผนทานา
 - ด้านเงินทุน เป็นแหล่งกู้ยืมเงินทุนมาใช้จ่ายหากจำเป็น
 - เมล็ดพันธุ์ แหล่งกู้ยืมเมล็ดพันธุ์หากจำเป็น

- แรงงาน เป็นแรงงานช่วยเหลือตามประเพณี เป็นแรงงานจ้างในการ
ทำนาหว่าน

- บัญเป็นแหล่งเงินเชื่อ กล่าวคือ มีชาวบ้านบางคนซื้อบัญชี อ.ต.ก. มา
ปล่อยเงินเชื่อให้ชาวบ้านนำไปใช้ก่อน เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วจึงค่อยเก็บเงิน ซึ่งผู้มาใช้บริการ
ส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องหรือคนที่คุ้นเคย

2) ญาติพี่น้องกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการคัดเลือกพันธุ์

ญาติพี่น้องจะเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับข้าวพันธุ์ใหม่ที่ทางราชการส่งเสริมโดยเฉพาะช่วงเวลาว่างที่ชาวบ้านมารวมกันที่บ้านอันเป็นศูนย์รวม จะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมถึงวันเวลาที่ทางราชการนัดหมายไปแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์

3) ญาติพี่น้องกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการเพิ่มผลผลิต

ชาวบ้านรู้จักการเพิ่มผลผลิตโดยการให้บัญชีส่วนใหญ่จะได้รับคำแนะนำและกำหนดการใช้ปุ๋ย ประเภทและสูตรต่างๆจากเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรอำเภอ หรือพนักงานของธนาคาร ญาติพี่น้องจะเข้าไปเกี่ยวข้องในกรณีการให้ข้อมูลข่าวสารความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับมาโดยเฉพาะในช่วงที่ชาวบ้านมีการรวมกันที่บ้านอันเป็นศูนย์รวมในเวลาว่าง ซึ่งจะมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ข่าวสารต่าง ๆ

- ญาติพี่น้องกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการจำหน่ายผลผลิต

ชาวบ้านบางคนจะเป็นนายค้าให้พ่อค้าเร่ โดยไปติดต่อหาตามชาวบ้านที่ต้องการขายข้าวซึ่งหากไปติดต่อกับญาติพี่น้องของตนจะได้รับความไว้วางใจเป็นพิเศษ ส่วนมากหากได้ราคาที่เหมาะสมชาวบ้านก็จะขายให้ ชาวบ้านมีความเชื่อว่า หากเป็นญาติพี่น้องกันจะไม่คิดโกงกัน ญาติพี่น้องที่เป็นนายหน้าจะเป็นตัวเลือกของชาวบ้านในการวางแผนจำหน่ายผลผลิต บางทีก็จะเป็นผู้ให้ข่าวสารเกี่ยวกับราคาข้าว ชาวบ้านจะคอยถามราคาข้าวอยู่เสมอ หากข้าวมีราคาที่เหมาะสมกับที่ชาวบ้านต้องการ ชาวบ้านก็จะบอกญาติพี่น้องที่เป็นนายหน้าไปบอกพ่อค้าเร่ให้มาซื้อข้าว

ผลการวิจัย พบว่า สถาบันครอบครัวมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาทางการศึกษา จึง
เป็นไปตามสมมติฐาน

สมมติฐานย่อยข้อที่ 2 สถาบันศาสนาและความเชื่อ มีบทบาทในการพัฒนาทางการศึกษา

บทบาทของสถาบันศาสนาและความเชื่อในการพัฒนาทางการศึกษา

1. การมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น

การวิเคราะห์บทบาทของสถาบันศาสนาและความเชื่อในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพของชาวบ้านนั้น ผู้วิจัยได้คัดเลือกอาชีพที่ชาวบ้านกำลังประกอบอยู่จำนวน 1 อาชีพ ขึ้นมาทำการวิเคราะห์ ได้แก่ อาชีพทำนา โดยพิจารณาในขั้นตอนการผลิต 4 ขั้นตอน ได้แก่

- การจัดเตรียมการทำนา จำแนกออกเป็น เงินทุน เมล็ดพันธุ์ แรงงาน บัญ
- การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์
- การเพิ่มผลผลิต
- การจำหน่ายผลผลิต

จากนั้นผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ถึงองค์ประกอบต่างๆของสถาบันศาสนาและความเชื่อว่ามีบทบาทในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพให้แก่ชุมชนอย่างไร ทั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกองค์วัตถุประสงค์และตำแหน่งเฉพาะที่สำคัญของสถาบันขึ้นมาศึกษาองค์วัตถุประสงค์ ได้แก่ ศาลาการเปรียญ ตำแหน่งได้แก่ พระสงฆ์ และผู้ประกอบพิธีกรรม อนึ่งศาสนาที่ชาวบ้านนับถือในปัจจุบัน มีการนับถือผสมผสานทั้งศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ รวมทั้งการนับถือผีประเภทต่าง ๆ ดังนั้น การกล่าวถึงสถาบันศาสนาและความเชื่อของชาวบ้าน ผู้วิจัยจะกล่าวรวมๆละเคล้ากันไป

องค์วัตถุประสงค์

ศาลาการเปรียญ

1) ศาลาการเปรียญกับการจัดเตรียมการทำนา

- เงินทุน ในบางครั้งการนัดประชุมเพื่อชี้แจงเรื่องการกู้ยืมเงินกับชาวบ้านของพนักงาน ธ.ก.ส. จะใช้สถานที่บริเวณศาลาการเปรียญ(ศาลาวัด)เป็นที่ประชุม แต่ส่วนมากแล้วชาวบ้านจะรู้จักวิธีดำเนินการ เนื่องจากมีความผูกพันที่แน่นกับ ธ.ก.ส. มานาน ชาวบ้านจะเลือกเดินทางไปติดต่อกับทาง ธ.ก.ส.ที่อำเภอ
- เมล็ดพันธุ์ ไร่รอยประเพณี "บุญกุ่มข้าว" และ "ข้าวปากเล่า" ในประเพณี "บุญเบิกบ้าน" น่าจะเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน ที่ใช้เป็นกุศลมายให้ชาวบ้านรู้จักการจัด

เตรียมเมล็ดพันธุ์หรือไม่ก็ เจือจางให้ชาวบ้านที่ขาดแคลนมากู้ยืมเมื่อครั้งอดีต ข้าวที่ได้จากประเพณีดังกล่าวชาวบ้านจะนำมารวมกันไว้ที่ศาลาการเปรียญ แต่ปัจจุบันความจำเป็นดังกล่าวหมดสิ้นไป เมื่อพิธีกรรมตามประเพณีเสร็จสิ้นแล้ว ชาวบ้านจะนำข้าวไปขายและนำเงินมอบเป็นของวัดไป การจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์โดยพึ่งพาจากสำนักงานเกษตรอำเภอจึงไม่มีวัดหรือศาลาการเปรียญเข้ามาเกี่ยวข้องแต่อย่างใด

- แรงงาน ศาลาการเปรียญไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆกับการจัดเตรียม

แรงงาน

- บัญ ศาลาการเปรียญไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ กับการจัดเตรียมบุญ

2) ศาลาการเปรียญกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์

เท่าที่ผู้วิจัยศึกษาไม่ปรากฏว่ามีขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ โดยใช้วัดหรือศาลาการเปรียญเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 ทางราชการโดยเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ ได้มาส่งเสริมให้ชาวบ้านเลือกใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ ซึ่งได้ขอใช้ศาลาการเปรียญในหาประชุมชี้แจงกับชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านรู้จักการคัดเลือกพันธุ์โดยใช้พันธุ์ที่ทางราชการส่งเสริมไม่ปรากฏว่าวัดหรือศาลาการเปรียญเข้ามาเกี่ยวข้องแต่อย่างใด

3) ศาลาการเปรียญกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิต

ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มผลผลิต น่าจะ ได้แก่ ประเพณีบุญข้าวสากและข้าวประดับดิน ในช่วงเดือน 9-10 ชาวบ้านจะห่อเครื่องคาวหวาน มากพลู บูรี ด้วยใบตองกล้วย เย็บติดกันเป็นคู่ แล้วนำไปประกอบพิธีกรรมที่วัดหรือศาลาการเปรียญ จากนั้นก็จะนำไปเลี้ยงผีนา ซึ่งก็คือการทิ้งระเกะระกะทั่วไปตามทุ่งนา โดยเชื่อว่าผีนาจะช่วยดูแลต้นข้าวให้เจริญงอกงาม ศาลาการเปรียญถูกใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม ก่อนจะนำไปเลี้ยงผีนา อย่างไรก็ตาม ประเพณีดังกล่าวก็ไม่ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้และพัฒนาการในการเพิ่มผลผลิตแต่อย่างใดจนกระทั่งเมื่อชาวบ้านรู้จักใช้ปุ๋ยในการเพิ่มผลผลิต ชาวบ้านก็ยังทำกิจกรรมดังกล่าวตามประเพณี ไม่เชื่อมโยงกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ ดังนั้น ศาลาการเปรียญจึงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเพิ่มผลผลิตแต่อย่างใด

4) ศาลาการเปรียญกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการจำหน่ายผลผลิต

ชาวอีสานโดยทั่วไปไม่นิยมใช้สถานที่วัดหรือศาลาการเปรียญในการซื้อขาย ข้าวยกเว้นในประเพณี "บุญกุ่มข้าว" ที่ชาวบ้านนำข้าวไปรวมกันที่วัดแล้วมีพ่อค้ามาติดต่อซื้อข้าว

ไป ส่วนในกรณีที่ชาวบ้านขายข้าวของตนเองให้แก่พ่อค้าเร่ ไม่เกี่ยวข้องกับวัดและศาลาการเปรียญแต่อย่างใด

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

1) พระสงฆ์

ชาวบ้านมีความรู้สึกแยกส่วนระหว่างพระสงฆ์กับการประกอบอาชีพ ชาวบ้านมีความเห็นว่า การทำนาไม่ใช่กิจของสงฆ์ พระสงฆ์ควรประกอบกิจวิปัสณากัมมัฏฐาน ศึกษาธรรมะอยู่ที่วัด ไม่ควรเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชาวบ้านดังนั้นพระสงฆ์จึงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการจัดเตรียมการทำนาของชาวบ้านแต่อย่างใด

พิธีกรรม

1) พิธีกรรมกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการจัดเตรียมการทำนา

- เงินทุน การทำนาในสมัยก่อนไม่มีความจำเป็นต้องใช้เงิน ชาวบ้านจึงไม่มีพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมเงินลงนา เมื่อชาวบ้านรู้จักการกู้ยืมเงินจากธนาคารฯเพื่อการลงนา จึงไม่มีพิธีกรรมเชื่อมโยงสัมพันธ์แต่อย่างใด

- เมล็ดพันธุ์ ไร่รอยพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์น้ำจะใต้แก่ประเพณี "สู่ขวัญข้าว" ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านกระทำพร้อมๆกันไปกับประเพณี "บุญเบิกบ้าน" กล่าวคือในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกที่ชาวบ้านเรียกว่า "ข้าวปากเล่า" มารวมกันทำพิธีสู่ขวัญข้าวที่บริเวณใจกลางของหมู่บ้าน เมื่อทำพิธีเสร็จข้าวดังกล่าวจะนำไปเก็บรวมกันไว้ที่วัดซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าชาวบ้านคงจะเก็บไว้สำหรับให้ชาวบ้านที่ขาดแคลนกู้ยืมไปทำพันธุ์ แต่ปัจจุบันความจำเป็นดังกล่าวไม่มีแล้ว ดังนั้นพอทำพิธีเสร็จ ชาวบ้านจะนำข้าวดังกล่าวไปขายเก็บเงินเข้าวัดไป แต่พิธีกรรม "สู่ขวัญข้าวปากเล่า" ไม่มีมีความเชื่อมโยงกับการจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ที่ชาวบ้านรู้จักในปัจจุบัน ใต้แก่ การไปขอแลกเปลี่ยนจากเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอแต่อย่างใด

- แรงงาน การทำนาสมัยก่อนอาศัยแรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก หากมีช่วงเวลาที่แรงงานภายในครัวเรือนไม่สามารถทำนาได้ทันกับฤดูกาล ญาติพี่น้องก็จะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือในรูปแบบของการลงแขกตามประเพณี ชาวบ้านจึงไม่มีความจำเป็นต้องจัดเตรียมแรงงานแต่อย่างใด เมื่อเกิดการขาดแคลนแรงงาน ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเลือกแก้ปัญหาการขาดแรงงาน ชาวบ้านก็จะไปว่าจ้างญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านที่มีรถไถมาทำการไถหว่านให้ จึงไม่มีการ

ประกอบพิธีกรรมใด ๆ

- ปู่ย พื้นที่นาสมัยก่อนมีความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีความจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยบำรุงดิน อาศัยเพียงมูลวัวมูลควายที่ชาวบ้านนำไปเลี้ยงตามทุ่งนา ก็สามารถทำให้ข้าวกล้าเจริญงอกงามได้พิธีกรรมที่น่าจะมีความหมายคล้ายคำศัพท์คำว่า "ปู่ย" ในปัจจุบันน่าจะ ได้แก่ การนำข้าวสากและข้าวประดับดินไปเลี้ยงผีนา ชาวบ้านจะทิ้งระเกะระกะทั่วไปในแปลงนา นานไปข้าวสากข้าวประดับดินก็จะกลายเป็นปู่ยของต้นข้าว การเตรียมทำข้าวสากข้าวประดับดินเป็นการทำตามประเพณีเดือน 9 และเดือน 10 เมื่อชาวบ้านรู้จักการใช้ปุ๋ย ประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าวก็ไม่มี ความเชื่อมโยงกับการจัดเตรียมปุ๋ยแต่อย่างใด

2) พิธีกรรมกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการคัดเลือกพันธุ์

เท่าที่ผู้วิจัยศึกษา ไม่ปรากฏว่ามีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการคัดเลือกพันธุ์ ดังนั้นจึงไม่มีส่วนเชื่อมโยงกับพันธุ์ข้าวพันธุ์ใหม่ที่ทางราชการส่งเสริมอยู่ในปัจจุบันแต่อย่างใด

3) พิธีกรรมกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิต

พิธีกรรมของชาวบ้านที่น่าจะเกี่ยวข้องกับการเพิ่มผลผลิตข้าว ได้แก่ การนำข้าวสากข้าวประดับดินไปเลี้ยงผีนา การเลี้ยงผีตาแสดในช่วงต่าง ๆ การสู่ขวัญข้าวตั้งท้อง เหล่านี้ เป็นต้น พิธีต่างๆ เหล่านี้ส่วนมากจะเป็นการขอให้ผีประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ช่วยปกป้องรักษาข้าวให้ข้าวเจริญงอกงาม พิธีกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวไม่มีความเชื่อมโยงกับการใช้ปุ๋ยสูตรต่าง ๆ ที่ชาวบ้านใช้อยู่ในปัจจุบันแต่อย่างใด

4) พิธีกรรมกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการจำหน่ายผลผลิต

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า การประกอบอาชีพทำนาข้าวของชาวบ้านในอดีตมีเป้าหมายการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก หากมีมากจนเกินไปก็จะนำไปแลกเปลี่ยนสินค้าอย่างอื่น ไม่ได้มีเป้าหมายการผลิตเพื่อขายแต่อย่างใด ดังนั้น จึงไม่ปรากฏว่ามีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจำหน่ายผลผลิต จะมีก็แต่เพียง "ฤกษ์วัน" ในการปักข้าวจากยุ้งฉาง กล่าวคือ ชาวบ้านจะไม่ปักข้าวจากยุ้งฉางในฤกษ์วันที่ตนเองนับถือ ไม่ว่าจะปักเพื่อขาย ตักไปสิมารับประทานหรือนำไปเพื่อประโยชน์อย่างอื่น ฤกษ์วันมีการนับถือแตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่จะถือวันอังคาร วันเสาร์และวันแรม 15 ค่ำ (วันที่ดวงจันทร์มืดเต็มดวง...ผู้วิจัย) การที่ชาวบ้านรู้จักการจำหน่ายผลผลิตโดยวิธีต่อรองราคากับพ่อค้าเร่ และการขายแบบเหมาขย่ง จึงไม่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมแต่อย่างใด

การมีความรู้และการจัดการเพิ่มขึ้น

องค์วัตถุ

ศาลาการเปรียญ

- 1) ศาลาการเปรียญกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการวางแผนการทานา
 - เงินทุน ชาวบ้านจะวางแผนใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่ในการประชุมกับพนักงานของธนาคาร
 - เมล็ดพันธุ์ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - แรงงาน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - บัญ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 2) ศาลาการเปรียญกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการคัดเลือกพันธุ์
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 3) ศาลาการเปรียญกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการเพิ่มผลผลิต
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 4) ศาลาการเปรียญกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการจำหน่ายผลผลิต
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

พระสงฆ์

ชาวบ้านมีความรู้ที่แยกส่วนระหว่างพระสงฆ์กับการประกอบอาชีพชาวบ้านมีความเห็นว่า การทานาไม่ใช่กิจของสงฆ์ พระสงฆ์ควรประกอบกิจวิปัสณากรรมมัจฐาน ศึกษาธรรมะอยู่ที่วัด ไม่ควรเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชาวบ้าน ดังนั้น พระสงฆ์จึงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการทานาของชาวบ้านแต่อย่างใด

พิธีกรรม

- 1) พิธีกรรมกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการวางแผนการทานา
 - เงินทุน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - เมล็ดพันธุ์ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - แรงงาน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

- บัญชี ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 2) พิธีกรรมกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการคัดเลือกพันธุ์
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 3) พิธีกรรมกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการเพิ่มผลผลิต
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 4) พิธีกรรมกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการจำหน่ายผลผลิต
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย พบว่า สถาบันศาสนาและความเชื่อมีบทบาทในการพัฒนาทางการศึกษาแต่
อยู่ในระดับน้อยมาก

สมมติฐานย่อยข้อที่ 3 สถาบันการศึกษามีบทบาทในการพัฒนาทางการศึกษา

บทบาทของสถาบันการศึกษาในการพัฒนาทางการศึกษา

1. การมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น

องค์วัตถุประสงค์

บริเวณโรงเรียน/อาคารเรียน

- 1) บริเวณโรงเรียน/อาคารเรียนกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการเตรียมการทํานา
 - การจัดเตรียมเงินทุน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - การจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - การจัดเตรียมแรงงาน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - การจัดเตรียมปุ๋ย ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 2) บริเวณโรงเรียน/อาคารเรียนกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

3) บริเวณโรงเรียน/อาคารเรียนกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิต

ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

4) บริเวณโรงเรียน/อาคารเรียนกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการจำหน่ายผลผลิต

ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

ครู

1) ครูเป็นบุคลากรที่มีระดับการศึกษาสูงที่สุดในชุมชนและตามพื้นฐานวัฒนธรรมเดิมครูเป็นผู้อบรมสั่งสอนผู้คนในชุมชน จึงน่าจะได้รับการเคารพ นับถือ ศรัทธา เชื่อฟังและยกย่องจากคนในชุมชน ดังนั้นครูน่าจะมียุทธศาสตร์เป็นผู้นำในการพัฒนาเป็นผู้มีความคิดริเริ่มใหม่ ๆ และเสนอแนวทางการพัฒนา เป็นผู้วิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชาวบ้าน เป็นผู้กระตุ้นหรือยุแหย่ให้เกิดการพัฒนา เป็นผู้เสนอปัญหาไปยังผู้เกี่ยวข้อง เป็นผู้ร่วมวางแผนการพัฒนา เป็นผู้ควบคุมกำกับดูแลให้เป็นไปตามแผนที่กำหนด เป็นผู้รายงานผลการพัฒนาให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทราบ

แต่จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ครูไม่ค่อยมียุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนสาเหตุมาจากหลายประการ ได้แก่ ครูมีรายได้ไม่สอดคล้องกับรายจ่าย ส่วนมากผูกพันหนี้สินกับสถาบันการเงินในระบบและการเงินนอกระบบ บางคนเคยเข้าไปมีส่วนในการพัฒนาชุมชนอย่างมาก แต่ตอนหลังต้องถอนตัวออกมา เนื่องจากไม่มีการเชื่อมโยงรายได้ของตนเองกับการงานพัฒนา บางคนให้สัมภาษณ์ว่าครูมีงานในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบมากเกินไป ไม่มีเวลาไปเกี่ยวข้องเรื่องของชาวบ้าน บางคนให้สัมภาษณ์ว่า ไม่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน หรือมีผลต่อการพิจารณาความดีความชอบ โครงการบางโครงการที่ทางราชการกำหนดให้โรงเรียนทำเป็นแบบอย่างแก่ชุมชน เช่น โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบทยากจน (กศ.พช.) แต่โรงเรียนก็ไม่สามารถทำเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนได้

2) ครูกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการเตรียมการทํานา

- การจัดเตรียมเงินทุน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- การจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- การจัดเตรียมแรงงาน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

- การจัดเตรียมปุ๋ย ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

3) ครูกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

4) ครูกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิต

ครูส่วนใหญ่มีความรู้ว่าปุ๋ยใช้สำหรับบำรุงดินให้ต้นข้าวเจริญเติบโต รู้เกี่ยวกับค่าตัวเลขสูตรของปุ๋ยที่ข้างกระสอบคือ อัตราส่วนผสมของสารอาหารของพืช ได้แก่ ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม บำรุงดอกผลเมล็ด ไรบรตสเชื่อม บำรุงราก อัตราส่วนมากน้อยตามจำนวนตัวเลข ครูมีโอกาสเผยแพร่ความรู้ไปยังชุมชนในโอกาสต่าง ๆ แต่ชาวบ้านไม่นำไปใช้ประโยชน์

5) ครูกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการจำหน่ายผลผลิต
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

นักเรียน

1) นักเรียนกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการเตรียมการทํานา

- การจัดเตรียมเงินทุน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

- การจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

- การจัดเตรียมแรงงาน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

- การจัดเตรียมปุ๋ย ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

2) นักเรียนกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์

ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

3) นักเรียนกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิต

ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

4) นักเรียนกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการจำหน่ายผลผลิต

ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

2. การมีความรู้และการจัดการเพิ่มขึ้น

องค์วัตถุประสงค์

บริเวณโรงเรียน/อาคารเรียน

- 1) ศาลาการเปรียญกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการวางแผนการทำงาน
 - เงินทุน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - เมล็ดพันธุ์ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - แรงงาน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - บุ๋ย ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 2) ศาลาการเปรียญกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการคัดเลือกพันธุ์
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 3) ศาลาการเปรียญกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการเพิ่มผลผลิต
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 4) ศาลาการเปรียญกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการจำหน่ายผลผลิต
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

ครู

- 1) ครูกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการวางแผนการทำงาน
 - เงินทุน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - เมล็ดพันธุ์ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - แรงงาน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - บุ๋ย ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 2) ครูกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการคัดเลือกพันธุ์
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 3) ครูกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการเพิ่มผลผลิต
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

- 4) ครูกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการจำหน่ายผลผลิต
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

นักเรียน

- 1) นักเรียนกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการวางแผนการตลาด
- เงินทุน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - เมล็ดพันธุ์ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - แรงงาน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 - บူး ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 2) นักเรียนกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการคัดเลือกพันธุ์
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 3) นักเรียนกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการเพิ่มผลผลิต
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 4) นักเรียนกับการเพิ่มพูนความรู้และการจัดการในการจำหน่ายผลผลิต
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า สถาบันการศึกษามีบทบาทในการพัฒนาการศึกษาจึงเป็นไปตามสมมติฐาน
แต่อยู่ในระดับน้อยมาก

สมมติฐานย่อยข้อที่ 4 สถาบันครอบครัวและเครือญาติมีบทบาทในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

บทบาทของสถาบันครอบครัวในการพัฒนาเศรษฐกิจ

1. ครอบครัวกับการมีรายได้เพิ่มขึ้น

กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หารายได้ให้แก่ชุมชนผู้วิจัยได้คัดเลือกกิจกรรมสหกรณ์
ร้านค้าขึ้นมาศึกษา และศึกษาบทบาทของ สามี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว ภรรยา/แม่บ้าน ลูก
และญาติพี่น้อง ว่ามีบทบาทอย่างไรกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าว

1.1 กิจกรรมสหกรณ์ร้านค้า

องค์วัตถุ

บ้านเรือน

บ้านเรือนไม่ควรมีบทบาทในการดำเนินการกิจกรรมสหกรณ์ร้านค้า จะมีบ้างเมื่อชาวบ้านไปขอเช่าที่ดินของ นายสิงห์ พันมะวงศ์ ใช้เป็นสถานที่ตั้ง ส่วนอีกประเด็นหนึ่งคือ อาคารสหกรณ์ร้านค้า เป็นการจำลองรูปแบบของบ้านมาใช้ ซึ่งชาวบ้านจะมีวิธีการทางศาสนาและความเชื่อและออกแบบโครงสร้างอาคารเป็นแบบบ้าน

ตำแหน่ง/หน้าที่/ แบบแผนพฤติกรรม

1) สามี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว

การดำเนินการกิจกรรมสหกรณ์ร้านค้า ส่วนใหญ่พ่อบ้านจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การก่อตั้งในปี 2527 ช่วงนั้นกลุ่มพ่อบ้านที่เป็นกรรมการหมู่บ้านได้เดินทางไปเยี่ยมชมกิจการสหกรณ์ร้านค้า (กองทุน) ของบ้านเหล่ากล้วย อำเภอมืองร้อยเอ็ด ขณะนั้นเมื่อเห็นรูปแบบการดำเนินงานแล้ว จึงกลับมาชักชวนชาวบ้านให้ร่วมหุ้นกันดำเนินการ

การดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการต่าง ๆ เช่น กรรมการขายสินค้า กรรมการจัดซื้อสินค้า กรรมการบัญชี หรือกรรมการดำเนินการ ส่วนใหญ่พ่อบ้านเป็นคณะกรรมการดังกล่าว

2) ภรรยา/แม่บ้าน

แม่บ้านหรือภรรยาส่วนใหญ่จะเป็นผู้สนับสนุนให้ดำเนินการได้แก่ การไม่ห้อมที่จะเป็นสมาชิก การนำเงินไปร่วมหุ้น การไปชำระอย่างอื่นแทนเมื่อสามีไปดำเนินการกิจกรรมสหกรณ์ บางครั้งหากสามีไม่อยู่ภรรยาก็อาจจะไปทำหน้าที่แทน เช่น เมื่อพ่อบ้านมีแขกมาเยี่ยมบ้านมีการดื่มเหล้านั่งคุยกัน แม่บ้านก็อาจจะไปทำหน้าที่ตรวจสอบสินค้าแทน

3) ลูก

ลูก ๆ จะมีบทบาทเข้าไปดำเนินการในสหกรณ์ที่ได้รับมอบหมาย เช่นเมื่อพ่อบ้าน แม่บ้าน ติดธุระที่อื่นก็อาจจะมอบหมายให้ลูกไปเป็นผู้ขายสินค้าประจำวัดแทน

4) ญาติพี่น้อง

สมาชิกกองทุนหรือสหกรณ์ร้านค้าส่วนใหญ่เป็นการรวมกันในกลุ่มเครือญาติกลุ่มใหญ่ ชาวบ้านมักจะชวนญาติพี่น้องของตนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิก การดำเนินการก็จะดำเนินการแบบอะลุ่มอล่วย ถ้อยถ้อยอาศัยกันในเรื่องระหว่างพี่น้อง ไม่พูดจากระทบกระทั่งกันรุนแรงเท่าใดนัก

2. ครอบครัวกับการมีเครื่องมือทางการผลิตเพิ่มขึ้น

ผู้วิจัยได้คัดเลือกเครื่องมือทางการผลิตขึ้นมาทางการศึกษา 2 ประเภท ได้แก่ รถไถนา เดินตาม และสหกรณ์โรงสี และศึกษาบทบาทของ สามี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว ภรรยา/แม่บ้าน ลูก และญาติพี่น้อง

2.1 รถไถนาเดินตาม

องค์วิัตถุ

- บ้านเรือน

ใช้เป็นที่เก็บเครื่องมือบำรุงรักษา

- สามี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว

สามีจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ครอบครัว จักซื้อรถไถนาเดินตาม สาเหตุสำคัญคืองานหนักส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของสามี ๆ จึงต้องการหาสิ่งช่วยแบ่งเบาภาระของตนเองบ้าง สามีจะติดต่อกับลูกที่อยู่กรุงเทพฯ ให้นำเงินมาช่วยหาไม่พอก็จะขายข้าว, ขายวัวขายควายที่มีอยู่

การดำเนินการจัดซื้อ หรือการทำสัญญาซื้อขาย จะเป็นหน้าที่ของสามีหากเป็นการซื้อรายการกู้ยืมเงินจาก ธ.ก.ส. สามีก็จะเป็นผู้ดำเนินการ เมื่อซื้อมาแล้วการไ้ใช้งานส่วนใหญ่ก็จะเป็นสามี ผู้นำเงินไปจ่ายค่างวดส่วนใหญ่ก็เป็นสามี

- ภรรยา/แม่บ้าน

การดำเนินการจัดซื้อรถไถนาเดินตามส่วนใหญ่ สามีจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ส่วนภรรยาจะเป็นผู้สนับสนุน ไม่ขัดแย้งซึ่งเหตุผลส่วนหนึ่งมาจากความเห็นใจที่สามีทำงานหนัก หากสามีบอกว่าจะนำเงินไปซื้อรถไถ ภรรยาก็จะให้โดยง่าย

- ลูก

รถไถที่มีในหมู่บ้านส่วนใหญ่ (ร้อยละ 77.8 = 35 คัน) ชาวบ้านจะดำเนินการจัดซื้อเอง (ไม่ใช่กู้เงินจาก ธ.ก.ส. ผู้วิจัย) เงินส่วนหนึ่งในการจัดซื้อจะได้มาจากลูก ๆ ที่อยู่กรุงเทพฯ การทำงานหรือการไปรับจ้างไถคราด บางครั้งลูกจะเป็นผู้ดำเนินการ

- ญาติพี่น้อง

รถไถนาเดินตามเป็นเครื่องมือในการผลิตที่มีราคาค่อนข้างแพง (ประมาณ 42,000 บาท...ผู้วิจัย) บางคนเงินซื้อไม่พอ ชาวบ้านจะร่วมหุ้นกับญาติพี่น้อง หรือกู้ยืมจากญาติพี่น้องสมทบด้วย การติดต่อขอใช้บริการส่วนมากชาวบ้านจะเลือกใช้บริการจากญาติพี่น้องของตนเอง

2.2 สหกรณ์โรงสี

องค์วัตถุ

- บ้านเรือน

บ้านมาไร่

การก่อสร้างโรงเรียนของสหกรณ์โรงสี ชาวบ้านจำลองรูปแบบของ

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- สามี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว

กิจการสหกรณ์โรงสี เป็นกิจการที่ชาวบ้านขยายธุรกิจจากสหกรณ์ร้านค้า การดำเนินการก่อตั้งได้แก่ กลุ่มผู้บริหารกิจการสหกรณ์ร้านค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อบ้าน การดำเนินการได้แก่ การสีข้าว การขายรำ การซ่อมแซม ส่วนใหญ่จะเป็นการผลิตเปลี่ยนแปลงเวียนกัน ในกลุ่มพ่อบ้านจำนวน 18 คน

- ภรรยา/แม่บ้าน

ภรรยาหรือแม่บ้านจะเข้ามาช่วยดำเนินการแทนเป็นบางครั้ง หากพ่อติดธุระการงานที่จำเป็น

- ลูก

ส่วนใหญ่ลูก ๆ จะไม่ค่อยมีบทบาทในการดำเนินการเกี่ยวกับสหกรณ์

- ญาติพี่น้อง

บทบาทของญาติพี่น้องเข้าไปมีส่วนในการก่อตั้งกิจการในการที่เป็นสมาชิกสหกรณ์ร้านค้า แล้วเมื่อขยายกิจการเป็นสหกรณ์โรงสี ญาติพี่น้องจะมีบทบาทในกรณีเป็นผู้ให้บริการ

ผลการวิจัยพบว่า สถาบันครอบครัวมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจจึงเป็นไปตามสมมติฐาน

สมมติฐานข้อที่ 5 สถาบันศาสนาและความเชื่อมีบทบาทในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

บทบาทของสถาบันศาสนาและความเชื่อในการพัฒนาเศรษฐกิจ

1. การมีรายได้เพิ่มขึ้น

1.1 สหกรณ์ร้านค้า

องค์วัตถุประสงค์

- สถานที่/บริเวณ

ในระยะเริ่มแรกของการก่อตั้งชาวบ้านใช้สถานที่ของวัดสว่างโรหิตาเป็นที่ประชุมดำเนินการก่อตั้ง และใช้สถานที่วัดเป็นสถานที่ตั้งชั่วคราว ต่อมาเมื่อชาวบ้านเห็นว่าเป็นการทำลายสมาธิในการศึกษาธรรม ในการวิปัสณากรรมมีสฐฐาน จึงย้ายไปตั้งที่อื่น

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- พระสงฆ์

ในระยะดำเนินการก่อตั้ง พระสงฆ์ ขณะนั้นคือ หลวงพ่อเถิง เป็นผู้ มีบทบาทสำคัญในการรณรงค์ให้ชาวบ้านร่วมทุนกันเป็นสมาชิกและท่านได้ออกบัจฉัย เป็นตัวอย่าง เป็นสมาชิกร่วมด้วยเป็นจำนวน 500 บาท นอกจากนั้นท่านยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้จัด พิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อเพื่อให้เป็นขวัญและกำลังใจแก่ชาวบ้าน ได้แก่ การทำพิธีสงฆ์ การทำพิธีบายสิ่สู่ขวัญ เป็นต้น

- พิธีกร

ชาวบ้านมีความผูกพันกับศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม แม้การดำเนินกิจการสหกรณ์ร้านค้าจะเป็นกิจกรรมใหม่ ซึ่งเป็นการแสวงหาวัตถุประสงค์และ ส่วนทางกับแนวคิดหลักปรัชญาของศาสนาพุทธ แต่ก็มีพิธีการบางอย่างเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น พิธีทำบุญถวายภัตตาหารเช้าที่บริเวณสหกรณ์ร้านค้า พิธีเจริญพระพุทธมนต์

พิธีทางศาสนาพราหมณ์ เข้ามาเกี่ยวข้องได้แก่ การทักทายสี่สู่ขวัญ

2. การมีเครื่องมือทางการผลิตเพิ่มขึ้น

2.1 รถไถนาเดินตาม

องค์วัตถุประสงค์

- อาจารย์/สถานที่
- ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- พระสงฆ์

ไม่มีส่วนในการผลักดันให้มีรถ แต่จะเข้าไปมีส่วนในการ เป็นผู้ประกอบ

พิธีเจิมรถ

- พิธีกรรม

พิธีกรรมในการเจิมรถ พิธีสู่ขวัญรถ รถนำฝนตรวด

2.2 สหกรณ์โรงสี

องค์วัตถุประสงค์

- อาจารย์/สถานที่
- ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- พระสงฆ์

เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเจริญพระพุทธมนต์ รถนำฝน

- พิธีกรรม

พิธีสงฆ์/พิธีรดน้ำมนต์

ผลการวิจัยพบว่า สถาบันศาสนาและความเชื่อมีบทบาทในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ จึงเป็นไปตามสมมุติฐาน แต่อยู่ในระดับค่อนข้างน้อย

สมมุติฐานข้อ 6 สถาบันการศึกษามีบทบาทในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

บทบาทของสถาบันการศึกษาในการพัฒนาเศรษฐกิจ

1. การมีรายได้เพิ่มขึ้น

1.1 กิจกรรมสหกรณ์ร้านค้า

องค์วัตถุ

- อาคาร/สถานที่

ปัจจุบันชาวบ้านขออนุญาตใช้สถานที่ของโรงเรียนใน

การก่อสร้างอาคารสหกรณ์ร้านค้า

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- ครู

การก่อตั้งสหกรณ์ร้านค้าของหมู่บ้าน เป็นนโยบายของทางราชการ โดยมอบหมายให้ 4 กระทรวงหลักเป็นตัวจักรสำคัญในการดำเนินการ ได้แก่ มหาไพบย สาธารณสุข ศึกษาธิการ เกษตรและสหกรณ์ ในระยะเริ่มต้น ครูผู้มีบทบาทสำคัญได้แก่ นายพม จันทร่หนองสรวง ครูใหญ่โรงเรียนบ้านโหรา ได้เข้าร่วมประชุมในการจัดตั้งและถือหุ้นเป็น สมาชิก 500 บาท ได้เข้าไปช่วยเหลือในการวางรูปแบบการจัดทำบัญชี การคิดคำนวณตัวเลข ครั้นเมื่อชาวบ้านสามารถทำได้แล้ว ก็ทยอยตัวออกมา ปัจจุบันอาจารย์พม จันทร่หนองสรวง ยัง เป็นสมาชิกถือหุ้นคงเดิม และเป็นที่ปรึกษา ในช่วงหลังมีอาจารย์ สุทธิสม ดังก้อง เข้าไปเป็น สมาชิกถือหุ้นจำนวน 500 บาท

อีกบทบาทหนึ่งของครูได้แก่ การไปใช้บริการซื้อสินค้าจากสหกรณ์ ซึ่ง เท่ากับเป็นการสนับสนุนโดยทางอ้อม

- นักเรียน

ส่วนมากนักเรียนยังเป็นเด็ก บทบาทส่วนใหญ่จึงเป็นผู้ใช้บริการซื้อสินค้า

2. การมีเครื่องมือทางการผลิตเพิ่มขึ้น

2.1 รถไถเดินตาม

องค์วัตถุประสงค์

- อาคาร/สถานที่

ไม่มีบทบาทเกี่ยวข้อง

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- ครู

ไม่มีบทบาทเกี่ยวข้อง

- นักเรียน

ไม่มีบทบาทเกี่ยวข้อง

2.2 สหกรณ์โรงสีข้าว

องค์วัตถุประสงค์

อาคาร/สถานที่

โรงเรียนอนุญาตให้ชาวบ้าน ใช้ที่ดินของทางโรงเรียนเป็นสถานที่ในการ

ก่อสร้างและประกอบกิจการ

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- ครู

การดำเนินกิจการสหกรณ์โรงสี เป็นกิจการที่ขยายธุรกิจจากต่อกร

สหกรณ์ร้านค้า ครูจะเขาไปมีส่วนให้คำแนะนำ เข้าไปเป็นขวัญกำลังใจในระยะเริ่มต้น แต่หลังจากนั้นก็ไม่ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องเลย อาจไปใช้บริการบ้าง แต่น้อยมาก

- นักเรียน

ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ

ผลการวิจัยพบว่า สถาบันการศึกษาที่มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงเป็นไปตาม
สมมติฐาน แต่อยู่ในระดับน้อย

สมมติฐานย่อยข้อที่ 7 สถาบันครอบครัวและเครือข่ายมีบทบาทในการพัฒนาด้านสังคม

บทบาทของสถาบันครอบครัวในการพัฒนาด้านสังคม

ผู้วิจัยเลือกศึกษาประเด็นการมีกลุ่มทางสังคมเพิ่มขึ้น และการมีปัจจัยอนามัยและสาธารณสุขเพิ่มขึ้น

1. การมีกลุ่มทางสังคม

ผู้วิจัยเลือกศึกษาเพียง 2 กลุ่มคือ กลุ่มเยาวชน และกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์

1.1 กลุ่มเยาวชน

องค์วัตถุ

- บ้านเรือน

ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว

เป็นผู้อนุญาตให้ลูกเข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่มและดำเนิน กิจกรรมของกลุ่ม

- แม่บ้าน

อนุญาตให้ลูกเป็นสมาชิกกลุ่ม และดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม

- ลูก

เป็นสมาชิก สมาชิกผู้ร่วมก่อตั้ง กรรมการดำเนินงาน และดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม

กรรมของกลุ่ม

- ญาติพี่น้อง

มีบทบาทไม่เด่นชัด

1.2 กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์

องค์วัตถุ

- บ้าน เรือน

บ้านของผู้ตาย เป็นสถานที่ในการดำเนินกิจกรรม

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว

เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการก่อตั้ง ได้แก่ นายจอม ตราयी กรรมการดำเนินการส่วนใหญ่เป็นกลุ่มพ่อบ้าน เช่น นายนิคม การกรวิ, นายสุนทร สุมาลี, นายสมพร คมจิตา เป็นต้น

- แม่บ้าน

เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แก่การนำเงิน 20 บาท ไปบริจาคร่วมกับญาติของผู้ตาย

- ลูก

ไม่มีบทบาทใด ๆ

- ญาติพี่น้อง

ญาติพี่น้องผู้ตายประสบปัญหา ไม่สามารถเตรียมเงินเป็นค่าใช้จ่ายในการทำฌาปนกิจศพผู้ตายได้เพียงพอ จึงเป็นเงื่อนไขผลักดันให้มีการคิดริเริ่มก่อตั้งกลุ่มฌาปนกิจขึ้น

2. การมีปัจจัยอนามัยและการสาธารณสุขเพิ่มขึ้น

ผู้วิจัยได้คัดเลือก กิจกรรมหอกระจายข่าว และโครงการบัตรสุขภาพ ขึ้นมาศึกษา

2.1 กิจกรรมหอกระจายข่าว

องค์วัตถุประสงค์

- บ้านเรือน

ใช้บ้านเรือนเป็นที่พบปะระหว่างญาติพี่น้องเพื่อวางแผนจัดทำห้าป่าหา

เงินก่อสร้าง

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว

เป็นผู้คิดริเริ่มดำเนินการในการจัดหา และดำเนินกิจกรรมหอกระจายข่าว

- แม่บ้าน

มีบทบาทในการช่วยเหลือ สนับสนุนในการจัดหา

- ลูก ไม่มีบทบาทเด่นชัด

- ญาติพี่น้อง

การดำเนินการในการจัดหากระจายข่าวเป็นการขอความร่วมมือจากญาติพี่น้องเพิ่ม หาเงินมาจัดสร้าง ได้แก่ นายนิคม การกวี ได้ติดต่อประสานงานกับอาจารย์สุพล การกวี ซึ่งเป็นน้องชาย เพื่อให้จัดผ้าป่าหาเงินมาจัดสร้าง

2.2 โครงการบัตรสุขภาพ

องค์วัตถุประสงค์

- อาคาร/สถานที่
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว
ดำเนินการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนบริการสุขภาพ ชักนำเพื่อนบ้าน
ไว้เข้ามาร่วมด้วย และเป็นผู้ให้บริการ

- แม่บ้าน

นำเงินไปบริจาควัดสมทบโครงการและเป็นผู้รับบริการ

- ลูกศิษย์โรงเรียนมหาวิทยาลัย

ผู้ให้บริการ

- ญาติพี่น้อง

มีบทบาทไม่ชัดเจน

ผลการวิจัยพบว่า สถาบันครอบครัวและ เครือญาติมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนา
สังคม จึงเป็นไปตามสมมติฐาน

สมมติฐานย่อยข้อที่ 8 สถาบันศาสนาและความเชื่อมีบทบาทในการพัฒนาสังคม

บทบาทของสถาบันศาสนาและความเชื่อในการพัฒนาสังคม

1. การมีกลุ่มทางสังคมเพิ่มขึ้น

1.1 กลุ่มประชาชน

องค์วัตถุ

- อาคาร/สถานที่

กลุ่มเยาวชนใช้สถานที่วัดสว่างโรรา เป็นสถานที่ทำการกลุ่มๆ เป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรม (การสร้างศูนย์ความรู้) เป็นสถานที่ในการหาเงินเข้ากลุ่มๆ (การจัดฉายภาพยนตร์ การขายสินค้าในงานวัด การเล่นเกมในงานเทศกาล...ผู้วิจัย) และใช้เป็นสถานที่ในการประชุมกลุ่ม

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- พระสงฆ์

กลุ่มเยาวชนได้รับการช่วยเหลือและสนับสนุนในการก่อตั้ง การจัดกิจกรรมและการหาทุนดำเนินกิจกรรม จากพระอาจารย์บุญทัน เขมธัมมิม เจ้าอาวาสวัดสว่างโรรา

- พิธีกรรม

การรวมกลุ่มของเยาวชนในหมู่บ้านมาจากรากฐานทางขนบ

ธรรมเนียมประเพณี ของชาวบ้าน เช่น ในงานประเพณี กินดอง (แต่งงาน) ชาวบ้าน จะไปไหว้วานกลุ่มหนุ่มสาวให้มาช่วยสับเนื้อ หั่นผัก ต้อนรับแขกกลางถ้อยล้างขาม ส่วนในงานประเพณี บุญพะเหวด พระสงฆ์ที่วัดก็จะไหว้วานให้กลุ่มหนุ่มสาวมาช่วยสานนก สานปลา ทำดอกสนีร์ว์ ประดับตกแต่งศาลาการเปรียญ เป็นต้น

1.2 กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์

องค์วัตถุ

- อาคาร/สถานที่

ใช้เป็นสถานที่ในการดำเนินกิจกรรม ได้แก่ การนำศพมาเผ่าที่ใด คณะกรรมการก็จะตั้งโต๊ะรับบริจาค เงินสมทบตรงใต้ต้นมะขามบริเวณเผาศพ (ยังไม่มีเมรุเผาศพ...ผู้วิจัย)

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- พระสงฆ์

เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม กล่าวคือในระยะเริ่มแรกของการก่อตั้ง ชาวบ้านเกรงว่าจะเกิดอาเภทต่าง ๆ จึงวิพากษ์วิจารณ์กันไปต่าง ๆ นา ๆ ต่อมาไม่นานก็เกิดมี คนตายติดต่อกัน 2-3 คน ทำให้ชาวบ้านเกิดความวิตกกังวลว่า เหตุอาเภทนั้นเกิดจากการจัด กิจกรรมกองทุนสงเคราะห์ ชาวบ้านจึงนิมนต์พระให้ทำพิธีกรรมต่าง ๆ ตามศาสนาและความเชื่อ เช่น พิธีสวดทอดเป็นต้น

- พิธีกรรม

กิจกรรมฌาปนกิจสงเคราะห์มาจากรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาว บ้าน ได้แก่ ประเพณีงานศพกล่าวคือ ชาวบ้านจะนำเงินและข้าวสาร เป็นค่าใช้จ่ายช่วยเหลือ ญาติผู้ตาย

2. การมีปัจจัยอนามัยและสาธารณสุขเพิ่มขึ้น

2.1 หอกระจายข้าว

องค์วัตถุ

- อาคาร/สถานที่

การจัดกิจกรรมทอดผ้าป่าสามัคคีเพื่อสร้างหอกระจายข้าว ชาวบ้าน ใช้สถานที่วัดบนศาลาวัดเป็นสถานที่ในการดำเนินการ

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- พระสงฆ์

เป็นผู้ประกอบกิจกรรมต้อนรับการทอดผ้าป่าเพื่อหาทุนจัดสร้างหอกระจายข้าว

- พิธีกรรม

ชาวบ้านใช้พิธีกรรมตามประเพณี คือ การทอดผ้าป่าเป็นเครื่องมือในการจัดหาทุนเพื่อสร้างหอกระจายข้าว

2.2 โครงการบัตรสุขภาพ

องค์วัตถุประสงค์

- อาคาร/สถานที่

เจ้าหน้าที่สาธารณสุขใช้สถานที่

บริเวณศาลาการเปรียญในการ

ประชุมชี้แจงชาวบ้าน เกี่ยวกับการออกเงินสมทบบัตรสุขภาพ

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- พระสงฆ์

ไม่มีบทบาทชัดเจน

- พิธีกรรม

ไม่มีบทบาทชัดเจน

ผลการวิจัยพบว่า สถาบันศาสนาและความเชื่อมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาด้านสังคม จึงเป็นไปตามสมมติฐาน

สมมติฐานข้อที่ 9 สถาบันการศึกษามีบทบาทในการพัฒนาด้านสังคม

บทบาทของสถาบันการศึกษาในการพัฒนาด้านสังคม

1. การมีกลุ่มทางสังคมเพิ่มขึ้น

1.1 กลุ่มเยาวชน

องค์วัตถุประสงค์

- อาคาร/สถานที่

ไม่มีบทบาทใด ๆ

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- ครู

ไม่มีบทบาทใดๆ กับการก่อตั้งหรือการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน

- นักเรียน

ไม่มีบทบาทใด ๆ

1.2 กลุ่มงานบริการสงเคราะห์

องค์วัตถุ

- อาคาร/สถานที่

ไม่มีบทบาทใด ๆ

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- ครู

ไม่มีบทบาทใด ๆ

- นักเรียน

ไม่มีบทบาทใด ๆ

2. การมีปัจจัยอนามัยและสาธารณสุขเพิ่มขึ้น

2.1 หอกระจายข่าว

องค์วัตถุ

- อาคาร/สถานที่

เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมสหกรณ์ร้านค้ามีความเชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมหอกระจายข่าว ชาวบ้านจึงสร้างหอกระจายข่าวอยู่ใกล้ ๆ กับสหกรณ์ร้านค้า ซึ่งใช้บริเวณที่ดินของโรงเรียนในการดำเนินการ **มหาวิทยาลัย**

ตำแหน่ง/หน้าที่/แบบแผนพฤติกรรม

- ครู

มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต้อนรับผ้าป่าสามัคคีที่หาเงินทุนก่อสร้างหอกระจายข่าว คอยพานักเรียนจัดพ่อน้ำต้อนรับ และร่วมบริจาคเงินสมทบการก่อสร้าง

- นักเรียน

จัดพ่อน้ำต้อนรับผ้าป่าสามัคคี เพื่อนำเงินมาจัดสร้างหอกระจายข่าว

2.2 โครงการบัตรสุขภาพ

เนื่องจากโรงเรียนมีโครงการบัตรสุขภาพ ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างสำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติกับกระทรวงสาธารณสุข ที่จัดบริการให้การรักษาพยาบาลฟรีแก่เด็กนักเรียน ในกรณีที่เด็กนักเรียนป่วยที่โรงเรียนแต่เป็นคนละ

โครงการกับโครงการที่งานวิจัยกล่าวถึงตั้งนั้น โรงเรียนจึงไม่มีบทบาทใด ๆ กับโครงการบัตรสุขภาพที่งานวิจัยกล่าวถึง แต่จะมีบทบาทโดยตรงกับโครงการบัตรสุขภาพที่โรงเรียนรับผิดชอบ หากจะกล่าวว่า โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษามีบทบาทในการเพิ่มพูนปัจจัยอนามัยและสาธารณสุขในชุมชนก็ย่อมได้

ผลการวิจัยพบว่า สถาบันการศึกษามีบทบาทในการพัฒนาด้านสังคมจึงเป็นไปตามสมมติฐาน แต่อยู่ในระดับน้อยมาก

ก. ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษาในการพัฒนาหมู่บ้านโหรา

(ก) การพัฒนาทางการศึกษา

1. การมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น

การทำงาน

1) ความรู้และทักษะในการเตรียมการทำงาน

- เงินทุน สถาบันครอบครัวและเครือญาติ มีบทบาทโดยตรงในการจัดเตรียมเงินทุนที่จะใช้ในการทำงาน ซึ่งได้แก่การขอกู้เงินจากธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์เงินประเภทที่เรียกว่าเงินลงนา สถาบันศาสนาจะเข้าไปเกี่ยวข้องในกรณีที่หากพนักงานของ ธ.ก.ส. ต้องการใช้สถานที่ของวัด คือศาลาการเปรียญในการนัดประชุมชาวบ้านเพื่อขึ้นแจ้งรายละเอียด หรือปัญหาในการกู้เงินทางวัดก็จะไม่ขัดข้องแต่ประการใด เนื่องจากบริเวณวัดและอาคารสถานที่ในวัดนั้นเป็นของส่วนรวม ชาวบ้านทุกคนเป็นผู้สร้าง ดังนั้นชาวบ้านจึงสามารถใช้ประโยชน์ต่าง ๆ จากบริเวณวัดหรืออาคารสถานที่ของวัดนั้นได้ตามสมควร เมื่อมีการประชุมทุกครั้ง ตามปกติชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสให้เข้าร่วมประชุมด้วย ตามปกติพระสงฆ์เมื่อจปฐิเสชการนิมนต์ ท่านก็จะมาเข้าร่วมประชุมด้วยทุกครั้ง เมื่อเข้าร่วมประชุมพระสงฆ์จะได้รับเกียรติให้เป็นประธานในที่ประชุม หากมีการถกเถียง ทะเลาะเบาะแว้ง พระสงฆ์จะเป็นผู้บอกให้ยุติ ซึ่งส่วนมากเมื่อพระสงฆ์กล่าวอย่างนั้นทุกคนจะต้องหยุด นอกจากนั้นการเข้าร่วมประชุมของพระสงฆ์ มีผลในด้านขวัญและกำลังใจของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้การดำเนินกิจการเหล่านั้นจะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี พระสงฆ์จะแนะนำชี้ทางที่ถูกต้องที่ควร ไม่เข้า

วิศวกรออกวิศวกร และไม่หวังผลประโยชน์ส่วนตัว ในบางครั้งชาวบ้านอาจเชิญครูเข้ามา เพราะชาวบ้านเห็นว่าครูเป็นผู้มีการศึกษาสูง เป็นผู้มีประสบการณ์มาก สามารถมองการณ์ไกล บวกลบคูณหารได้คล่อง อาจมีความจำเป็นในด้านให้คำแนะนำบางอย่าง ชาวบ้านอาจเชิญเข้ามา ร่วมประชุมด้วย ซึ่งครูก็ไม่ขัดแต่อย่างใด แม้ว่าส่วนมากแล้วครูจะไม่ค่อยเข้ามาร่วมประชุม แต่ก็ไม่ได้แสดงปฏิกิริยาคัดค้าน หรือขัดขวางอันอาจจะทำให้การปฏิบัติงานของชาวบ้านไม่ประสบความสำเร็จ กรณีการกู้ยืมเงินหากชาวบ้านมีปัญหาถูกฟ้องร้อง ชาวบ้านจะนึกถึงคนกลุ่มแรกที่จะสามารถช่วยเหลือได้คือ ครู

- เมล็ดพันธุ์ บทบาทในการจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ส่วนใหญ่เป็นของสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนาและความเชื่อกับสถาบันการศึกษาไม่มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์ในบทบาทจึงไม่เกิดขึ้น

- แรงงาน ชาวบ้านรู้จักการแก้ไขปัญหาแรงงานไม่เพียงพอในขั้นตอนการผลิตโดยการเลือกทานหว่าน โดยไปว่าจ้างชาวบ้านที่มีรถไถเป็นผู้ดำเนินการให้ ผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการได้แก่ สถาบันครอบครัว ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อกับสถาบันศาสนา ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องแต่อย่างใด ความสัมพันธ์ในบทบาทจึงไม่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในอีกมุมหนึ่ง สถาบันศาสนาและความเชื่อและสถาบันการศึกษาก็ไม่ได้สร้างอะไรที่เป็นการขัดขวางการดำเนินงานดังกล่าว หรือสร้างสิ่งเลวร้ายให้เกิดขึ้น

- ปุ๋ย ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้ใช้ปุ๋ยขององค์การตลาดเพื่อการเกษตรจากทางราชการ ดังนั้นจึงจัดบริการติดต่อประสานงานนำปุ๋ยมาให้ชาวบ้าน ชาวบ้านแสดงความจำนงค์รายการลงชื่อที่ผู้ใหญ่บ้านรถบรรทุก 10 ล้อจะนำปุ๋ยมาให้ชาวบ้านโดยจอดที่บริเวณกองทุนหมู่บ้าน (สหกรณ์ร้านค้า) ชาวบ้านก็จะนำล้อเลื่อนไปบรรทุกจนากลับมาไว้ที่บ้าน สถาบันศาสนาและความเชื่อกับสถาบันการศึกษาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดเตรียมปุ๋ยแต่อย่างใด ความสัมพันธ์ในบทบาทจึงไม่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามทั้งสองก็ไม่ขัดขวางต่อการดำเนินงาน หากชาวบ้านจะไปปรึกษาหารือในเรื่องการคิดคำนวณเกี่ยวกับเงินชำระปุ๋ย หรือนิมนต์พระไปเป็นประธานเพื่อป้องกันการคดโกงเอาเปรียบท่านก็ไม่ขัดข้อง

2) ความรู้และทักษะในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์

ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมจากทางราชการจำว เหนียวให้ใช้พันธุ์ กข.6 และ กข.8 ส่วนข้าวเจ้าให้ใช้พันธุ์ กข.13 และ กข.15 ชาวบ้านสามารถนำข้าวพันธุ์ใหม่มาใช้โดยการติดต่อขอแลกพันธุ์จากสำนักงานเกษตรอำเภอในอัตราถึงต่อถึง หรือกระสอบต่อ

กระสอบ การดำเนินการเป็นบทบาทของสถาบันครอบครัว ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อและสถาบันการศึกษาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องแต่อย่างใด เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ในบทบาทของสถาบันทั้ง 3 นี้จึงไม่ปรากฏ

3) ความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิต

ชาวบ้านรู้จักการใช้ปุ๋ยในการเพิ่มผลผลิต ทางราชการส่งเสริมให้ใช้ปุ๋ยขององค์การตลาดร่วมเพื่อการเกษตร (อ.ต.ก.) และกำหนดว่าให้ใช้ปุ๋ยสูตรใด ปริมาณเท่าใด ในแต่ละช่วงการเจริญเติบโต ชาวบ้านจึงรู้เพียงจะใช้ปุ๋ยสูตรใด ปริมาณเท่าใดต่อไร่ ในแต่ละช่วงของการเจริญบทบาทในการแสวงหาความรู้ในการเพิ่มผลผลิต ส่วนใหญ่เป็นของสถาบันครอบครัวและ เครือญาติ สถาบันการศึกษาจะเข้าไปมีส่วนในการให้ความรู้บ้างในบางโอกาส แต่ส่วนมากชาวบ้านจะไม่ยอมรับ ชาวบ้านให้เหตุผลว่าครูรู้แต่ในหนังสือ ครูไม่เคยทักษา เพราะฉะนั้นครูย่อมไม่รู้ดีเท่ากับชาวบ้าน ส่วนสถาบันศาสนาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ เพราะฉะนั้นจึงสรุปว่าประเด็นการมีความรู้และทักษะในการเพิ่มผลผลิต สถาบันอื่นไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาทของสถาบันครอบครัวและ เครือญาติ

4) ความรู้และทักษะในการจำหน่ายผลผลิต

ชาวบ้านรู้จักการจำหน่ายผลผลิต โดยวิธีต่อรองราคากับพ่อค้าเร่ และขายแบบเหมาอยู่ บทบาทในการดำเนินการส่วนใหญ่เป็นของสถาบันครอบครัวและ เครือญาติ ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงไม่มีความสัมพันธ์แต่อย่างใด

2. การมีความรู้และการจัดการในการทำนา

1) ความรู้และการจัดการในการวางแผนการผลิต

- เงินทุน ความรู้ใหม่ที่ชาวบ้านรู้จักในการจัดการเรื่องเงินทุน ได้แก่ การไปประกอบอาชีพหาบเร่ที่กรุงเทพฯ และการขอกู้เงินลงมาจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ซึ่งบทบาทส่วนใหญ่ในการวางแผนได้แก่ สถาบันครอบครัว ได้แก่ การส่งแม่บ้านไปประกอบอาชีพหาบเร่ในกรุงเทพฯ หรืออาจเลือกให้สามีดำเนินการกู้เงินจาก ธ.ก.ส. ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องแต่อย่างใด ดังนั้นกรณีการวางแผนเกี่ยวกับเงินทุนจึงไม่มีความสัมพันธ์แต่อย่างใด

- เมล็ดพันธุ์ เมล็ดพันธุ์ได้รับการส่งเสริมจากทางราชการ ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องวางแผน หากต้องการใช้เมล็ดพันธุ์ใหม่ ชาวบ้านเพียงนำข้าวของตนเองที่มีอยู่ไปแลกที่สำนักงานเกษตรอำเภอ ซึ่งเป็นบทบาทของสถาบันครอบครัวและเครือญาติ ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อและสถาบันการศึกษา ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงไม่มีความสัมพันธ์แต่อย่างใด

- แรงงาน ชาวบ้านรู้จักเลือกวิธีทำนาหว่าน เพื่อประสบปัญหาขาดแคลนแรงงาน โดยสถาบันครอบครัวและเครือญาติไปดำเนินการติดต่อประสานงานเอง ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษา ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องแต่อย่างใด จึงไม่มีความสัมพันธ์กัน

- ปุ๋ย ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยของ อ.ต.ท.จากทางราชการ ส่วนวิธีการได้มานั้นชาวบ้านต้องวางแผน หากมีเงินสดและต้องการซื้อปุ๋ยราคาถูก ก็อาจติดต่อกับสำนักงานเกษตรอำเภอ หากไม่มีเงินและต้องการปุ๋ยราคาถูกหน่อยก็อาจเลือกใช้บริการสินเชื่อจาก ธ.ก.ส. หากไม่มีเงินและไม่ได้เป็นสมาชิก ธ.ก.ส. ก็อาจเลือกใช้บริการจากพ่อค้าในเมืองและพ่อค้าในหมู่บ้าน ซึ่งการดำเนินการส่วนใหญ่ก็เป็นบทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและเครือญาติ ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษาไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนั้นความสัมพันธ์ในการพัฒนาในด้านการวางแผนเกี่ยวกับปุ๋ยจึงไม่มีแต่อย่างใด

2) ความรู้และการจัดการในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์

ชาวบ้านไม่มีความจำเป็นต้องวางแผนเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ เนื่องจากเมล็ดพันธุ์ได้รับการจัดเตรียมไว้ให้โดยสำนักงานเกษตรอำเภอ หากต้องการเพียงนำเอาข้าวที่มีอยู่ไปแลก ผู้มีบทบาทส่วนใหญ่ได้แก่ สถาบันครอบครัวและเครือญาติ ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อและสถาบันการศึกษาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องแต่อย่างใด จึงไม่มีความสัมพันธ์กัน

3) ความรู้และการจัดการในการเพิ่มผลผลิต

ชาวบ้านรู้จักการนำปุ๋ยวิทยาศาสตร์มาใช้ในการเพิ่มผลผลิต แต่ไม่รู้จักสารอาหารของพืช และความหมายของอัตราส่วนของสารอาหารของพืชที่กำหนดในปุ๋ยแต่ละสูตร ชาวบ้านรู้จักการใช้ปุ๋ยแต่ละสูตรมาใช้โดยคำแนะนำของเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ และพนักงานของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ชาวบ้านจึงไม่มีความจำเป็นต้องวางแผนแต่อย่างใด และสถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษาก็ไม่มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงไม่มีความสัมพันธ์แต่อย่างใด

4) ความรู้และการจัดการในการจำหน่ายผลผลิต

ชาวบ้านรู้จักวิธีการจัดการในการจำหน่ายผลผลิตแบบใหม่ ได้แก่ การจำหน่ายผลผลิต โดยใช้วิธีต่อรองราคากับพ่อค้าเร่ และขายแบบเหมาอยู่ วิธีการที่ชาวบ้านจะสามารถต่อรองราคากับพ่อค้าได้ก็จะต้องรู้จักปริมาณของข้าวในยุ้งฉางเสียก่อน ดังนั้นชาวบ้านจึงตวงข้าวไว้ก่อนในช่วงที่มีการขนข้าวขึ้นยุ้งฉาง บทบาทในการดำเนินการได้แก่สถาบันครอบครัวและเครือญาติ ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษามีบทบาทเข้ามาเกี่ยวข้องไม่เด่นชัดนัก จึงไม่มีความสัมพันธ์

(ข) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

1. การมีรายได้เพิ่มขึ้น

กิจกรรมสหกรณ์

การดำเนินการกิจกรรมสหกรณ์ มีประเด็นที่จะพิจารณาอยู่ 2 ประเด็น ได้แก่ การก่อตั้งและการดำเนินการ ในประเด็นการก่อตั้งมีการร่วมมือกันอย่างแข็งขันระหว่างสถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษา ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ให้เกิดการรวมหุ้น การก่อสร้างอาคารร้านสหกรณ์ พิธีการเปิดร้านสหกรณ์ การเข้าร่วมเป็นกรรมการดำเนินการคณะต่าง ๆ ฯลฯ แต่เมื่อเวลาผ่านไป ส่วนใหญ่การดำเนินงานจะเป็นหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและเครือญาติ ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษาจะมีส่วนร่วมโดยการให้บริการ กิจกรรมร้านสหกรณ์จึงเป็นกิจกรรมการพัฒนาที่สถาบันต่าง ๆ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกันอย่างเต็มที่จึงนับว่าสถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษา มีความสัมพันธ์กันในการพัฒนาชุมชน

- รถไถนาเดินตาม

รถไถนาเดินตาม เป็นเครื่องมือการผลิตสมัยใหม่ที่มีความสอดคล้องกับการประกอบอาชีพของชาวบ้านเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากการนำเครื่องมือชนิดนี้เข้ามาใช้ในชุมชนกันอย่างแพร่หลายอย่างรวดเร็ว จากในปี พ.ศ.2535 มีรถไถนาเดินตามในชุมชนเพียง 10 คัน แต่พอถึงปี พ.ศ.2536 ในชุมชนมีรถไถนาเดินตามถึง 45 คัน ส่วนใหญ่ (35 คัน ร้อยละ 77.8) ชาวบ้านซื้อด้วยเงินของตนเอง นอกนั้นชาวบ้านกู้เงินจาก ธ.ก.ส.ไปซื้อมา จะเห็นได้ว่าการนำรถไถเข้ามาใช้ในชุมชนนั้น สถาบันที่มีบทบาทโดยตรง ได้แก่ สถาบันครอบครัวและ

เครือข่าย ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษาไม่มีบทบาทเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่อย่างใด จึงไม่มีความสัมพันธ์

- สหกรณ์โรงสีข้าว

กิจการสหกรณ์โรงสีข้าว เป็นกิจการที่ขยายธุรกิจต่อกิจการสหกรณ์ร้านค้า จึงทำให้เกิดการร่วมมือกันดำเนินงานทั้งสถาบันครอบครัวและเครือข่าย สถาบันศาสนาและความเชื่อ โดยสถาบันครอบครัวและเครือข่ายเป็นผู้ดำเนินการ ได้แก่ การดำเนินการจัดตั้งการผลิตเปลี่ยนเวรในการทำหน้าที่บริการ การรักษาดูแล ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อเข้าร่วมในลักษณะของพิธีการต่าง ๆ และเป็นขวัญและกำลังใจในการดำเนินงาน สถาบันการศึกษาเข้าร่วมในลักษณะการอนุญาตให้ใช้สถานที่ใช้การประกอบกิจการ เข้าร่วมในพิธีเปิดดำเนินการ ให้คำแนะนำปรึกษาต่าง ๆ

(ค) การพัฒนาด้านสังคม

การมีกลุ่มทางสังคมมากขึ้น

- กลุ่มเยาวชน

กลุ่มเยาวชนมีรากฐานการเกิดจากวัฒนธรรมของชาวบ้าน กล่าวคือ เมื่อมีงานตามประเพณีต่าง ๆ เจ้าภาพจะไหว้วานให้กลุ่มหนุ่มสาวไปช่วยงาน เช่น ช่วยทำกับข้าว ต้อนรับแขก ล้างถ้วยล้างชามในงานแต่งงาน ส่วนงานตามประเพณีที่วัด เช่น ประเพณีบุญผะเหวด พระสงฆ์จะไหว้วานหนุ่มสาวให้ไปช่วยทำดอกสรนวิ์ สานนก สานปลา เป็นต้น พ่อแม่ผู้ปกครองเมื่อเห็นเจ้าภาพในงานมาขอร้องไห้ไปช่วย พระสงฆ์ท่านบอกกล่าวให้ไปช่วย ก็ไม่ขัดแต่อย่างใด ต่อมา เมื่อมีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนเป็นองค์กรกลุ่มเยาวชนได้ใช้สถานที่วัดเป็นที่ตั้งของกลุ่ม และใช้สถานที่วัดในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีพระสงฆ์ที่วัดช่วยเป็นกำลังใจ ให้การสนับสนุนด้านต่าง ๆ ส่วนสถาบันการศึกษาไม่มีส่วนร่วมแต่อย่างใด

- กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์

กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ เกิดจากรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้าน

กล่าวคือ บกดีเมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะนำข้าวสารและเงินไปช่วยเหลือญาติผู้ตายตามมีตามเกิด เมื่อมีการจัดตั้งกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ขึ้นส่วนมากชาวบ้านจึงต่างให้ความร่วมมือด้วยดี สถาบันศาสนาและความเชื่อมีส่วนร่วมในลักษณะ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมบำรุงขวัญและกำลังใจ ให้สถานที่ในการดำเนินกิจกรรม ส่วนสถาบันการศึกษาไม่มีส่วนร่วมแต่อย่างใด

- หอกระจายข่าว

กิจกรรมหอกระจายข่าวมีรากฐานการจัดตั้งมาจากความสัมพันธ์ในวง เครือญาติ จัดผ้าป่าสามัคคีเพื่อเป็นทุนดำเนินการ สถาบันการศึกษา เข้ามีส่วนร่วมในรูปของการบริจาคเงิน ร่วม เข้าร่วมเป็นเกียรติในพิธีการ และอนุญาตให้ใช้สถานที่ในการดำเนินกิจกรรม จึงเป็นกิจกรรมที่มีการร่วมมือกันด้วยดีระหว่างสถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษา

- โครงการบัตรสุขภาพ

โครงการบัตรสุขภาพเป็นโครงการที่จัดให้บริการด้านสุขภาพโดยกระทรวง สาธารณสุข ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดตั้งและดำเนินการโดยตรง ได้แก่ สถาบันครอบครัวและเครือญาติ ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อมีบทบาทเกี่ยวข้องในกรณีอนุญาตให้ใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรม สถาบันการศึกษาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ

กิจกรรมการพัฒนาทั้งหมด 21 กิจกรรม จำแนกเป็นกิจกรรมที่ร่วมมือกันในการดำเนินการทั้งสถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษา ได้แก่ กิจกรรมสหกรณ์ร้านค้า กิจกรรมสหกรณ์โรงสีและกิจกรรมหอกระจายข่าว คิดเป็นร้อยละ 19.5 ของกิจกรรมทั้งหมด ส่วนกิจกรรมที่ร่วมมือกันเฉพาะ 2 สถาบัน ระหว่างสถาบันครอบครัวและเครือญาติกับสถาบันศาสนาและความเชื่อ ได้แก่ กิจกรรมกลุ่มเยาวชน กิจกรรมกลุ่มฌาปนกิจ สงเคราะห์ และกิจกรรมโครงการบัตรสุขภาพ คิดเป็นร้อยละ 19.5 และกิจกรรมที่ร่วมมือกันเฉพาะสถาบันครอบครัวและเครือญาติกับสถาบันการศึกษา ได้แก่ กิจกรรมการเพิ่มผลผลิต คิดเป็นร้อยละ 4.8 จึงสรุปว่า ความสัมพันธ์ของบทบาทสถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อและสถาบันการศึกษากับการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับน้อยมาก

ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของสถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษาส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กันในการพัฒนาชุมชนด้านสังคม และเศรษฐกิจตามลำดับ จึงเป็นไปตามสมมุติฐาน แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวอยู่ในระดับน้อยมาก และส่วนใหญ่จะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันครอบครัวและเครือญาติกับสถาบันศาสนาและความเชื่อ

ง. อภิปรายสรุปผล

การพิสูจน์สมมติฐาน ปรากฏว่า สถาบันที่มีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษามากที่สุด ได้แก่ สถาบันครอบครัวและเครือญาติ องค์ประกอบสถาบันที่มีบทบาทสำคัญได้แก่ บทบาทของสามี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครอบครัว และบทบาทของญาติพี่น้อง ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นผลมาจากการที่ชาวบ้านให้เกียรติสามีเป็นผู้นำครอบครัว มีอำนาจในการตัดสินใจและดำเนินการต่าง ๆ ภายในครอบครัว และในสังคมชนบท มีความสัมพันธ์กันในลักษณะญาติพี่น้อง ต่างช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในการประกอบกิจการต่าง ๆ ส่วนสถาบันที่มีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษา รองลงไปได้แก่ สถาบันศาสนาและความเชื่อ แต่มีบทบาทเพียงเล็กน้อยเท่านั้น องค์ประกอบของสถาบันที่มีบทบาทส่วนใหญ่ได้แก่อาคารสถานที่ ผู้วิจัยได้คัดเลือกเฉพาะศาลาการเปรียญ ซึ่งก็เป็นเหตุผลที่น่าเชื่อถือได้ เพราะว่าศาลาการเปรียญเป็นของส่วนรวมที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นมา หากต้องการนำมาเพื่อใช้ประโยชน์ของส่วนรวมก็ย่อมได้ สถาบันการศึกษามีความสัมพันธ์กับความรู้ด้านอาชีพการงานของชาวบ้านน้อยมาก เนื่องจากครูส่วนใหญ่ไม่ได้ทำนาหรือไม่ได้ทำนามานาน ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านการทำนาจึงสู้ชาวบ้านที่เคยทำมานานไม่ได้ การให้ความรู้แก่ชาวบ้านเกี่ยวกับการทำนา ความเชื่อถือจึงมีน้อย ชาวบ้านจึงไม่ค่อยนำไปปฏิบัติ

สถาบันที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจได้แก่ บทบาทของสถาบันครอบครัว องค์ประกอบของสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาไม่แตกต่างกันระหว่างบ้านเรือน, ยุ้งฉาง สามี/พ่อบ้าน/หัวหน้าครัวเรือน ภรรยา/แม่บ้าน และญาติพี่น้อง ซึ่งทำให้มองเห็นการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันในการพัฒนาเศรษฐกิจภายในสถาบันครอบครัวของสังคมชนบท ส่วนบทบาทของลูก ๆ มีความสัมพันธ์เพียงเล็กน้อย แต่ไม่แตกต่างออกไปมากนัก ก็เป็นเหตุผลที่น่าเชื่อถือได้ เนื่องจากลูก ๆ ส่วนใหญ่ลงไปประกอบอาชีพที่กรุงเทพฯ บทบาทของลูกที่ไม่มีความสัมพันธ์เลย ได้แก่ กิจการสหกรณ์โรงสี ซึ่งเป็นงานที่ค่อนข้างอันตราย ลูก ๆ ที่อยู่บ้านส่วนใหญ่มิอายุไม่มาก ความสามารถในการทำงานและความรับผิดชอบไม่เพียงพอ บทบาทของสถาบันศาสนาและความเชื่อ มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจน้อย องค์ประกอบของสถาบันที่มีความสัมพันธ์ ส่วนใหญ่ได้แก่ บทบาทของพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งก็เป็นเหตุผลที่น่าเชื่อถือได้ เพราะคำสอนของศาสนาส่วนใหญ่มุ่งสอนให้ชาวบ้าน หลีกเว้นจากการยึดมั่นถือมั่นใน วัตถุศาสนา จะไม่ค่อยยุ่งเกี่ยวเรื่องการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน ส่วนสถาบันการศึกษามีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนน้อยมาก องค์ประกอบที่มีบทบาทสัมพันธ์และไม่

แตกต่างกันได้แก่ อาคารสถานที่และตำแหน่งครูอาจารย์ ซึ่งก็เป็นเหตุผลที่น่าเชื่อถือได้ เพราะภาวะทางเศรษฐกิจของข้าราชการครูส่วนใหญ่อยู่ในสภาพไม่ค่อนจะดีนัก จากการสัมภาษณ์พบว่าบางคนเป็นหนี้สินจากสถาบันการเงินทั้งในระบบและการเงินนอกระบบ ดังนั้นครูจึงต้องดิ้นรน ขวนขวายช่วยตัวเองก่อน ก่อนที่จะไปช่วยผู้อื่น อีกประการหนึ่งนั้น ครูประถมศึกษาที่มีหน้าที่โดยตรงในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนซึ่งมีภาระกิจต่าง ๆ มากมาย ต้องรับผิดชอบทำงานในหน้าที่ของตนเอง ไม่มีเวลาไปสนใจเรื่องอื่น (โปรดดูตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 แสดงองค์ประกอบของสถาบันในการพัฒนา

	สถาบันครอบครัวและเครือญาติ			สถาบันศาสนาและความเชื่อ			สถาบันศาสนา			
	บ้านเรือน อยู่กลาง	สามมี พ่อบ้าน	กรรชา ลูก ญาติ พี่น้อง	ศาลา สถานที่	พระ พืธี สงฆ์ กรรม	อาคาร ครู	นักเรียน			
การเตรียมการท้าว										
เงินทุน	X	/	X X /	/	X X	X	X	X	X	X
เมล็ดพันธุ์	/	/	/ / /	/	X	X	X	X	X	X
แรงงาน	X	/	X /	/	X	X	X	X	X	X
ปุ๋ย	/	/	/ / /	/	X	X	X	X	X	X
การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์	/	/	/ X /	/	X	X	X	X	X	X
การเพิ่มผลผลิต	/	/	/ X /	/	X	X	X	X	/	X
การจำหน่ายผลผลิต	/	/	/ X /	/	X	X	X	X	X	X
การวางแผนการผลิต										
เงินทุน	X	/	/ X /	/	/	X	X	X	X	X
เมล็ดพันธุ์	/	/	/ X /	/	X	X	X	X	X	X
แรงงาน	X	/	/ X /	/	X	X	X	X	X	X
ปุ๋ย	/	/	/ X /	/	X	X	X	X	X	X
การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์	/	/	X X /	/	X	X	X	X	X	X

ตารางที่ 5 (ต่อ)

	สถาบันครอบครัวและเครือญาติ					สถาบันศาสนาและความเชื่อ			สถาบันสาขา		
	บ้านเรือน	สามี	ภรรยา	ลูก	ญาติ	ศาลา	พระ	พิธี	อาจารย์	ครู	นักเรียน
	อยู่ต่าง จังหวัด	พ่อบ้าน	แม่บ้าน		พี่น้อง	สถานที่	สงฆ์	กรรม			
การเพิ่มผลผลิต	/	/	/	x	/	x	x	x	x	x	x
การจำหน่ายผลผลิต	/	/	/	x	/	x	x	x	x	x	x
	10	14	12	2	14	2	0	0	0	1	0
สหกรณ์ร้านค้า	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
รถไถนาเดินตาม	/	/	/	/	/	x	x	/	x	x	x
สหกรณ์โรงสี	/	/	/	x	/	x	/	/	/	/	x
	2	3	3	2	3	1	2	3	2	2	1
กลุ่มเยาวชน	x	/	/	/	x	/	/	/	x	x	x
กลุ่มอาชีพกิจ	/	/	/	x	/	/	/	/	x	x	x
สงเคราะห์											
หอกระจายข่าว	/	/	/	x	/	/	/	/	/	/	/
โครงการบัตร	x	/	/	/	x	/	/	/	x	x	x
สุขภาพ											
	2	4	4	2	2	4	4	4	1	1	1
	15	21	19	6	19	7	6	7	3	4	2
	(71.4)	(100.0)	(90.5)	(20.8)	(90.5)	(33.3)	(28.8)	(33.3)	(14.2)	(19.0)	(9.5)

บทบาทในการพัฒนาทางด้านสังคมส่วนใหญ่ ได้แก่ สถาบันศาสนาและความเชื่อ องค์ประกอบของสถาบันที่มีบทบาทสำคัญไม่แตกต่างกันได้แก่ บทบาทของอาคารสถานที่ ตำแหน่ง พระสงฆ์และพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ และมีบทบาทไม่แตกต่างกันกับสถาบันครอบครัว ตำแหน่งสามีกับภรรยา ซึ่งก็เป็นเหตุผลที่น่าเชื่อถือได้ เพราะกิจกรรมการพัฒนาทางด้านสังคมที่ผู้วิจัยคัดเลือกขึ้นมาศึกษา เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมด้านศาสนาและความเชื่อของชาวบ้าน เช่น กลุ่มเยาวชน สอดคล้องกับกลุ่มหนุ่มสาวดั้งเดิม กลุ่มอาชีพกิจสงเคราะห์ สอดคล้องกับการที่ชาวบ้านนำข้าวสารและเงินมาบริจาคช่วยเหลือญาติผู้ตาย การหาทุนสร้างกิจกรรมหอกระจายข่าว อาศัยประเพณีทอดผ้าป่า ส่วนสถาบันการศึกษามีบทบาทในการพัฒนาสังคมในระดับน้อยมาก ก็เป็นเหตุผลที่เชื่อถือได้ เพราะการศึกษาระบบโรงเรียนเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชนมีลักษณะที่เข้าไปจัดการโรคภัยกลุ่มคนจากภายนอกชุมชน จิตสำนึกของคนภายนอกชุมชนที่จะทุ่มเทตนเองสร้างประโยชน์ให้เกิดแก่ชุมชนที่ไม่ใช่ชุมชนของตนเองนั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากยิ่งนัก

สถาบันที่มีบทบาทสัมพันธ์ในการพัฒนาชุมชนส่วนใหญ่ได้แก่ สถาบันครอบครัวและเครือข่ายติดกับสถาบันศาสนาและความเชื่อ ความสัมพันธ์ส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์ในกิจกรรมการพัฒนาทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นกรณีศึกษานี้มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้าน สืบเนื่องจากกิจกรรมกลุ่มอาชีพกิจสงเคราะห์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นสมาชิกมากที่สุด (168 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 97.1) และเป็นกิจกรรมที่มีการร่วมมือของทั้ง 3 สถาบันในระดับมากที่สุด ในขณะที่กิจกรรมการจัดเตรียมบิณฑ์และเพิ่มผลผลิตซึ่งไม่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้าน และเป็นวัฒนธรรมใหม่ในชุมชน บทบาทในการดำเนินกิจกรรมมีเพียงสถาบันครอบครัวและเครือข่าย ส่วนสถาบันศาสนาและความเชื่อกับสถาบันการศึกษาไม่มีบทบาทร่วมกิจกรรมแต่อย่างใด

ผลการวิจัย พบว่า สถาบันครอบครัวและเครือข่าย สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษา มีบทบาทในการพัฒนาทางการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมของชุมชน ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานย่อย และสนับสนุนสมมุติฐานหลัก ได้แก่ สถาบันครอบครัวและเครือข่าย สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษา มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน แต่อยู่ในระดับมากน้อยแตกต่างกันไป ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาแบบ "บวร" จึงถูกต้องใช้ได้และสามารถนำไปปฏิบัติในชุมชนได้ และนอกจากนั้นผลการวิจัยยังพบว่า บทบาทของสถาบันครอบครัวและเครือข่าย

สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกในการพัฒนาทางการศึกษา เศรษฐกิจและสังคม แต่อยู่ในระดับมากน้อยแตกต่างกันไป ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานย่อย และสนับสนุนสมมุติฐานหลัก ได้แก่ สถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกในการพัฒนาชุมชน ดังนั้นรูปแบบการพัฒนา "มนตรีบูร" จึงถูกต้องใช้ได้ และสามารถนำไปปฏิบัติจริงในชุมชนได้ (โปรดดูตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 แสดงบทบาทของบ้าน วัด โรงเรียนในการพัฒนา

		บ้าน	วัด	โรงเรียน	
การพัฒนาทางการศึกษา	การเตรียมการทํานา				
	เงินทุน	/	X	X	
	เมล็ดพันธุ์	/	X	X	
	แรงงาน	/	X	X	
	ปุ๋ย	/	X	X	
	การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์	/	X	X	
	การเพิ่มผลผลิต	/	X	/	
	การจำหน่ายผลผลิต	/	X	X	
	การวางแผนการผลิต	เงินทุน	/	X	X
		เมล็ดพันธุ์	/	X	X
แรงงาน		/	X	X	
ปุ๋ย		/	X	X	
การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์		/	X	X	
การเพิ่มผลผลิต		/	X	X	
การจำหน่ายผลผลิต		/	X	X	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

		บ้าน	วัด	โรงเรียน
การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ	สหกรณ์ร้านค้า	/	/	/
	รถไถนาเดินตาม	/	X	X
	สหกรณ์โรงสี	/	/	/
การพัฒนาด้านสังคม	กลุ่มเยาวชน	/	/	X
	กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์	/	/	X
	หอกระจายข่าว	/	/	/
	โครงการบัตรสุขภาพ	/	/	X
		21	6	4
		(100.0)	(28.5)	(19.0)